

**NACIONALNI IZVEŠTAJ O PRIMENI
CEDAW I ISTANBULSKE KONVENCIJE U
REPUBLICI SRBIJI**

DIKSRIMINACIJA I NASILJE PREMA ROMKINJAMA

Beograd, maj 2019.

UVOD

Ovaj nacionalni izveštaj o primeni CEDAW i Istanbulske konvencije u Republici Srbiji predstavlja jednu od aktivnosti projekta „Ujedinjeno za zaustavljanje nasilja nad ženama“, koji realizuju BIBIJA Romski ženski centar i UN WOMEN. Projekat je fokusiran na ujedinjenje glasova građana i građanki, žena, nacionalnih i lokalnih organizacija civilnog društva, eksperata i ekspertkinja, branioca i braniteljski ljudskih prava, aktivista i aktivistkinja organizacija civilnog društva i nacionalnih organizacija koje rade na romskim i rodnom pitanjima, za zaustavljanje nasilja nad ženama. Opšti cilj projekta je doprinos razvoju mera koje su usmerene na smanjenje višestrukih, međusobno povezanih neravnopravnosti, diskriminacije i nasilja prema Romkinjama, kao i jačanje glasa Romkinja da prate, izveštavaju i zastupaju sprovođenje Konvencije Saveta Evrope o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (Istanbulska konvencija) i Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

Metodologija

U okviru navedenog projekta, organizacije civilnog društva su prikupljale podatke na terenu i sačinile izveštaje koji su predstavljali polazište za nastanak nacionalnog izveštaja koji je pred vama. Za istraživačice je obezbeđena obuka u vezi sa domaćim i međunarodnim propisima kojima se zabranjuje diskriminacija i rodno zasnovano nasilje, postupkom istraživanja, kao i sa obavezama Republike Srbije u pogledu izveštavanja CEDAW i GREVIO komitetu. Za potrebe istraživanja urađeni su istraživački instrumenti – vodiči za fokus grupe i intervju. Rad na terenu i prikupljanje podataka trajalo je do 20. marta 2019. godine. Svaka istraživačica imala je zadatak da uradi najmanje četiri fokus grupe sa Romkinjama (dve fokus grupe u vezi sa zdravstvenom zaštitom i dve fokus grupe u vezi sa ranim brakovima), četiri intervju sa predstavnicima državnih organa, te najmanje jednu priču žene koja je karakteristična za oblast zdravlja i ranih brakova. Kada je reč o nasilju prema Romkinjama, za potrebe ovog izveštaja, organizacije su se opredelile da će izveštaj bazirati na poglavlju VI Istanbulske konvencije koji se odnosi na “zaštitu i podršku”, te su istraživačice imale zadatak da urade najmanje četiri intervju sa Romkinjama koje su preživele ili su u situaciji nasilja u porodici, bazirajući svoja pitanja na podršci i zaštiti koju su žene dobile ili im je (bila) potrebna, kao i najmanje jedan intervju sa predstavnikom centra za socijalni rad, policije i tužilaštva.

Izveštaj se sastoji od analize postojećih izvora (desk review), podataka koje su istraživačice dobile tokom fokus grupa i intervju sa Romkinjama i predstavnicima državnih organa. Na kraju izveštaja nalaze se ključni zaključci i preporuke za poboljšanje položaja Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite, kao i u cilju prevencije i suzbijanja ranih brakova i nasilja u porodici i partnerskim odnosima prema

Romkinjama. Tokom fokus grupa i intervjuja, Romkinje su podelile svoja iskustva i stavove sa istraživačicama, te su njihove priče, ideje i preporuke, koje su citirane u ovom izveštaju, zapravo najvažniji pokazatelj položaja romskih žena u našem društvu.

1. DOSTUPNOST ZDRAVSTVENIH USLUGA ROMSKIM ŽENAMA I DEVOJČICAMA

❖ *Pravni okvir Republike Srbije*

Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena propisano je da države članice preduzimaju odgovarajuće mere radi eliminisanja diskriminacije žena u oblasti zdravstvene zaštite kako bi, na osnovi ravnopravnosti žena i muškaraca, obezbedile dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice, te da (...) obezbeđuju odgovarajuće zdravstvene usluge ženama za vreme trudnoće, porođaja i u periodu posle rođenja deteta, obezbeđivanjem besplatnih usluga, kada je to potrebno, kao i odgovarajuće ishrane za vreme trudnoće i dojenja.¹

Ustavom Republike Srbije propisano je da svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja. Deca, trudnice, majke tokom porođajskog odsustva, samohrani roditelji sa decom do sedme godine i stari ostvaruju zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako je ne ostvaruju na drugi način, u skladu sa zakonom.² *Zakonom o zdravstvenoj zaštiti* određeno je da građanin, kao i strani državljanin i lice bez državljanstva koje je stalno nastanjeno ili privremeno boravi u Republici Srbiji, ima pravo na zdravstvenu zaštitu, u skladu sa zakonom, i dužnost da čuva i unapređuje svoje i zdravlje drugih građana, kao i uslove životne i radne sredine.³ Prema odredbama ovog zakona, društvena briga za zdravlje ostvaruje se obezbeđivanjem zdravstvene zaštite grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolevanja, zdravstvene zaštite lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i lečenjem bolesti i stanja od većeg javnozdravstvenog značaja, kao i zdravstvene zaštite socijalno ugroženog stanovništva, pod jednakim uslovima na teritoriji Republike Srbije. Društvenom brigom za zdravlje obuhvaćena su, između ostalih, lica romske nacionalnosti koja zbog tradicionalnog načina života nemaju prebivalište, odnosno boravište u Republici Srbiji.⁴ Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je i načelo pravičnosti zdravstvene zaštite koje podrazumeva zabranu diskriminacije u pružanju zdravstvene zaštite po osnovu rase, pola, roda, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika,

¹ Član 12. Zakona o ratifikaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 11/81)

² Član 68. stav 1. i 2. Ustava Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006)

³ Član 3. stav 1. Zakona o zdravstvenoj zaštiti (Sl. glasnik RS", br. 25/2019)

⁴ Član 11. stav 1. i 2 tačka 12. Zakona o zdravstvenoj zaštiti

zdravstvenog stanja, vrste bolesti, psihičkog ili telesnog invaliditeta, kao i drugog ličnog svojstva koje može biti uzrok diskriminacije, te je određeno da se ne smatraju diskriminacijom mere uvedene radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju.⁵ Pored toga, načelo pristupačnosti zdravstvene zaštite podrazumeva obezbeđivanje odgovarajuće zdravstvene zaštite građanima, koja je fizički, komunikacijski, geografski i ekonomski dostupna, odnosno kulturološki prihvatljiva, a posebno osobama sa invaliditetom.⁶

Zakonom o zdravstvenom osiguranju propisano je da se osiguranicima smatraju i lica koja ne ispunjavaju uslove za sticanje svojstva osiguranika⁷ i koja ne ispunjavaju uslove da budu osigurani kao članovi porodice osiguranika, a među koja se ubrajaju lica romske nacionalnosti koja zbog tradicionalnog načina života nemaju prebivalište, odnosno boravište u Republici Srbiji.⁸ Zatim, *Zakonom o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja* uređuje se pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na naknadu troškova prevoza u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite za decu, trudnice i porodilje bez obzira na osnov po kome su zdravstveno osigurani, ako ova prava ne mogu da ostvare po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstveno osiguranje.⁹ Deca, trudnice i porodilje ostvaruju prava utvrđena ovim zakonom na osnovu isprave o zdravstvenom osiguranju koju izdaje Republički fond u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstveno osiguranje, bez obzira na to da li je isprava overena.¹⁰

Zakonom o zabrani diskriminacije zabranjena je diskriminacija nacionalnih manjina i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika.¹¹ Zatim, *Zakonom o javnom zdravlju* određeno je kao jedno od načela postizanje solidarnosti i jednakosti u javnom zdravlju za sve i naglašena pažnja za potrebe osetljivih društvenih grupa.¹² Sa druge strane, *Zakonom o pravima pacijenata* propisano je da pacijent ima pravo na dostupnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, u skladu sa svojim zdravstvenim stanjem, a u granicama materijalnih mogućnosti sistema zdravstvene zaštite, kao i da u postupku ostvarivanja zdravstvene zaštite, pacijent ima pravo na jednak pristup zdravstvenoj službi, bez diskriminacije u odnosu na finansijske mogućnosti, mesto stanovanja, vrstu oboljenja, vreme pristupa zdravstvenoj službi ili u odnosu na neku drugu različitost koja može da bude uzrok diskriminacije.¹³ Pored toga, pacijent ima pravo na odgovarajuće zdravstvene usluge radi očuvanja i unapređenja zdravlja, sprečavanja, suzbijanja i ranog otkrivanja bolesti i drugih poremećaja zdravlja, dok zdravstvena ustanova ima obavezu sprovođenja preventivnih mera podizanjem svesti ljudi i

---

⁵ Član 21. Zakona o zdravstvenoj zaštiti

⁶ Član 23. Zakona o zdravstvenoj zaštiti

⁷ Pre svega se misli na osobe koje ostvaruju prihode po osnovu rada i penzije

⁸ Član 16. stav 1. tačka 11. Zakona o zdravstvenom osiguranju ("Sl. glasnik RS", br. 25/2019)

⁹ Član 1. Zakona o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja ("Sl. glasnik RS", br. 104/2013)

¹⁰ Član 4. Zakona o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja

¹¹ Član 24. stav 1. Zakona o zabrani diskriminacije ("Sl. glasnik RS", br. 22/2009)

¹² Član 3. tačka 3. Zakona o javnom zdravlju ("Sl. glasnik RS", br. 15/2016)

¹³ Član 6. Zakona o pravima pacijenata ("Sl. glasnik RS", br. br. 45/2013 i 25/2019 - dr. zakon)

obezbeđivanjem zdravstvenih usluga u odgovarajućim intervalima, za grupacije stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolevanja, u skladu sa zakonom.¹⁴

Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine utvrđen je kao poseban cilj unapređenje zdravlja Roma i Romkinja, unapređenje pristupa zdravstvenim uslugama i omogućavanje punog ostvarivanja prava na zdravlje u zdravstvenom sistemu Republike Srbije. Ovaj cilj bi trebalo postići kroz preduzimanje odgovarajućih mera kao što su: širenje javno-zdravstvene programe u odnosu na sve Rome i Romkinje na teritoriji Republike Srbije, bez obzira na njihov status, a imajući u vidu prvenstveno njihove zdravstvene potrebe, uz naglasak na one kod kojih je vulnerabilnost najviše izražena; razvijanje javno-zdravstvenih aktivnosti kojima se otklanjanju uslovi koji specifično utiču na zdravlje Roma i Romkinja (unapređenje higijensko-epidemioloških uslova u romskim naseljima, povećanje obuhvata obaveznom imunizacijom, poboljšanje reproduktivnog zdravlja, prevencija hroničnih nezaraznih oboljenja, poboljšanje nutritivnog statusa odojčadi i male dece u romskim naseljima, smanjenje bolesti zavisnosti i drugi rizici); unapređivanje pristupa pravovremenoj i sveobuhvatnoj zdravstvenoj zaštiti kroz rad zdravstvenih medijatorki; unapređivanje pristupa uslugama za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena kroz intenziviranje preventivnog rada, prioritizaciju prenatalnih i postnatalnih poseta trudnicama; prilikom promocije i realizacije skrining programa na karcinom kolona, cerviksa i dojke, planiranje mera koje treba da obezbede obuhvat populacije romskih naselja; organizovanje zdravstveno-vaspitnog rada i edukacije Roma i Romkinja u neformalnim naseljima i porodicama kroz rad zdravstvenih medijatorki i instituta za javno zdravlje; upoznati romsku populaciju sa rizicima po zdravlje i zdravim stilovima života putem organizacije predavanja, radionica i izrade promotivnih materijala, te organizovati javno-zdravstvene aktivnosti i zagovaranje ka drugim sistemima u cilju unapređenja higijensko-epidemioloških uslova (unapređenje pristupa pijaćoj vodi i sanitaciji, deratizacija, dezinfekcija i dezinfekcija prostora neformalnih naselja i uređeno uklanjanje otpada, itd.).¹⁵

❖ *Izazovi u pristupu Romkinja zdravstvenoj zaštiti*

Zdravstvena situacija Romkinja u Republici Srbiji znatno je lošija nego kod opšte populacije zbog neadekvatnih životnih uslova, kao što su neadekvatni uslovi stanovanja, ekstremno siromaštvo, i nepovoljan položaj Romkinja u okviru domaćinstva. Pojedine Romkinje nailaze na prepreke u pristupu zdravstvenoj zaštiti jer nemaju lične dokumente, zdravstveno osiguranje ili zdravstvene knjižice, što je naročito slučaj kada je reč o Romkinjama izbeglicama, interno raseljenim ženama i povratnicama. Pored toga, Romkinje se suočavaju sa nehumanim i ponižavajućim tretmanom na osnovu svoje nacionalne pripadnosti od lekara i ostalog zdravstvenog osoblja, zbog čega im se nekada i ne pruži medicinski tretman. Diskriminacija

¹⁴ Član 8. Zakona o pravima pacijenata

¹⁵ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite je naročito vidljiva u oblasti reproduktivnog i porodijskog zdravlja kao i hitne pomoći, jer su ovo najčešće korišćene zdravstvene usluge.¹⁶

- Kraći životni vek i lošije zdravstveno stanje Romkinja u odnosu na opštu populaciju

Procene zdravstvenog stanja Roma i Romkinja u Republici Srbiji su nedovoljne i ne rade se na osnovu sistematizovanih i planski prikupljenih podataka. Istraživanjima je potvrđena uzročno-posledična veza između kvaliteta života i zdravlja Roma i Romkinja jer oni, u odnosu na ostale stanovnike Republike Srbije, žive u znatno lošijim uslovima stanovanja. Pravo na zdravlje, prema međunarodnim standardima ljudskih prava, nije ograničeno samo na pravo na zdravstvenu zaštitu. Ovo pravo obuhvata i sve one socioekonomske faktore koji su neophodni da bi se mogao voditi zdrav život. U međunarodnom pravu ovi faktori se smatraju socioekonomskim determinantama zdravlja i čine ih ishrana, stanovanje, pijaća voda, adekvatni sanitarni uslovi, bezbedni i zdravi uslovi rada, kao i zdrava životna sredina. Stoga se, da bi se radilo na unapređenju zdravlja Roma i Romkinja, mora raditi i na unapređenju socioekonomskih determinanti. Opšti demografski podaci ukazuju na to da su Romi mlado stanovništvo (više od 50% Roma i Romkinja je mlađe od 25 godina), ali i na to da je smrtnost kod ove populacije viša nego kod ostalih etničkih grupa - prosečno trajanje života je 12 godina kraće u poređenju sa prosekom u Republici Srbiji.¹⁷ Zdravstveni status Roma često određuje njihova zdravstvena situacija i životna sredina u okviru najvećeg broja naselja. CAHROM u svom izveštaju iz 2013. naglašava da „problemi koji se tiču životne sredine (nepostojanje kanalizacijskog sistema, odlaganje krupnog smeća, zagađenje vazduha, nepostojanje otvorenog prostora/ventilacije u prostoru u naseljima, itd) nelegalizovanih naselja imaju posledice po zdravlje i životni vek Roma.“¹⁸ Opšti podaci o zdravstvenom statusu u poređenju sa većinskim stanovništvom prikazuju tmurnu sliku: dosta kraći životni vek, veća smrtnost novorođenčadi i dece i veći udeo onih koji pate od anksioznosti i depresije. Iako se primećuje smanjenje stope dečje smrtnosti, još uvek je velika razlika između stope smrtnosti romske dece u poređenju sa većinskim stanovništvom. Stope smrtnosti novorođenčadi i dece mlađe od pet godina u romskim naseljima su i dalje duplo veće od državnog proseka. Najveća stopa smrtnosti novorođenčadi (26 na hiljadu rođenih) i stopa smrtnosti dece mlađe od 5 godina (29 na hiljadu rođenih) je među romskom decom čije majke nemaju formalno obrazovanje. CAHROM u izveštaju iz 2013. godine tvrdi da su cifre u stvari još veće, i da je smrtnost među romskom decom 3,5 veća nego među decom iz većinskog stanovništva.¹⁹ U Srbiji romske žene više nego muškarci pate od anksioznosti i

---

¹⁶ „Pisani komentari Evropskog centra za romska prava, Bibije, Eureka i Ženskog prostora u vezi Republike Srbije na razmatranje Komitetu Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije žena na njegovoj 38. sesiji“, ERRRC, Bibija, Eureka, Ženski prostor, str. 5, dostupno na: http://www.bibija.org.rs/images/cedaw/izvestaj_iz_senke/romkinje-srpski.pdf

¹⁷ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

¹⁸ „Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji“, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018, str. 23

¹⁹ Ibid, str. 23

depresije. Procenat romskih žena koje pate od anksioznosti i depresije je značajan (20%) čak i ako se uporedi sa ciframa na regionalnom nivou.²⁰ Takođe, treba napomenuti da je istraživanje UNDP-a iz 2012. godine pokazalo da značajan broj Roma (65%) kaže da ne mogu da priušte da kupe prepisane lekove.²¹

Najveći broj Romkinja koje su učestvovala u fokus grupama navodi da su uzroci nepovoljnog/lošeg zdravstvenog stanja Romkinja i njihovog znatnog kraćeg životnog veka život u nehigijenskim naseljima, težak položaj Romkinja u domaćinstvu (briga o porodici usled čega nemaju vremena da se posvete sebi), rani brak, rani porođaji, neredovno posećivanje lekara, jer se obraćaju za pomoć tek kada se ozbiljno razbole. Tako su učesnice fokus grupe održane u Valjevu, u romskom naselju Brankovina-Balačka, navele da je uzrok njihovog „lošeg” života nemaština, nezaposlenost, izloženost teškim fizičkim poslovima, uključujući skupljanje sekundarnih sirovina i nezdrava ishrana. Jedna mlada učesnica ove fokus grupe, stara 18 godina, dodala je da su po njenom mišljenju uzroci kratkog veka Romkinja neadekvatni uslovi stanovanja, vlaga, nedostatak novca da se deca školuju, pa su samim tim izloženi i većem fizičkom radu. Sve učesnice fokus grupe su se složile da zbog lošeg socio-ekonomskog statusa žive kraće u odnosu na opštu populaciju.

„Kako ja da brinem o sebi, kad nemam drva sada po ovoj zimi i kad mi je hladno... i deci i meni... Gde i kako da se okupamo, kad nam je česma bila zamrznuta... Nismo imali ni vodu za piće...” (učesnica fokus grupe održane u Kruševcu)

„Mnogo se muči romska žena, radi teške poslove. Trpi i batine i nemaštinu.” (učesnica fokus grupe održane u selu Vukmanovo, opština Palilula u Nišu)

„Ne brinemo za sebe, već za decu i sve oko sebe.” (učesnica fokus grupe održane u selu Gabrovac, opština Palilula, Niš)

„Nismo ni dovoljno pismene da bi znale da brinemo o sebi...” (učesnica fokus grupe održane u Kruševcu)

Slične odgovore davale su i zdravstvene radnice, koje smatraju da su uzroci kraćeg životnog veka i lošijeg zdravstvenog stanja Romkinja u odnosu na opštu populaciju loši socio-ekonomski uslovi, pa samim tim lošija higijena, neredovni odlasci kod lekara, nepravilna i neredovna ishrana, nepismenost, lošije obrazovanje, nezaposlenost, rani brakovi i rano rađanje. Tako, zdravstvena medijatorka iz Merošine je navela: *„Rana udaja i rano rađanje je uzrok tome.”*

„Romkinje žive kraće, zato što su im mnogo lošiji životni uslovi, zato što nemaju dovoljno sredstava za život i zato što ne vode dovoljno računa o svom zdravlju.” (patronažna sestra, Kruševac)

---

²⁰ Ibid, str. 23

²¹ Ibid, str. 23

„Retko ili kasno obraćanje zdravstvenim ustanovama zbog nedostupnosti, neinformisanosti kao i niske svesti o prevenciji.“ (predstavnik/ca Pokrajinskog zaštitnika građana – ombudsmana)

„ (...) Neke izjavljuju da ne mogu na to da gube vreme, jer nema ko da im čuva decu, muževi će ih prebiti. Naravno, ovo kažu na različite načine, ali poruka je uvek slična“. (zdravstvena radnica)

Pojedine zdravstvene radnice smatraju da je potrebno da se češće organizuju grupni pregledi Romkinja, da im se šalju pozivi na preglede i sprovedu kampanje po romskim naseljima.

„ (...) Napraviti radnu strategiju, izaći na teren, pronaći (divlja) romska naselja na lokalnom nivou, pa uz saradnju centra za socijalni rad, Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje i predstavnika vlasti porazgovarati sa Romkinjama i uvideti gde postoje poteškoće u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu. Takođe im treba pomoći oko dobijanja zdravstvene dokumentacije, objasniti sve o mogućim pravima ostvarivanja zdravstvene zaštite za celu njihovu porodicu kao i sticanja potrebnih kvalifikacija radi eventualnog zaposlenja. Problem je mnogo širi, sistemski, ali velikim delom potiče i od same romske populacije, jer mnoge žene ne uspevaju da izađu iz „začaranog kruga“ i da se obrazuju i zaposle“. (zdravstvena radnica)

„Što više edukacije za romsku populaciju o zdravstvenoj zaštiti, kao i obilasci terenskih lekara po romskim naseljima, jer mnogi Romi zbog udaljenosti doma zdravlja nisu u prilici da ga češće posećuju.“ (zdravstvene radnice, Lazarevac)

- Zdravstvena zaštita Romkinja još uvek nije zadovoljavajućem nivou

Na osnovu regionalnih istraživanja UNDP-a, Svetske banke i Evropske komisije, 93% Roma u Srbiji starijih od 16 godina ima pristup zdravstvenom osiguranju. Međutim, uprkos zakonskim obavezama i strateškim dokumentima, Romi i Romkinje bez dokumenata često imaju teškoće da ostvare pravo na primarnu zdravstvenu zaštitu i zdravstvenu zaštitu u slučaju hitne medicinske pomoći, često zato što zdravstveni radnici traže od njih lična dokumenta iako to nije potrebno. Situacija je naročito teška za romska interno raseljena lica.²² Prijava prebivališta je i dalje preduslov za žene u Srbiji da ostvare pravo na obavezno zdravstveno osiguranje i dobiju zdravstvenu knjižicu. Iako Zakon o zdravstvenom osiguranju propisuje da se lica romske nacionalnosti koja „zbog tradicionalnog načina života“ nemaju stalno ili privremeno prebivalište u Srbiji smatraju osiguranim licima, ova odredba, koja u sebi sadrži predrasude prema Romima, se ne primenjuje u praksi, te se i dalje zahteva da Romi imaju prijavljeno prebivalište. Naime, propis kojim je određeno da pripadnici romske nacionalne manjine treba da dostave dokaz o prijavi stalnog prebivališta kada podnose zahtev za ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje propisuje da Romi koji, zbog tradicionalnog načina života nemaju stalno prebivalište, moraju da dostave dokaz o prijavi prebivališta na adresi centra za socijalni rad. Međutim, u praksi se

---

²² Ibid, str. 23

dešava, naročito kada je reč o Romkinjama koje su izuzetno siromašne, nezaposlene i nemaju pristup socijalnoj zaštiti, da pokrenu postupak prijave prebivališta na adresi centra za socijalni rad, ali dok se ne reši po njihovom zahtevu, one i dalje ostaju bez zdravstvenog osiguranja, a postupci traju dugo, od par meseci do preko godinu dana. Žene koje nemaju zdravstvenu knjižicu se nalaze u posebno teškom položaju i suočavaju se sa brojnim barijerama u ostvarivanju prava na materinsku i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu. Pojedine organizacije civilnog društva zabeležile su slučajeve u kojim je ženama prećeno da im neće biti dozvoljeno da odnesu svoje novorođene bebe iz porodilišta dok ne plate sve bolničke troškove, iako je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano da se medicinska asistencija, u takvim slučajevima, obezbeđuje u budžetu Republike Srbije.²³ Takođe, treba napomenuti da se Zakonom o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja iz 2013. godine uređuje pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na naknadu troškova prevoza u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite za decu, trudnice i porodilje čije isprave o zdravstvenom osiguranju nisu overene. Međutim, ovaj propis ignoriše žene (i decu) koji nisu u mogućnosti da pribave isprave o zdravstvenom osiguranju, uključujući pravno nevidljiva lica romske nacionalnosti.²⁴

Gotovo sve učesnice fokus grupa navele su da imaju zdravstvene knjižice. Međutim, zdravstvene radnice navode da su se u svom radu susrele sa Romkinjama koje nisu zdravstveno osigurane, navodeći da je uglavnom reč o Romkinjama koje su došle iz inostranstva i nemaju dokumenta, kao i o Romkinjama koje žive u „divljim“ naseljima i koje su pravno nevidljiva lica. Ističu da problem predstavlja i nedovoljna informisanost Romkinja o ostvarenju prava na zdravstveno osiguranje, ali i nedostatak finansijskih sredstava da pribave potrebnu dokumentaciju.

„S obzirom na to da sam i sama Romkinja, naravno da imam uvid da žene često nemaju zdravstvenu dokumentaciju. Ono što iz profesionalnog iskustva mogu da kažem, jeste da ima i toga da su same neodgovorne, ali i onoga da iako je za nezaposlena lica obezbeđena knjižica, one često nemaju novca da odu do grada i socijalne službe, kako bi pribavile dokumenta.“ (medicinska sestra, Niš)

„U praksi se dešavalo da Romkinja nema zdravstvenu knjižicu, dešavalo se da koristi knjižicu neke rođake ili komšinice, ali takvih slučajeva je sve ređe.“ (patronažna sestra, Kruševac)

Jedna zdravstvena medijatorka, pak, navodi da je problem veći, odnosno, da je tokom terenskih poseta romskim porodicama uočila da mnogo pripadnika i pripadnica romske nacionalnosti nema zdravstvenu knjižicu, te da smatra da je

---

²³ „Alternative report concerning Serbia to The Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) for consideration at the 72Pre-Sessional Working Group (23-27 July 2018)“, Praxis, the European Network on Statelessness, European Roma Rights Centre (ERRC) and Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), 2018, str. 6-7

²⁴ „Shadow Report to the Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination against Women regarding the fourth reporting cycle of Serbia“, Platform of Organizations for Cooperation with UN Human Rights Mechanisms, 2019, dostupno na: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2019/02/2019-01-28-CEDAW-Shadow-report-Platform-of-Organizations-Serbia.pdf>

uzrok tome nedostatak novca, ali i neukost i neinformisanost. Posebno je zabrinjavajuć navod učesnice fokus grupe iz Zemun polja koja je navela da nema knjižicu poslednjih godinu dana, jer nije dobila materijalnu pomoć. Ističe da joj poseban problem predstavlja to što joj je dijagnostikovao tumor na dojci koji ne može da leči dok ne dobije knjižicu. Kaže da je o tome obavestila zaposlene u centru za socijalni rad, ali joj to „nije pomoglo da se ubrza postupak“.

Iako, kao što je rečeno, više od 90% Romkinja ostvaruje pravo na obavezno zdravstveno osiguranje, briga o zdravlju nije na zadovoljavajućem nivou.²⁵ Jedno od skorijih istraživanja je pokazalo da su Romi i Romkinje (31%) lošije procenjivali svoje zdravstveno stanje u odnosu na druge (12%). Ispitivani Romi i Romkinje su ređe (30%) koristili preventivne usluge u domovima zdravlja u odnosu na druge (39%). Romkinje (38%) su ređe koristile usluge ginekologa u domu zdravlja u odnosu na druge ispitanice (33%).²⁶ Romkinje se u 65% slučajeva obraćaju lekaru u slučaju gripa, prehlade ili neke druge bolesti, zatim u 50% slučajeva kada su deca bolesna, 40% u slučaju potrebe za hitnom pomoći, 40% prilikom porođaja, 35% radi trudničkih pregleda i 31% preventivno.²⁷ Treba napomenuti da romski koordinatori smatraju da je svest Roma i Romkinja o potrebi za ostvarivanjem sopstvenih prava u oblasti zdravstvene zaštite i koristi koje to donosi njima, njihovoj porodici i široj zajednici još uvek na niskom nivou.²⁸

O navedenom svedoče rezultati fokus grupe održane u naselju Rasadnik u Pirotu, tokom koje su sve učesnice iznele stav da lošije zdravstveno stanje Romkinja nije u vezi sa činjenicom da ne odlaze kod lekara, već da je u pitanju njihova „genetika“. Međutim, uprkos insistiranju učesnica da je genetika „odgovorna“ za kraći životni vek Romkinja, na pitanje zašto retko posećuju zdravstvene ustanove, učesnice ove fokus grupe su odgovorile da se „plaše diskriminacije od lekara iako je nikada do sada nisu doživele“, te da pre odlučuju da se „leče nekim svojim domaćim lekovima, jer postoji to neko nepoverenje između njih i zdravstvenih radnika“. Takođe, ni jedna učesnica fokus grupe održane u naselju Rasadnik nikada nije dobila ni jedan poziv za bilo koji vid skrining pregleda.

---

²⁵ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 34

²⁶ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

²⁷ „Istraživanje o pristupu Romkinja socioekonomskim pravima u Srbiji“, Praxis i Civil Rights Defenders, Beograd, 2015, str. 5-6

²⁸ „Koordinatori za romska pitanja Autonomnoj pokrajini Vojvodini - analiza položaja koordinatora za romska pitanja u jedinicama lokalne samouprave u Autonomnoj pokrajini Vojvodini“, Pokrajinski zaštitnik građana, str. 13, dostupno na: https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1650/2015_Romski_koordinatori.pdf

Učesnice ostalih fokus grupa su navele različite razloge zbog kojih retko posećuju zdravstvene ustanove. Tako, učesnice su navodile da ne idu kod lekara jer se dugo čeka na pregled, „primaju svoje preko reda, a kad mi uđemo jedva nas i pregledaju“; da nemaju kada da odu, jer nema ko da čuva decu; da nemaju novac za autobus kako bi došle do doma zdravlja; jedna učesnica je navela da „ko krene kod lekara uvek mu nešto nađu“, a njoj je bolje da „misli da je zdrava“, dve su rekly da kada bi morale da krenu na redovne preglede trebalo bi im nedelju dana i više da sve završe, a za to im treba novac. Navodile su i da nemaju vremena za sebe, jer brinu o deci. Jedna učesnica je istakla: „Ma to nije tačno, što ne kažete kad idemo kod lekara da smo diskriminisane, gledaju nas od glave do pete, ako nisi lepo obučena neće ni da te pregledaju a ako si lepo obučena onda imaš pare, pa te šalju privatno“.

Učesnice fokus grupe održane u Kruševcu navele su da najčešće posećuju hitnu pomoć, te je jedna učesnica obrazložila razloge: „Kod nas Roma se zna, čim nas nešto zaboli mi idemo u Hitnu, tamo mora odmah da nas prime, i neko kad nema knjižicu oni mora da prime, ne mora da se zakaže“. Na pitanje da li su doživele neprijatnost od strane medicinskog osoblja žene su jednoglasno odgovorile da su sve imale bar jednu neprijatnu situaciju. Šest žena je reklo da kada su se porađale i ležale u bolnici nakon porođaja lekari i medicinske sestre su bili vrlo neljubazni i drski prema njima. Jedna učesnica je ispričala da je tokom boravka u bolnici nakon porođaja čula medicinsku sestru kako kaže „dokle će bre ovi cigani više da se kote, uskoro će u celom gradu da žive samo cigani“. Učesnica koja je doživela ovo iskustvo istakla je da se tada osetila vrlo neprijatno i da ju je bilo sramota.

Samo na jednoj fokus grupi, održanoj u pirotskom naselju Tijabara, učesnice su navele da idu redovno kod lekara, same traže same upute za proveru krvne slike, kao i radi kontrolisanja bolesti koju imaju. I ove učesnice su istakle da se leče domaćim lekovima, ali navode da, ipak, „doktor je doktor“. Navele su da je osoblje u tijabarskoj ambulanti „savršeno“, da hoće da ih prime kada je hitno, a one nemaju zakazano i takođe im zakazuju kada odgovara pacijentu. Tokom ove fokus grupe uočeno je da učesnice poznaju zdravstvene medijatorke u Pirotu i da navode da su one „posvećene ljudima“.

- Status romskih zdravstvenih medijatorki je neizvestan

Postignuti rezultati u vezi sa delimičnim unapređenjem zdravlja Roma i Romkinja i dostupnosti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja se poklapaju sa uvođenjem u rad romskih zdravstvenih medijatorki koje su ostvarile oko 40.000 prvih poseta romskim porodicama tokom kojih je evidentirano 140.408 građana i građanki romske nacionalnosti – žena 46.453; muškaraca 43.201 i dece 50.754; obavljeno je preko dvesta hiljada poseta porodicama kojima je bila neophodna pomoć u pribavljanju ličnih dokumenata, ostvarivanju zdravstvenog osiguranja, uključivanju u zdravstveni sistem (pregled žena kod ginekologa, izbor lekara, vakcinacija dece i izbor lekara pedijatra), kod upisa dece u školu, pri ostvarivanju

raznih vidova pomoći (materijalna jednokratna pomoć, pomoć Crvenog krsta, dečji dodatak, stipendija i dr.) i još 170.278 poseta porodici ili članovima porodice radi sprovođenja zdravstvenog vaspitanja kroz planirani razgovor. Romske zdravstvene medijatorke su obezbedile lična dokumenta i zdravstvene legitimacije za 16.330 građana; pomogle su da 28.003 građana i građanki romske nacionalnosti izabere lekara; uticale su na povećanje broja vakcinisane dece (30.018) i odraslih (2.719), kao i na poboljšanje kontrole zdravlja za 4.500 trudnica i porodilja i na to da 11.177 žena izabere svog ginekologa, a njih 12.617 bude obuhvaćeno sistematskim pregledima. Međutim, iako je model podrške romskoj zajednici kroz medijatorski rad dao odlične rezultate, radno pravni status 75 romskih zdravstvenih medijatorke je neizvestan. Iako se finansiraju iz budžeta Republike Srbije, resorno Ministarstvo zdravlja ne preduzima potrebne mere za njihovu institucionalizaciju.²⁹

Zdravstvene medijatorke obično dva ili tri dana borave u domu zdravlja, a preostalo vreme provode na terenu, u neformalnim naseljima u kojima žive Romi i Romkinje. U nekoliko jedinica lokalne samouprave spomenuto je da je njihov status, odnosno dalje delovanje upitno iz više razloga. Prvi je taj što je neizvesno dokle će Ministarstvo zdravlja biti u mogućnosti da finansira njihov rad. Bilo je predloga da njihovu zaradu isplaćuje jedinica lokalne samouprave, ali to u većini jedinica lokalne samouprave još uvek nije zaživelo, iako Zakon o zdravstvenoj zaštiti predviđa ovu mogućnost.³⁰

O značaju rada romskih zdravstvenih medijatorke svedoči iskustvo učesnice fokus grupe iz romskog naselja Brankovina-Balačka u Valjevu koja je navela da je niko od zdravstvenih radnika nije posećivao, da nikada ranije nije čula za patronažnu službu, sve do pre par godina od kada je počela da radi medijatorka. Na pitanje da li su romske zdravstvene medijatorke dobar način da se popravi pristup zdravstvenoj zaštiti za Romkinje, sve učesnice fokus grupe održane u romskom naselju Brankovina-Balačka u Valjevu su potvrdno odgovorile, navodeći kao razlog to što imaju kome da se obrate u svako doba dana, imaju dosta poverenja u medijatorke, ističući: „To su naše žene, one znaju sve o nama i najbolje nas razumeju“. Jedna učesnica je dodala da je medijatorka jedina koja ih posećuje, da sa njom može da podeli sve, da medijatorka zna više o njoj nego njena majka, dok su ostale učesnice rekly da im zdravstvena medijatorka pomaže u svemu.

- Upotreba kontraceptivnih sredstava je još uvek slabo zastupljena, dok je zdravstvena asistencija pri porođaju najčešća oblast zdravstvene zaštite u kojoj Romkinje doživljavaju nejednak tretman u odnosu na žene iz većinske populacije

---

²⁹ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 34

³⁰ „Koordinatori za romska pitanja Autonomnoj pokrajini Vojvodini - analiza položaja koordinatora za romska pitanja u jedinicama lokalne samouprave u Autonomnoj pokrajini Vojvodini“, Pokrajinski zaštitnik građana, str. 13, dostupno na: https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1650/2015_Romski_koordinatori.pdf

Istraživanje u oblasti reproduktivnog zdravlja žena pokazalo je da fertilitet kod Romkinja iznosi 3,1%, ali da ga takođe prati velika stopa rađanja u populaciji adolescentkinja koja je 157, dok je kod većine devojaka uzrasta od 15 do 19 godina ta stopa 22. Iskustvo abortusa u reproduktivnom periodu od 15 do 49 godina imalo je 30,6% žena, dok je kod većinske populacije žena taj procenat 14,6%.³¹ U kontracepciji se više koriste tradicionalne nego moderne metode zaštite od neželjene trudnoće, a pilule koristi samo 1,2% Romkinja.³² Rad zdravstvenih medijatorki je značajno doprineo inkluziji Romkinja i njihove dece u sistem zdravstvenog osiguranja, ali Romkinjama i dalje nisu u dovoljnoj meri dostupne informacije o reproduktivnom zdravlju. Aktivnosti vezane za reproduktivno zdravlje i edukaciju Romkinja nisu sistemski implementirane.³³

Veoma mali broj Rominja koje su učestvovala na fokus grupama navodi da koriste bilo koju vrstu kontracepcije, te je tako na fokus grupi održanoj u pirotskom naselju Rasadnik uočeno da uglavnom mlađe žene znaju šta je kontracepcija i imale su prilike da o tome pričaju sa predstavnicama romskih organizacija civilnog društva na radionicama, dok žene starije od 45 nemaju saznanja o kontraceptivnim metodama, niti žele o tome da pričaju. Sa druge strane učesnice fokus grupe održane u pirotskom naselju Tijabara imaju saznanja o kontracepciji, te iako navode da često posećuju zdravstvene ustanove, ističu da nisu sigurne da smeju da koriste kontracepciju. Učesnice iz različitih fokus grupa navode da ne koriste kontracepciju jer njihovi muževi to ne žele; nemaju poverenja u kontracepciju („Ništa ne koristim, moja majka je koristila pa nas je opet imala devetoro“); kao i zbog nedovoljno znanja o kontraceptivnim metodama („Ja sam matora za to, 40 godina imam, ne koristim ništa i nisam ni koristila. Meni je to ponudila moja doktorica ali ja to nisam htela).

Posebno su zabrinjavajući navodi žena o čijoj reprodukciji i reproduktivnom zdravlju odlučuju članovi porodice: „Ne koristim, svekrova i muž hoće da još rađam, još desetoro.“ (Romkinja, 37 godina)

Kada je reč o porođajima, broj romske dece koja nisu rođena u bolnici i dalje je značajno visok jer 16% romskih žena u Srbiji je reklo da su se porodile bez asistencije. Bez obzira na rad romskih zdravstvenih medijatora, zabeleženi su incidenti kada je hitna pomoć odbila da pruži hitnu medicinsku pomoć u romskim naseljima.³⁴ Negativan pokazatelj još uvek čini visok procenat ranog stupanja u brak, što se takođe odražava na reproduktivno zdravlje. 16,9% devojaka iz romskih naselja stupa u brak pre 15-te godine, a 57% pre 18-te godine u odnosu na procenat kod mladih žena većinske populacije koji je 0,8% za mlađu, odnosno 7% za stariju uzrasnu grupu devojaka. Patronažna služba doma zdravlja je u kontroli trudnoće ređe posećivala

---

³¹ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

³² Ibid.

³³ „Priorities and recommendations for the elimination of discrimination against women in Serbia: Shadow report to the Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination against Women regarding the fourth reporting cycle of Serbia“, SOS Vojvodina Network, 2019, str. 13

³⁴ „Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji“, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018, str. 23

Romkinje (32%) nego druge trudnice (56%), a nakon porođaja služba doma zdravlja je takođe ređe posećivala Romkinje (81%), nego druge trudnice (96%).³⁵

Sve učesnice fokus grupa, koje su se porodile u poslednjih 5 godina, porodile su se u bolnici. Međutim, uočeno je da je pružanje medicinske asistencije tokom i nakon porođaja za mnoge Romkinje bio trenutak kada su iskusile ponižavajuće i uvredljivo postupanje od zdravstvenih radnika zbog svoje nacionalne pripadnosti. Tako, sve učesnice fokus grupe održane u Valjevu su primetile razliku u ponašanju zdravstvenih radnika prema Romkinjama tokom asistencije pri porođaju, primetivši da je to oduvek bilo tako, ali na to nisu obraćale pažnju, nije se o tome pričalo, mislile su da je to normalno, pa su se Romkinje, kada su doživljavljale diskriminaciju tokom porođaja, sklanjale i izvinjavale. Jedna učesnica ove fokus grupe je dodala da na Romkinje u toku porođaja viču i sestre i lekari, a „svoje” maze i obraćaju im se sa „polako dušo, diši, diši, evo još malo i gotovo, a nas kad vide jedva nam i priđu, i naravno samo viču na nas.” Pet učesnica fokus grupe održane u Kruševcu su rekle da su najviše neprijatnosti doživele u porodilištu, dok su se oporavljale od porođaja. („Na moj zahtev da mi pomogne da ustanem, sestra je rekla: „Ajde ne pekmezi se, nije ti prvi put... Vi bar radate stalno.”; „Što ne dojiš to dete, ti bar imaš mleka kao krava”). Takođe, jedna učesnica fokus grupe održane u selu Vukmanovo je navela: „Da, u bolnici sam se porodila. Pa, jedino mi je zasmetalo što smo u sobi sve bile Romkinje, nisu nas mešali sa Srpkinjama”.

Slede tri priče o iskustvima Romkinja u porodilištima. Priče su dobijene tokom fokus grupa.

Priča Romkinje (19 godina)

Kukala sam od bolova, prišla mi je babica i rekla: „Lepo ti je bilo, tada nisi kukala, zatvori ta tvoja usta nemoj da mi plašiš ove žene ovde. Zaboravićeš ti ovo brzo, sledeće godine doćićeš opet, to je kod vas normalno, samo decu pravite”.

Priča Romkinje (42 godine)

Treći porođaj, porodila sam se baš brzo, nisam doživela direktnu diskriminaciju, jer sam čašćavala i doktora i babice, iz bolnice sam izašla treći dan. Treći dan je došla babica i rekla da je sve u redu i da javim kući da dođu po mene i bebu. Odmah posle pet minuta jedna medicinska sestra koju do tada nisam videla, krenula je da dovodi bebe na podoj. Ušla je u sobu (u sobi je bilo nas tri porodilje) i donosila bebe. Donela je bebu ženi koja je bila krevet do i mene i očekujem je da se vrati sa mojom bebom. Videla sam da je krenula u sobu preko puta moje. A gde je moja beba, zaigralo mi srce. „Izvini sestro a gde je moja beba?”, upitala sam je. Okrenula se prema meni, pogledala me: „A, da, izvini, zaboravila sam, kako se prezivaš”? Rekla sam joj prezime, pogledala me jedno minut i vidim po kolicima traži moju bebu. Uzvrtela se: „Izvini sad ću je doneti, sigurno sam je zaboravila u boks”, okrene se i ode u boks. Posle možda minut, vidim, vraća se bez bebe. Moj sin je bio plav, belog tena, da ne kažeš da je romsko dete. Ustala sam i krenula prema vratima. Osetila sam da sva drhtim, pridržala se za vrata, vidim, ono, traži bebu od kolica do kolica. Krenula sam prema prvim kolicima, odakle je i donela bebe ženama koje su ležale sa mnom. Pogledam u kolica, moja beba je bila tu. Uzela sam ga, ali sam osetila da nemam snage da ga držim. „Sestro, evo je moja beba, molim Vas, pomozite mi da ga odvedem unutra!”, povikala sam. Ona se okrete, pogleda me: „Gde si našla tvoju bebu, to je nemoguće, sačekaj da pogledam”. Prišla je mom sinu, gleda u njega, gleda u mene, pročitala broj sa njegove ruke, uzima mi ruku,

³⁵ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

upoređuje brojeve. Tada mi je sve bilo jasno, ona je tražila tamnoputu bebu. Uzela sam mog sina i krenula prema sobi. Ona mi je ponudila da mi pomogne, ja joj nisam dozvolila, samo sam joj rekla: „Skratila si mi pola života, tražila si romsku crnu bebu“, ona je pocrvenela, sagla glavu i otišla. Kad se završio podoj, u moju sobu je došla babica koja me je pitala kako sam i izvinjavala se u njeno ime, opravdavajući je da je ona skoro počela da radi i da se ne snalazi baš najbolje.

Priča S.S. (43 godine)

Nikada to neću zaboraviti, bila sam jako mlada, imala sam tek napunjenih 19 godina. Bila sam trudna po drugi put, a prvo dete je tada imalo dve godine. U toku dana dobila sam trudove. Tada nisam imala fiksni telefon. Uzela sam dete za ruku, jer je suprug bio na poslu. Otišla sam u komšiluk gde su mi ljudi dali telefon u ruke da pozovem hitnu pomoć. Nisu želeli ni da me odbiju niti da oni zovu, iako sam trpela jake bolove. Znao, i oni su bili Srbi. Okrenula sam jedva 94, rekla sam da se porađam, da me jako boli i počela sam da plačem. „Molim Vas, dođite“, rekla sam. Pitali su me za adresu i ime i prezime. Kada je žena koja se javila, čula da imam romsko prezime, samo je odbrusila: „Ciganšturo, samo se kotite. Nemamo vozilo, kotite se, a ništa ne radite.“ Možete li da zamislite kako sam se tada osećala, pred samim porođajem, sa malim detetom pored sebe. Onda je moj srpski komšija video da mi je mnogo loše, ostavio je dete kod svoje žene da ga čuva, a mene hitno odveo u bolnicu. Rekao mi je da će pronaći mog muža koji je privatno radio na gradilištu. To poniženje i dan danas pamtim, nikada se tako loše nisam osećala. Moja ćerka danas ima 22 godine, a koliko vidim situacija se nije promenila i tad smo samo bili cigani i sada smo. Moja ćerka se nedavno porodila, sve Romkinje porodilje smestili su u samo jednu sobu, a u drugim sobama su bile Srkinje, po jedna ili po dve, to je sramota za državu, za ljude, a ništa im ne možemo.“

Važno je naglasiti da je CEDAW komitet, u Zaključnim zapažanjima o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije³⁶ izrazio zabrinutost zbog slabe upotrebe kontraceptivnih sredstava, dok mladim devojkama i adolescentima nedostaje poznavanje savremenih metoda kontracepcije; prevalencije adolescentskih trudnoća kod romskih devojčica; kontinuiranog korišćenja abortusa kao metode kontracepcije, posebno kod žena starijih od 40 godina i niskog nivoa učešća žena u programima pripreme za porođaj, posebno među ženama na selu i Romkinjama, i nedovoljnog obuhvata organizovanih skrining pregleda za rano otkrivanje raka dojke i grlića materice. Stoga, Komitet je podsetio na svoje prethodne preporuke i pozvao Republiku Srbiju da podigne svest javnosti o savremenom obliku kontracepcije i obezbedi da se abortus ne koristi kao metoda kontracepcije, uključujući putem edukacija i medijskih kampanja koje su usmerene na mlade devojke i mladiće i adolescente i adolescentkinje, posebno među romskom populacijom, kao i starije žene; da poboljša pristup kontracepciji, uključujući i obezbeđivanje univerzalnog pokrivanja srodnih troškova u okviru državnog zdravstvenog osiguranja; da prikupi statističke podatke o adolescentskim trudnoćama razvrstane po starosti, poreklu i geografski; da obezbedi da zdravstveni radnici prijavljuju adolescentske trudnoće socijalnim službama i policiji; da obezbedi nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući seksualnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, programima skrininga radi rane prevencije raka dojke i raka grlića materice i besplatnom anti-retroviralnom lečenju, za sve žene i devojke, uključujući Romkinje, kao i da podigne svest žena o prednosti rane prevencije, garantujući slobodan i informisan pristanak žene.

³⁶ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije, CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019. godine

- Diskriminacija u pristupu zdravstvenoj zaštiti

Pitanje tretmana u ustanovama zdravstvene zaštite usko je povezano sa diskriminacijom. S obzirom na to da diskriminacija predstavlja neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje na osnovu ličnih svojstava, istraživanje koje su sprovele organizacije Praxis i Civil Rights Defenders obuhvatilo je pitanja koja se odnose na tretman Romkinja u zdravstvenim ustanovama od lekara i drugog medicinskog osoblja. Kada je u pitanju tretman ispitanica u zdravstvenim ustanovama, 83% njih izjavilo je da su zadovoljne načinom na koji se prema njima ophode lekari i drugo medicinsko osoblje, dok je 10% ispitanica reklo da nije zadovoljno, najčešće ističući da je zdravstveno osoblje neljubazno i grubo. Na pitanje da li im je na jasan način objašnjeno od čega boluju i šta treba dalje da rade, 86% njih odgovorilo je potvrdno, a 7% odrično. Navedeno istraživanje pokazalo je da Romkinje najčešće ne znaju da prepoznaju diskriminaciju, čak ni onda kada je ona direktna, a naročito kada je reč o prikrivenom obliku diskriminacije.³⁷

Slično je potvrđeno i tokom naših fokus grupa. Naime, pojedine Romkinje koje nisu bile zadovoljne tretmanom zdravstvenih radnika, nisu njihovo ponašanje prepoznavale kao diskriminatorno, već su navodile da zdravstveni radnici ne pokazuju „baš javno“ diskriminaciju, ali da „postoji, oduvek je bilo i uvek će je biti.“

„Nekad su i doktori bezobrazni prema nama. Ja sam videla kako je doktor oterao jednu ženu da opere noge, pa da onda dođe, a možda ona nema uslova, a i nije bilo u redu što je to rekao pred svima nama što smo tu čekali. Ona je pocrvenela i više je nikada nisam videla kod lekara.“ (učesnica fokus grupe održane u Zemun polju.

Tokom 2012. godine sprovedeno je istraživanje zaštite prava pacijenata i u okviru toga stepena diskriminacije prema romskim pacijentima u zdravstvenom sistemu. Istraživanje je pokazalo da se dešava da lekari upućuju Rome i Romkinje na privatne zdravstvene centre, kao i da ih diskriminišu na osnovu prezimena u zdravstvenoj knjižici. Ukazano je i na probleme u komunikaciji zdravstvenog osoblja i romskih pacijenata.³⁸

Navodimo iskustva Romkinja iz institucija zdravstvene zaštite. Prva priča je dobijena u intervjuu vođenom nakon fokus grupe, a drugo iskustvo je bilo predmet pritužbe podnete Poverenici za zaštitu ravnopravnosti.³⁹

L.Đ. (41 godina)

Imam četvoro dece, tri dečaka i jednu devojčicu. Svi idu u školu. Živim u romskom naselju, puno nas je u kući, pored mog muža i dece sa nama žive i njegova majka i njegov brat sa ženom i troje dece. Jedva sastavljamo kraj sa krajem. Primamo novčanu pomoć, ja idem i radim gde me zovu, moj muž skuplja gvožđe i tako preživljavamo. Trudim se da mi deca budu čista za školu, ali ne može uvek, mnogo nas je, nemam gde ni da operem ni da osušim veš. Snalazim se kako znam.

³⁷ „Istraživanje o pristupu Romkinja socioekonomskim pravima u Srbiji“, Praxis i Civil Rights Defenders, Beograd, 2015, str. 5-6

³⁸ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

³⁹ Pritužba M. B. protiv doma zdravlja zbog diskriminacije po osnovu etničkog porekla u oblasti zdravstvene zaštite, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, dostupno na: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/pritužba-m-b-protiv-doma-zdravlja-zbog-diskriminacije-po-osnovu-etnickog-porekla-u-oblasti-zdravstvene-zastite/>

Deca kao deca, stalno su nešto bolesni. Uvek ih vodim kod lekara i nikada nisam imala problema. Ali jednom, razboli mi se najmlađe dete. Vidim ja, on se stalno nešto češe po telu. Nisam ga vodila kod lekara, mazala sam mu neku mast koju mi je dala komšinica. Prošlo tako nekoliko dana i njemu je bilo sve gore. Osuo se po celom telu, svuda su bile neke kraste i crvenilo. E, tada sam se mnogo uplašila i odvela ga kod lekara. Bila je neka dežurna doktorka, ja sam ušla i rekla sam joj zašto sam došla. Napravila je neki izraz lica i meni je bilo već neprijatno. Opet sam počela da pričam kako se detetu javilo to crvenilo, da je imao jak svrab i šta sam mu mazala. Ona me je prekinula i uzela je jednu olovku, rekla mom detetu: „Pridi malo, ali ne približavaj se do mene“, onda je olovkom povukla detetovu bluzu i pogledala u mene i rekla: „Ovo je šuga, udaljite se malo da ti napišem šta da mu kupiš i da mu mažeš“. Meni je bilo mnogo neprijatno i samo sam joj rekla „izvini“. Izašla sam i počela da plačem jer me je bilo sramota. Pozvala sam svoju sestru da mi pozajmi pare da kupim tu mast koju je prepisala doktorka, i kada mi je donela, ja sam ušla u apoteku uplakana kako bih kupila mast. Apotekarka me je pitala zašto plačem, ja sam joj rekla i ona me pitala da li može da pogleda kako izgleda detetova koža. Kada je videla, rekla mi je da ne plačem jer to nije šuga već neka kožna infekcija, zaboravila sam kako mi je rekla. Dala mi je neku drugu mast i dete se izlečilo. Baš sam joj puno zahvalila, ima još dobrih ljudi.

Iskustvo Romkinje H.B.

H.B. je pokušala da u domu zdravlja otvori zdravstveni karton svojoj bebi. Međutim, medicinska sestra na šalteru joj je rekla da „ide odakle je došla i da joj tamo otvori zdravstveni karton“. Nakon ovog događaja, ona je podnela pritužbu Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, opisala šta se dogodilo i istakla da njena beba i dalje nema otvoren zdravstveni karton i da zbog toga nije primila nijednu vakcinu, kao i da je ne obilazi patronažna sestra. U izjašnjenju doma zdravlja navedeno je da beba podnositeljke pritužbe nema zdravstveni karton ni zdravstvenu knjižicu u njihovoj zdravstvenoj stanici, da je primljena 29. aprila 2013. godine i da joj je data terapija, a posle toga je majka više nije dovodila. U postupku nije utvrđeno šta se tačno desilo na šalteru, odnosno, podnositeljka pritužbe nije dostavila dokaze koji potkrepljuju navode o izjavi medicinske sestre, te nije utvrđeno šta je medicinska sestra tom prilikom izgovorila. Dalje, u toku postupka utvrđeno je da beba podnositeljke pritužbe nema otvoren zdravstveni karton, a da dom zdravlja nije pružio dokaze da postoje objektivni i opravdani razlozi zbog kojih detetu nije otvoren zdravstveni karton. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je mišljenje da je dom zdravlja, neotvaranjem zdravstvenog kartona bebi podnositeljke pritužbe, izvršio akt diskriminacije na osnovu pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti preporučila je domu zdravlja i direktorki, kao odgovornom licu, da preduzmu sve potrebne mere u cilju otklanjanja posledica diskriminatornog postupanja prema detetu podnositeljke pritužbe, da organizuju obuku za sve zaposlene u domu zdravlja na temu diskriminacije u zdravstvu, sa ciljem senzibilisanja i edukovanja zdravstvenih radnika za rad sa romskom populacijom, kao i da ubuduće, u okviru obavljanja poslova iz svoje nadležnosti, ne krše antidiskriminacione propise.

• Slabo poznavanje mehanizama zaštite od diskriminacije i neosnaženost Romkinja da prijavljuju diskriminaciju u oblasti zdravstvene zaštite

Istraživanja pokazuju da Romi i Romkinje najčešće ne znaju za mogućnosti zaštite prava pacijenata.⁴⁰ Stoga, jedno od pitanja koje smo postavili učesnicama fokus grupa odnosilo se na to da li su se nekada žalile nekoj od institucija zbog diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite (npr. sudu, Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, zaštitniku pacijenatovih prava, direktoru zdravstvene ustanove). Međutim, osim Romkinje čija će priča biti prikazana u Aneksu ovog izveštaja, ni jedna učesnice fokus grupa se nikada nije požalila ni jednoj instituciji zbog

⁴⁰ Tačka 5.4. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine ("Sl. glasnik RS", br. 26/2016)

diskriminacije koju je doživela, osim što su pojedine navodile da „sve što im se dešava“ ispričaju medijatorci. Uprkos tome što neke od njih znaju kojim institucijama mogu da podnesu pritužbu, čini se da mnoge od njih i dalje nisu osnažene da to učine.

„Znamo da se možemo žaliti. Ja sam se samo svađala sa doktorkom jer nije htela da mi kaže tačno šta je sa mojom ćerkom koja je trudna.“ (učesnica fokus grupe u naselju Vuka Vrčevića-Deponija).

2. RAVNOPRAVNOST U BRAČNOM I PORODIČNOM ŽIVOTU - RANI BRAK I MATERINSTVO ROMKINJA

❖ *Pravni okvir Republike Srbije*

Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena propisano je da države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose, a posebno obezbeđuju, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena: (a) jednako pravo na sklapanje braka; (b) jednako pravo na slobodan izbor bračnog druga i sklapanje braka samo po slobodnoj volji i uz potpunu saglasnost; (c) jednaka prava i odgovornosti u braku i prilikom razvoda; (d) jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na decu, bez obzira na bračni status. U svim ovim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu; (e) jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima; (f) jednaka prava i odgovornosti u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usvajanja dece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu. U svim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu; (g) jednaka lična prava muža i žene, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja, kao i (h) jednaka prava oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu. Veridba i stupanje deteta u brak ne može imati nikakvih pravnih posledica a preduzeće se sve potrebne mere, uključujući zakonodavne, radi utvrđivanja minimalnih godina života za sklapanje braka, kao i uvođenje obaveze da se brak sklopi u zvaničnom matičnom uredu.⁴¹

Ustavom Republike Srbije propisano je da svako ima pravo da slobodno odluči o zaključenju i raskidanju braka, da se brak zaključuje na osnovu slobodno datog pristanka muškarca i žene pred državnim organom, te da zaključenje, trajanje i

---

⁴¹ Član 16. Zakona o ratifikaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

raskid braka počivaju na ravnopravnosti muškarca i žene.⁴² Zatim, propisano je da svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju dece,⁴³ dok deca uživaju ljudska prava primereno svom uzrastu i duševnoj zrelosti i zaštićena su od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja.⁴⁴ Prema odredbama Ustava Republike Srbije, lice punoletstvom stiče sposobnost da samostalno odlučuje o svojim pravima i obavezama, a punoletstvo nastupa sa navršениh 18 godina.⁴⁵ Deca mlađa od 15 godina ne mogu biti zaposlena niti, ako su mlađa od 18 godina, mogu da rade na poslovima štetnim po njihovo zdravlje ili moral,⁴⁶ te je određeno da svako ima pravo na obrazovanje. Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno.⁴⁷ Ustavom je, takođe, propisano da se brak i odnosi u braku i porodici uređuju zakonom.⁴⁸

Najvažniji zakon kojim se uređuju brak i odnosi u braku i porodici je *Porodični zakon*,⁴⁹ kojim je propisano da brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18. godinu života,⁵⁰ kao ni lice čija volja nije slobodna.⁵¹ Takođe, propisano je da sud može, iz opravdanih razloga, dozvoliti sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku.⁵² Nadalje, Porodičnim zakonom je propisano da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta, da država ima obavezu da preduzima sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, od fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja te od svake vrste eksploatacije, kao i da je dužna da poštuje, štiti i unapređuje prava deteta.⁵³ Konačno, ovim zakonom je propisano da je vanbračna zajednica trajnija zajednica života žene i muškarca, između kojih nema bračnih smetnji (vanbračni partneri).⁵⁴ Imajući u vidu da je jedna od bračnih smetnji maloletstvo partnera, iz navedenog jasno proizlazi da se ni vabračna zajednica ne može sklopiti do 18. godine života. S tim u vezi, *Krivičnim zakonikom*⁵⁵ propisano je krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom, te je propisano da će punoletno lice koje živi u vanbračnoj zajednici sa maloletnikom biti kažnjeno zatvorom do tri godine, a istom kaznom biće kažnjen i roditelj, usvojilac ili staralac koji maloletniku omogući da živi u vanbračnoj zajednici sa punoletnim licem ili ga na to navede. Teži oblik ovog krivičnog dela postoji ukoliko je ovo krivično delo učinjeno iz koristoljublja, te će se učinilac kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina. Izuzetak je propisan u slučaju da se brak

---

⁴² Član 62. stav 1-3. Ustava Republike Srbije

⁴³ Član 63. stav 1. Ustava Republike Srbije

⁴⁴ Član 64. stav 1. i 3. Ustava Republike Srbije

⁴⁵ Član 37. stav 2. Ustava Republike Srbije

⁴⁶ Član 66. stav 4. Ustava Republike Srbije

⁴⁷ Član 71. stav 1. i 2. Ustava Republike Srbije

⁴⁸ Član 62. stav 4. Ustava Republike Srbije

⁴⁹ Porodični zakon („Sl. glasnik RS”, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015)

⁵⁰ Član 23. stav 1. Porodičnog zakona

⁵¹ Član 24. Porodičnog zakona

⁵² Član 23. stav 2. Porodičnog zakona

⁵³ Član 6. stav 1-3. Porodičnog zakona

⁵⁴ Član 4. stav 1. Porodičnog zakona

⁵⁵ Krivični zakonik („Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)

zaključi, jer se tada gonjenje neće preduzeti, a ako je preduzeto, obustaviće se.⁵⁶ Međutim, kao što je rečeno, brak se ne može sklopiti do navršanih 18. godina života, odnosno, do dostizanja punoletstva, osim što sud može da dozvoli sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, ukoliko postoje opravdani razlozi i ukoliko proceni da je maloletnik dostigao telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku. Poslednjim izmenama Krivičnog zakonika propisano je novo krivično delo - prinudno zaključenje braka, koje čini onaj ko upotrebom sile ili pretnje prinudi drugo lice da zaključi brak, te je propisano da će ovo lice biti kažnjeno zatvorom od tri meseca do tri godine. Ukoliko učinilac, radi izvršenja ovog krivičnog dela, odvede drugo lice u inostranstvo ili ga u istom cilju navede da ode u inostranstvo, kazniće se zatvorom do dve godine.⁵⁷

Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine utvrđen je kao poseban cilj unapređivanje pristupa uslugama socijalne zaštite i dostupnost novčanih davanja radi smanjenja siromaštva i povećanja socijalne uključenosti Roma i Romkinja u lokalnoj zajednici, a jedna od mera za postizanje ovog cilja je i unapređenje sistema prevencije i podrške s ciljem smanjenja broja maloletničkih i prinudnih brakova i maloletničkih trudnoća u romskoj zajednici.⁵⁸

❖ *Izazovi vezani za suzbijanje ranih brakova Romkinja*

Istraživanja pokazuju da u Republici Srbiji 16,9% devojaka iz romskih naselja stupi u brak pre 15. godine, a 57% pre 18. godine u odnosu na procenat kod mladih žena većinske populacije koji je 0,8% za mlađu, odnosno 7% za stariju uzrasnu grupu devojaka.⁵⁹ Iako je, kao što je prikazano u prethodnom odeljku, Srbija potpisala i ratifikovala sve najvažnije međunarodne ugovore, a nacionalni zakonodavni okvir koji se odnosi na ovu problematiku je relativno dobar, može se konstatovati da se postojeći zakonski okvir ne primenjuje u određenim slučajevima, odnosno, da se ne primenjuje adekvatno. Problem ranih brakova uglavnom se percipira kao problem romske populacije, nije visoko na državnoj i društvenoj agendi, a u situaciji ekonomske krize nema posebno namenjenih sredstava za rešavanje ovog problema. Pored toga, postoji i suštinsko nerazumevanje problema kod zaposlenih u javnim institucijama koje su nadležne, uključujući socijalne radnike, zaposlene u obrazovanju, policiji i druge, a nisu organizovane posebne obuke za profesionalce za prevazilaženje stereotipa i predrasuda o ovom problemu. Takođe, nedostaje međusektorska saradnja i holistički sveobuhvatni pristup eliminisanju ranih brakova.⁶⁰

• Uzroci ranih brakova

⁵⁶ Član 190. Krivičnog zakonika

⁵⁷ Član 187a Krivičnog zakonika

⁵⁸ Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine, posebni cilj 5.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ „(Pre)rani brakovi - Životne priče Romkinja u Srbiji“, BIBIJA Romski ženski centar, Beograd, 2016, str. 26-27

Iako rani brakovi imaju korene u nekim tradicionalnim praksama, a u pojedinim zajednicama su veoma uobičajeni i rašireni, oni su zasnovani na patrijarhalnim društvenim odnosima, predstavljaju ozbiljno kršenje prava deteta i rodno zasnovanu diskriminaciju i ne bi trebalo da opstaju u modernim društvima. Činjenica je da društvo ovu pojavu toleriše, da je pripisuje romskoj zajednici i ne prepoznaje u dovoljnoj meri njenu štetnost.⁶¹ Uzroci i pokretači ranih brakova u Republici Srbiji slični su uzrocima dečjih brakova širom sveta. Rodno zasnovana diskriminacija, strukturna nejednakost, siromaštvo, nedostatak obrazovanja, prihvaćene kulturološke prakse, neadekvatni institucionalni odgovori na maloletničke brakove i mnogi drugi faktori doprinose pojavi i održavanju prakse dečjih brakova.⁶² Naime, Romi i Romkinje u Srbiji su veoma često predmet različitih vrsta predrasuda i diskriminacije na širem društvenom nivou, i nalaze se na socijalnoj margini. Takva društvena percepcija romskih zajednica u praksi dovodi do toga da se njihovi problemi posmatraju kao da se dešavaju negde drugde i nekome drugom. Rezultat toga je da široka rasprostranjenost dečjih brakova, koja bi u većinskom okruženju bila smatrana neprihvatljivom društvenom praksom, u marginalnim zajednicama poput romskih opstaje. Faktori poput poštovanja kulta nevinosti, koncepta porodične časti, rodni uloga u okviru kojih žena nema mogućnost da bude obrazovno osnažena i ekonomski produktivna, predstavljaju interna ograničenja koja deluju unutar zajednica, unapred definišući rano stupanje u brak kao poželjnu društvenu praksu. Sa druge strane, diskriminacija i marginalizacija pripadnika romskih zajednica od strane većinskog okruženja predstavlja suštinski ograničavajući faktor za nastojanje da se napuste ograničenja koja nameće zajednica.⁶³

Zajednički imenitelj svih uzroka maloletničkih brakova je siromaštvo i socijalna isključenost. Međusobna povezanost niza uzročnih faktora čini ovu mrežu teško raskidivu: patrijarhalni odnosi, neravnomerna raspodela moći, kontrola ženskih tela i njihove seksualnosti, rodni stereotipi i predrasude. Ekonomska zavisnost žena u već siromašnoj porodici smanjuje njen uticaj u porodici.⁶⁴ O navedenom svedoči i priča učesnice fokus grupe održane u Zemun polju, koja je navela: „*Moja ćerka se udala sa 13 godina, našla je dečka i pobegla. Ima troje dece. Sada je muž maltretira, isteruje je iz kuće. Do juče nisam bila u kontaktu sa njom, a juče mi je sve to javila. Rekla sam joj, ako ne možeš to da trpiš ti beži, ostavi decu, neka čuva on. Ja sam je po barakama očuvala. Ja sam živela taj život i zato sve to razumem.*” Takođe, pojedine učesnice fokus grupe održane u Kruševcu su, kao glavni uzrok ranih brakova Romkinja, navele „*nemaštinu i siromaštvo koje primoravaju da se žensko dete što pre uda u tuđu kuću*”. Jedna učesnica ove fokus grupe je napomenula da vrlo često roditelji udaju svoje ćerke jer nemaju od čega da je hrane, ističući svoju tvrdnju rečima: „*žensko dete, tuđa briga*” .

---

⁶¹ Ibid, str. 27

⁶² „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju”, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 43

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid, str. 11

„Na televiziji stalno pričaju da pomažu porodicama, pa nije samo pomoć ako im daš novac, sa porodicama sa mnogo dece i lošim socio-ekonomskim statusom treba sve institucije da se uključe kako bi im pomogli da se iz siromaštva izvuku, ali kako? Neka ih iz siromašne porodice u još siromašniju, rađaju decu i samo se širi krug siromaštva, ali nema ko sa time da se bavi, mi smo manjina” (učesnica fokus grupe održane u Valjevu)

Takođe, za jedan od ključnih uzroka ranih brakova najčešće se postavlja i nedostatak ili nizak nivo obrazovanja, između ostalog i zbog nedostupnosti školovanja i lošeg kvaliteta obrazovanja.⁶⁵ Jedna učesnica fokus grupe održane u naselju Lukavica je navela: *„Postoje devojčice koje se veoma muče kod roditelja. Ne idu u školu da bi čuvale braću i sestre, da bi spremale, čistile... I onda žele što pre da pobjegnu, pa im tamo nekada bude još gore”*, dok je učesnica fokus grupe održane u selu Gabrovac navela da je glavni uzrok ranih brakova to što se romske devojčice ne školuju, pa *„ne znaju šta će sa sobom”*.

Dodatno, uzrok ranih brakova je i briga za bezbednost i zaštitu devojčica, usled čega se brak vidi kao način da se devojčice zaštite od seksualnog nasija, da se spreče veze pre braka i da se spreči potencijalno gubljenje „časti porodice”.⁶⁶ Naime, insistiranje na časti u patrijarhalnim zajednicama uvek je insistiranje na polnom moralu, pre svega ženskom. Zato je insistiranje na zabrani prebračnih seksualnih odnosa za devojke u svim romskim zajednicama gotovo apsolutno i to je jedan od nesumnjivih razloga za rano sklapanje braka. Drugim rečima, nevinost se apsolutno očekuje i zahteva od devojaka, jer se smatra da je snaja koja je došla u kuću nevina na čast i svojim roditeljima, koji su je dobro vaspitali i pazili, ali i porodici u koju se udala upravo zato što je dobro vaspitana, pa će biti i dobra snaja. To ne znači samo da će biti verna mužu, što se podrazumeva, nego i da će poštovati starije i ponašati se u skladu sa celim skupom patrijarhalnih normi ponašanja. Posebno je značajna činjenica da se sramota, za koju *„zna cela čaršija”*, jer se svedočanstvo o nevestinoj nevinosti ponegde i dalje javno pokazuje, ne odnosi samo na devojku, nego i na celu njenu porodicu, što ozbiljno spušta ugled porodice u zajednici i to nastoje da izbegnu i devojke i njihove porodice, a to vrlo često rezultira (pre)ranim brakom.⁶⁷ Sve učesnice fokus grupe održane u Pirotu su se složile da su romsku devojčice u odnosu na romske dečake češće prinuđene da sklapaju rane brakove zbog, kako su učesnice navele, društvenih normi i očuvanja tradicije, jer u romskoj zajednici vlada pravilo da devojka sa stupanjem u prve seksualne odnose mora biti udata. Ovo potvrđuje i činjenica da je čak šest od osam učesnica fokus grupe održane u Kruševcu iznelo stav da je sklapanje ranih brakova dobro i da je to jedan od načina da se *„devojka spreči da skita”* i da *„bude grešna”*. Navedeno govori u prilog snazi poštovanja *„kulta nevinosti”* u romskoj zajednici.

Malobrojna istraživanja ranih brakova u romskoj zajednici pokazuju da je danas najčešći model sklapanja braka isključivo voljom mladih, često uz oštro protivljenje

---

⁶⁵ Ibid, str. 44-45

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ „Dečiji brakovi u romskoj populaciji u Srbiji – etnografsko istraživanje”, UNICEF Beograd, Beograd, 2017, str. 35-39

roditelja devojčice. Roditelji mladića su po pravilu obavješteni o dolasku nove snaje i trebalo bi da se sa njim slože, s obzirom na činjenicu da mladi bračni par po pravilu živi u porodici muža. Tako se tradicionalni patrijarhalni model očituje u relativno novoj formi (saglasnost muške uz protivljenje ženske strane), što je faza u procesu njegove razgradnje, poznata iz drugih balkanskih sredina. Naime, događa se da devojčice beže često i više puta, ako roditelji insistiraju da ih vrate. U jednom slučaju su devojčicu tri puta vraćali kući, da bi četvrti put popustili, jer od prethodnih vraćanja nije bilo nikakvog rezultata. Takođe, deca odbijaju da se vrate u roditeljsku kuću često i pred policijom i socijalnim radnicima, što opet dovodi do praktičnog prihvatanja želje mladih, na šta utiče i mišljenje zajednice.⁶⁸ O navedenom su govorile i učesnice fokus grupa, koje su navodile: *„Ja ne bih moju ćerku sprečila, ako ga voli neka ide, ako je to dobra volja njihova, ako nije na silu. Dete preti da će da se ubije ako ga neпустиš. Može da im se kaže da se zabavljaju, da se ne udaju, ali neće poslušati. Što reče ovde jedna žena - u lanac da vežeš žensko dete, ono će ga otkinuti i otići će. Roditelji nisu krivi.“* (učesnica fokus grupe održane u naselju Vuka Vrčevića-Deponija)

Međutim, ovde je veoma značajno podvući da ovaj model krije u sebi zamku. Naime, devojke, suočene sa pritiskom potencijalne prisilne udaje, represivnim porodičnim okruženjem u kome se čuva njihova „čast i obraz“, i pre svega „kultom nevinosti“, odlučuju se da pobegnu sa prvim momkom u koga (misle da) su se zaljubile, videvši to kao izlaz iz potencijalno neželjenog scenarija. Navedeno govori o „prisilnoj dobrovoljnosti“, gde se devojčice naizgled svojom voljom udaju, a zapravo to čine usled brojnih strukturnih pritisaka sačuvanih elemenata patrijarhalnog modela koje ih sputavaju u donošenju odluke koja bi izašla iz okvira ovog modela.⁶⁹ Tako, učesnica fokus grupe održane u Zemun polju je navela: *„Drugarice se poudavale, pa sam i ja. Našla sam dečka i roditelji su pristali. Nisam ostala dugo sa njim, posle 7-8 meseci smo se rastali. Svojoj deci ne bih dozvolila da se rano udaju, rekla bih da prvo završe školu.“* Važan je i navod učesnice fokus grupe iz naselja Lukovica: *„Sada roditelji ne udaju mnogo devojčice, već one same beže kada se zaljube. Neke se posle pokaju, ali im bude kasno. Kažu da kod svekrve i muža ne mogu da žive kao kod roditelja.“*

Na kraju, važno je napomenuti da i neadekvatni institucionalni odgovori na dečije brakove i neefikasno sprovođenje zakona takođe doprinose učestalosti ranih brakova.⁷⁰ Učesnica fokus grupe održane u Valjevu navela je da smatra da bi svaki roditelj voleo da njegovo dete bude najbolje, da nisu roditelji krivi što žive u siromaštvu i što nemaju dovoljno novca da školuju svoju decu, već da je problem u samom sistemu države. Kako je istakla, centar za socijalni rad postoji samo da da socijalnu pomoć i to je sve, te je postavila pitanje da li je nekada socijalna radnica došla da obiđe neku porodicu, da popriča sa njima, da vidi kako žive, te je dodala *„mogu da dođu samo da traže neku dokumentaciju ili po prijavi, ako te neko prijavi da si sagradio wc i da te pitaju odakle ti pare za to.“* Druga učesnica iste fokus grupe

---

⁶⁸ Ibid, str. 53

⁶⁹ Ibid, str. 56

⁷⁰ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 44-45

je iznela sličan stav, ističući da kada bi centar za socijalni rad češće obilazio porodice i kada bi se uključili u problematiku Roma, tada bi se svest romske zajednice podigla i ojačala, jer bi osećali podršku a i strah.

- Posledice ranih brakova po Romkinje

Posledice ranih brakova mogu se sagledati sa više strana. S obzirom da je u najmanje 70% slučajeva maloletničkih brakova, upravo žena koja stupa u brak maloletna, s pravom se može govoriti o prekršenim pravima deteta i pravu žena na izbor partnera. Sa stupanjem u brak devojčica odustaje od školovanja, drastično joj se smanjuju izgledi za zapošljavanje, a povećava ranjivost na nasilje u porodici, pogoršavanje zdravstvenog stanja, uključujući reproduktivno zdravlje.⁷¹ Produbljuje siromaštva i svojevrsna „feminizacija siromaštva“ jedna je od najalarmantnijih posledica ranih brakova. Procena je da oko 6.000 dece napusti redovno obrazovanje u jednoj školskoj godini u jednoj generaciji tokom trajanja osnovnog obrazovanja, te da je najveće odustajanje između 5. i 6. razreda. Prema podacima Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine,⁷² između 10–15% dece iz jedne generacije u Srbiji se ne upiše ili ne završi osnovnu školu.⁷³

Na pitanje kakve su posledice ranih brakova, učesnice fokus grupe održane u pirotskom naselju Rasadnik su se složile u stavu da devojčica koja stupa u rani brak nema pravo na izbor, da gubi pravo na detinjstvo, obrazovanje, ali da su dalje posledice vezane i za njen ekonomski status, jer one sa niskim stepenom obrazovanja neće moći da pronađu posao i moraće čitav život da budu ekonomski zavisne od drugog, odnosno trećeg lica.

„Čitav sam život radila i bavila se sivom ekonomijom, ali je muž i dalje gazda u kući, ja sam zadužena da perem, čistim i dočekujem sve članove domaćinstva i ništa nemam na svoje ime, sem varjače i šerpe.“ (učesnica fokus grupe održane u Pirotu)

Mogućnost da devojčica odnosno mlada devojka bude izložena fizičkom nasilju, koje je najčešće kombinovano sa ekonomskim i psihološkim, a često i seksualnim nasiljem, najveća je kod maloletnica koje su zbog stupanja u brak napustile školu i ekonomski su zavisne, jer imaju malu mogućnost da pronađu posao. Prekinuto detinjstvo, nagli ulazak u svet odraslih sa očekivanjima koje često prevazilaze njihovu fizičku i psihičku zrelost, uz loše uslove života koje vladaju u većini romskih naselja rezultiraju lošim kvalitetom života i izuzetno kratkim životnim vekom koji je u proseku i do 20 godina kraći od ostalih žena u Srbiji.⁷⁴

„Posledica sam ja i moj život, a i moja bolest. Mučila sam se kao dete, bila sam najstarije dete u porodici, roditelji mi nisu dali da idem u školu, već sam od devete godine čuvala mlađe

---

⁷¹ Ibid, str. 41-42

⁷² Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine („Sl. glasnik RS“, br. 107/2012)

⁷³ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 41-42

⁷⁴ Ibid, str. 46

sestre i brata, kuvala im, prala veš, dok su roditelji radili kod seljaka u dnevnici od jutra do mraka. Tada nismo primali socijalnu pomoć i tordim da Romi nisu ni znali da postoji centar za socijalni rad. Jedini prihod je bio njihov rad u dnevnicama na njivi. Sa dvanaest godina išla sam i ja sa roditeljima da radim za dnevnicu, u četrnaestoj su me udali, bila dobra prilika. Porasla je moja sestra, koja je nastavila istim putem kao ja, i sve tako redom (šestoro dece, pet devojčica i šesti dečak). Udala sam se u porodicu gde je bilo sedmoro male dece, njegova braća i sestre, i od njegovog strica. Po ceo dan sam radila, kuvala, mesila, prala veš, koliko puta sam i ostala gladna, jer dok ja stignem na red ne ostane ništa. Ubrzo sam ostala u drugom stanju, nisam ni malo bila pošteđena, iz njive sam otišla u bolnicu da se porađam. Eto, i tako godinama, izgubila sam zdravlje, sada imam sve, ali nemam svoje zdravlje, obolela sam u tridesetoj godini, operisala kičmu, sada jedva stojim na nogama, nisam sposobna ni sama sebe da gledam, ni za šta lepo ne znam.“ (učesnica fokus grupe održane u Valjevu)

- Nedopustivo pravdavanje ranih brakova tzv. „romskom tradicijom“

U Srbiji je rasprostranjen stereotip koji povezuje rani brak sa navodnom romskom „kulturom i tradicijom“, umesto da se rani brak posmatra u vezi sa obrascima nejednakosti, isključenja i diskriminacije, kao i siromaštva i kraćeg životnog veka Romkinja. Kada nadležni državni organi ne posmatraju problem ranog braka kroz rodnu i perspektivu baziranu na pravima deteta, to dovodi do izostanka adekvatne reakcije u cilju prevencije i/ili kažnjavanja kršenja prava devojčica.⁷⁵

„Mislim da je to (rani brak) bila tradicija Roma, protivim se tome, naravno, ali u nekim situacijama ne možemo ni mi baš toliko da utičemo na tradiciju i kulturu Roma.“ Koliko ste upoznati sa romskom tradicijom i kulturom, da li ste prisustvovali nekim predavanjima ili sastancima gde se o tome pričalo? „Ne u skorije vreme.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

„To je prerano i nezakonito ali, sa druge strane, ako sistem to prekine, pitanje je šta će sa tim devojčkama biti, jer ako se ne uda mlada, pitanje je da li će kasnije naći partnera, jer je to njihova kultura i tradicija. Mi to smatramo prodajom, ali možda je to njima kao nama miraz ili kao kupovina mlade na dan venčanja.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

„Prijaoljivali smo takve slučajeve (ranog braka), ali policija ni socijalno nisu reagovali, rekli su da je to tradicija i kultura Roma, i da oni nemaju pravo da reaguju (...) Ima takvih slučajeva dosta, ali institucije su zatvarale oči pred takvim slučajevima, čim vide da su romske devojčice neće ni da pričaju. Ali ako su roditelji uporni, policija po prijavi odlazi u te porodice, pitaju devojčicu da li su je na silu odveli ili je samovoljno pobešla, i obavezno pitaju da li ga voli. Ako devojčica kaže da se samovoljno udala i da ga voli, oni tu slučaj zatvaraju (...) Tako da mi nemamo nikakvo poverenje ni u jednu instituciju, ne očekujemo pomoć od njih, za takve slučajeve ne postoji zakon za Rome, a kada bi nešto ukrali tada bi bili u zatvoru, tada se primenjuje zakon. To nije tradicija Roma, a nazivaju nas ciganima.“ (učesnice jedne od fokus grupa)

---

⁷⁵„Alternative report concerning Serbia to The Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) for consideration at the 72Pre-Sessional Working Group (23-27 July 2018)“, Praxis, the European Network on Statelessness, European Roma Rights Centre (ERRC) and Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), 2018, str. 11

Učesnice jedne druge fokus grupe smatraju da nadležne institucije često pojavu ranih brakova povezuju sa tradicionalnim normama romske zajednice i da nadležni koriste jednu od najpogrdnijih rečenica prilikom razmatranja takvih slučajeva - „ciganska im posla“.

Iako prethodno citirani stavovi učesnica fokus grupa pokazuju svest pojedinih Romkinja o štetnosti ranog braka i potrebi za promenom i adekvatnim reagovanjem institucija kako bi se ova štetna praksa iskorenila, iskustva romskih ženskih organizacija svedoče o velikom otporu romske zajednice u vezi sa ovom temom i zatvaranju romske zajednice.⁷⁶

„Itekako pravim razliku između ranih i ugovorenih brakova. Rani brakovi su masovno prisutni kod onog dela romske zajednice sa teritorije Kosova i Metohije. Još je u Indiji nađen zapis da se devojčica udaje sa 11 godina. Smatram da je to kod nas preuveličano, jer naše Romkinje se udaju obično po završetku osnovne škole, sa 15-16 godina, smatram da je to odlika zdrave porodice kod ženskog deteta.“ (O.B, dugogodišnji romski lider i aktivista)

Kakav je Vaš lični stav kada je reč o ranim/ugovorenim brakovima kod pripadnika/ca romske nacionalne manjine? *„Ja sam se rano oženio, otac mi je našao ženu, to je kod naših Roma normalno.“* Da li smatrate i da li imate podatke da su Romkinje koje su sklopile „rani brak“ u većem riziku od nasilja u porodici? *„Ne.“* (I.P. romski koordinator, zaposlen u jedinici lokalne samouprave)

Ovi navodi romskih lidera, koji ne vide u ranom braku kršenje prava devojčica, potvrđuju tezu da se maloletnički brakovi i dalje čvrsto vezuju uz tradiciju i kulturu, što može dovesti do još većeg otpora zajednice. Stoga se organizacije koje su sačinile ovaj izveštaj zalažu da se rani brakovi u romskoj zajednici tretiraju, pre svega, kao pitanje prava žena i dece. Činjenica da je ova tema slabo zastupljena kako u strateškim dokumentima i merama, a nema ni skorijih i sveobuhvatnijih istraživanja, pre svega, o uzrocima i posledicama na mogućnost obrazovanja, govori o potrebi da se problem sagleda na pravi način od samih Romkinja i predlože adekvatne mere koje će podržati sama romska zajednica.⁷⁷ Vođe romskih zajednica su ključni akteri u ovom pitanju. Menjanje stavova i praksi je veoma spor proces koji bi trebalo da bude započet od strane zajednice, a ne da se zajednici nameće. Važno je imati što je više moguće istaknutih i poštovanih romskih vođa koji će se zalagati protiv dečijih brakova i promovisati drugačije životne opcije za mlade Rome i Romkinje.⁷⁸

- Rasprostranjenost ranih brakova Romkinja u Srbiji

Podataka o rasprostranjenosti ove pojave zapravo nema dovoljno, jer sveobuhvatno istraživanje koje bi obuhvatilo reprezentativan uzorak nije sprovedeno.⁷⁹ Istraživanja

---

⁷⁶ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 41

⁷⁷ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 41

⁷⁸ „Dečiji Brakovi u Srbiji – analitički izveštaj“, UNICEF Beograd, Beograd, 2016, str. 51

⁷⁹ „Izveštaj iz senke upućen UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije žene za razmatranje na 72. sesiji za Republiku Srbiju“, Romska ženska mreža, Beograd, 2019, str. 41

koja su dostupna pokazuju da se u romskim zajednicama i dalje po pravilu smatra da su devojke „zrele za brak“ čim uđu u pubertet.⁸⁰

Kada je reč o uzrastu u kojem se romske devojčice „udaju“, uočljive su razlike u odnosu na kraj u kojem Romkinje žive. Tako, učesnice fokus grupe održane u pirotskom naselju Tijabara navele su da se devojke sada udaju uglavnom nakon navršene 18 godine života, dok, kako ističu, to nije bilo tako do pre desetak godina. Sa druge strane, učesnice fokus grupe iz romskog naselja Panjevac iz Kruševca, koje je jedno od najugroženijih romskih naselja na teritoriji grada Kruševca⁸¹ navele su da znaju ženu koja sada ima oko 50 godina, a udala se sa 9-10 godina. Kažu da se devojke i dalje vrlo često udaju pre 18. godine, ali da je nekada to bilo i mnogo više rasprostranjeno. Znaju da postoje i brakovi koji se sklapaju po dogovoru roditelja.

„Ja sam se udala sa 14. Moja ćerka sa 13 se udala i nisam uspela da je zadržim“; „Moja snajka je mlada došla, sa 14, ali mi je kao ćerka“; „Ja sam se udala sa 14 godina. Čula sam da se udaju sa 13, 14, 15 godina.“ (učesnice fokus grupe održane u naselju Vuka Vrčevića-Deponija)

Učesnica fokus grupe održane u naselju Veliki Crljeni ima 18 godina, udala se u prvom razredu srednje škole. Navodi da je u osnovnoj školi bila odličan đak i da su se roditelji izborili da je upišu u srednju školu i da joj obezbede dom za učenike. Branili su joj kada su čuli da ima momka, ali ih ona nije slušala, već je pobegla i udala se za 8 godina starijeg muškarca. Istakla je: *„Nisu moji roditelji nikome prijavili. Sa mnom niko iz institucija nije razgovarao o štetnosti maloletničkih brakova. Dobro mi je u braku, moj muž radi, volimo se.“*

Predstavnici institucija sa kojima smo razgovarali nemaju zvanične informacije o rasprostranjenosti ranih brakova u romskoj zajednici, ali se uglavnom slažu da su ovakvi „brakovi“ vrlo rasprostranjeni.

„Nemamo takve podatke. Mi takva saznanja dobijemo kroz postupke o trgovini ljudima ili ako same devojke prijave. Procena je da takvih brakova ima mnogo, ali Romi o tome nerado govore.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

Slede priče četiri Romkinja koje su se udale veoma mlade. Priče su prikupljene tokom fokus grupa.

Rominja, 25 godina, majka petoro dece, prvo dete rodila u 15. godini

Majka i otac su se razveli dok sam bila mala. Nisam htela da živim sa maćehom. Udala sam se mlada i nastao je pakao. Nisam znala da on koristi droge, da kocka. Sve što je zaradio nije donosio kući. Mnogo sam se psihički razbolela kada mi je beba umrla. Prijavila sam muža jednom i za nasilje, pa sam povukla tužbu. On je bio 30 dana u pritvoru. Sada ponovo živimo zajedno. Bolje se slažemo, ali ćemo otići na azil, jer se ovde mnogo teško živi. On ima sestru u Francuskoj, koja je obećala da će nam pomoći. (...) Ovakav život će sigurno ostaviti posledice na moje zdravlje. Jedva preživljavamo, nemamo dovoljno hrane. Decu ne šaljem redovno u školu jer nemam stalno praška da im perem garderobu. A ako idu prljavi, onda im se dece smeju i kažu im da smrde.

⁸⁰ „Dečiji brakovi u romskoj populaciji u Srbiji – etnografsko istraživanje“, UNICEF Beograd, Beograd, 2017, str. 57

⁸¹ Stanovnici ovog naselja žive u izuzetno teškim i nehygijenskim uslovima, žene retko izlaze iz naselja i nepoverljive su prema okruženju

Romkinja, 29 godina, prvo dete rodila sa 14 godina

Moji roditelji su imali mnogo dece, pa su me prodali drugoj porodici. Živela sam lepo u toj porodici, dok oni nisu dobili svoje dete. Od tada uopšte nisu vodili računa o meni. Nije ih interesovalo gde sam, šta sam. Mnogo puta sam prosila da bih imala za hranu. Tada su rešili da me udaju. Prodali su me. U tom braku sam dobila troje dece. Nisam imala nikakav život, ni za šta se nisam pitala. Muža sam jako retko viđala. Došao je u sukob sa zakonom pa smo došli u Srbiju. Tada sam videla njegovo pravo lice. Tukao me je, maltretirao. Nisam se nikome obraćala. Nisam imala nikakvih dokumenata kod sebe. Na kraju sam upoznala prijateljicu koja mi je pomogla da se sklonim u Nemačku. Tu sam uspela da se sredim, udala sam se i dobila dvoje dece. Povremeno obilazim svoju decu koja žive sa babom. Bivši muž čujem da je ponovo u Italiji. Jedinu cilju mi je da odvedem i svoju decu sa sobom i da se više ne muče.

Romkinja, 35 godina, prvo dete rodila u 16. godini

Sve Romkinje koje ja poznajem imaju jako težak život, pa kako onda da nam zdravlje bude dobro? Udala sam se mlada, ali nisu me roditelji terali, već su bili protiv toga. Smatrala sam da ću u Austriji živeti bolje. Prevarila sam se. On je lutao, izlazio sa drugim ženama, a ja sam morala da sedim kući i odgajam decu. Zbog vize sam morala da se vratim u Srbiju. On je tada prestao i da nas zove i da se javlja deci. Ne znam kako sam sama uspela da odgajim decu. Devojčica mi je bolešljiva. Sve to je ostavilo traga na moje zdravlje. Imam problema sa kičmom i lečim se od depresije.

Romkinja, 38 godina, prvo dete rodila u 16. godini

Udala sam se mlada zato što sam morala da pobeđem od majke koja je bila alkoholičarka i stalno me je tukla. Udala sam se za mladića koji je bio problematičan. Dobili smo dečaka koji se rodio sa krivim stopalima. Ništa nisam znala, mlada sam bila. Nije imao ko da me posavetuje. Sama sam morala da se nosim sa detetovim problemom. To su bile muke. Stalno po bolnicama. On je nosio gipsiće. Ponovo sam se borila sa alkoholizmom i nasiljem, ali ovog puta od strane muža. Jedinu podršku sam imala u njegovoj sestri. Na kraju sam morala da ga ostavim. Majka nije htela da me primi. Morala sam ponovo da se udam. Moj sin je tada imao 4 godine. Ostala sam u drugom stanju. Nova porodica nije htela mog sina, tako da sam ga vratila kod oca. On uopšte nije brinuo o njemu, već tetka. Vremenom se sve stabilizovalo. U stalnom sam kontaktu sa prvim sinom. Bodrila sam ga da završi srednju školu, što je i uspeo. Stalno nas posećuje. Počela sam da radim. Sasvim normalno živimo. Ali još uvek se često setim pakla kroz koji sam prošla. To se ne može zaboraviti.

- Izostanak adekvatne reakcije institucija u cilju prevencije sklapanja ranih brakova

Uprkos tome što je CEDAW komitet u svojim Zaključnim zapažanjima o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije iz 2013. godine⁸² preporučio Srbiji da „preduzme sve neophodne mere za sprovođenje odredbe Akcionog plana koja ima za cilj sprečavanje ranih i prinudnih (ugovorenih) brakova kod manjinskih grupa, posebno Roma, te da podigne nivo svesti pripadnika tih zajednica i socijalnih radnika o negativnim efektima ranog stupanja u brak na zdravlje i obrazovanje žena“, višegodišnja praksa organizacija civilnog društva, nastala kroz rad sa romskim roditeljima, decom školskog uzrasta i predstavnicima nadležnih institucija, pokazala je da je na ovom polju malo toga urađeno.⁸³

⁸² Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Zaključna zapažanja o o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije, četvrto periodičnom izveštaju Srbije, CEDAW/C/SRB/CO/2-3, 25. jul 2013. godine

⁸³ „Alternative report concerning Serbia to The Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) for consideration at the 72Pre-Sessional Working Group (23-27 July 2018)“, Praxis, the European Network on Statelessness, European Roma Rights Centre (ERRC) and Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), 2018, str. 11

Većina učesnica fokus grupa se složila da sa njima i njihovom decom niko nije razgovarao o štetnim uticajima ranog braka. Učesnice fokus grupe iz Pirota su navele da retko koja institucija govori direktno sa roditeljima ili decom o ranim brakovima, te da se uglavnom se o ovoj pojavi razgovara kroz neformalno obrazovanje dece u lokalnim nevladinim organizacijama, ili eventualno o takvim pojavama govore pedagoški asistenti u osnovnim školama. Učesnice fokus grupa su davale svoje predloge vezane za zaštitu od ranog braka, te su navodile da su prepoznale rad nevladinih organizacija i implementacije njihovih projekta koji se tiču prevencije ranih brakova. Smatraju da se razgovorom između devojčica i stručnog kadra nevladinih organizacija može poboljšati stanje i položaj devojčica. Takođe su navele da u njihovoj zajednici postoje primeri dobrih praksi kao sto su devojke studentkinje, devojke koje su u radnom odnosu i ekonomski su nezavisne, Romkinje koje su nastavnice, medicinske sestre, vaspitačice, preduzetnice, i one bi mogle da mladim Romkinjama služe kao model i na taj način bi ih podstakle da ih slede. Smatraju da ne bi trebalo da se dopusti da dođe do situacije kada bi morali nadležni da reaguju institucionalno i da, ukoliko dođe do toga, treba adekvatnije i pravovremeno da se reaguje. Smatraju da bi trebalo da se institucije bolje upoznaju sa pojavom ranih brakova, sa načinom življenja Roma i da su češće u komunikaciji sa nevladinim sektorom, školskim upravama i samim roditeljima. Zatim, učesnice su istakle da je najvažnije da se mladi obrazuju, na prvom mestu devojke. Prema mišljenju učesnica, kao obrazovane, osveščene i ekonomski nezavisne, devojke neće dozvoliti da im neko nađe partnera i da ih uda pre vremena, dok je jedna učesnica naglasila: *„Kada čujemo da je neko prodao svoju ćerku, treba da prijavimo policiji, pa onda će tako da se uplaše i drugi“*.

Tokom razgovora sa predstavnicima centara za socijalni rad, policije i tužilaštva uočeno je da su retki preduzimali bilo kakve aktivnosti u cilju prevencije ranih brakova, niti im je poznato da je bilo ko od institucija to činio. Oni koji su preduzimali neke aktivnosti najčešće su to radili u okviru projekata u saradnji sa organizacijama civilnog društva (radionice za romske roditelje i radionice sa romskim devojčicama u jednoj osnovnoj školi). Takođe, na pitanje da li smatraju da u Republici Srbiji postoji efikasna institucionalna zaštita od ranih i ugovorenih brakova, svi predstavnici institucija sa kojima smo razgovarali, osim jedne, odgovorili su da ne postoji. Stoga, upitali smo ih na koji način bi se, prema njihovom mišljenju, trebalo boriti protiv ranih/ugovorenih brakova. Predstavnici institucija su, između ostalog, predložili sledeće mere/aktivnosti:

„Obrazovanjem proenstveno, edukacijom, primenjivanjem zakona.“ (predstavica centra za socijalni rad)

„(...) uključivanje zdravstvenog sistema i sistema socijalne zaštite.“ (predstavnik policije)

„Da se promeni sistem, da postoje zakonski okviri o prevenciji rane udaje koji bi bio primenjen u praksi.“ (predstavica centra za socijalni rad)

„Promovisanjem obrazovnih programa i simulacija za mlade u vidu prakse.“ (predstavnicu tužilaštva)

„Potrebno je doneti neki akcioni plan da se ozbiljnije prevenira ta pojava.“ (predstavnicu centra za socijalni rad)

„To bi moralo na nekom globalnijem nivou. Trebalo bi organizovati radionice na mestima gde borave mlađe generacije Roma, kao što su svratišta, škole, domovi zdravlja i slično. Kroz sve sisteme kroz koje oni prolaze trebalo bi ih informisati o tome. U neformalnijim ustanovama, kao što su svratišta, možda bi to lakše primili. Trebalo bi medijski informisati o toj pojavi.“ (predstavnicu centra za socijalni rad)

Na inicijativu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost i UNICEF-a, u Vladi Srbije, početkom 2019. godine, osnovana je Nacionalna koalicija za okončanje dečjih brakova, koja će raditi na opcijama bezbednog izbora za devojčice romske nacionalnosti i da se romski dečaci i devojčice osnaže da menjaju postojeću praksu. Opšti cilj Koalicije je da doprinese okončanju dečjih brakova u Srbiji, naročito u romskoj populaciji, i to kroz otklanjanje institucionalnih i društvenih prepreka za sprovođenje zakona, kao i promociju primera dobre prakse u partnerstvu lokalnih zajednica, nevladinog, vladinog i privatnog sektora i medija.⁸⁴ Imajući u vidu da je u pitanju novo telo, rezultati njegovog rada moći će da se analiziraju u periodu koji je pred nama.

- Neadekvatno reagovanje pojedinih institucija povodom saznanja o ranim brakovima u romskoj zajednici

Kada je reč o ulozi javnih vlasti kada su u pitanju romske devojčice izložene ranom stupanju u brak, pojedini autori napominju da do nespremnosti za snažnu intervenciju, sprečavanje i kažnjavanje ovakvih brakova dolazi zbog toga što se „zažmuri“ na njih iz čistog nemara, ili zbog slaganja da je „to romska tradicija, njihovo interno pitanje“.⁸⁵ Pravni sistem Republike Srbije ima uspostavljene mehanizme u okviru različitih sistema koji bi trebalo da reaguju u slučajevima dečjih brakova, npr. škole, centri za socijalni rad, policija i javni tužioci. Međutim, jasno je da se postojeći zakoni ne sprovode na odgovarajući način, jer dečiji brakovi i dalje postoje u romskoj zajednici.⁸⁶ S obzirom na to da su dečiji brakovi nezakoniti, moglo bi se pretpostaviti da partneri mogu da pokušaju da izbegnu državne vlasti, ali postoji mnogo načina da različiti državni organi i službe otkriju takvu praksu. Što se tiče krivične odgovornosti, kao što je ranije rečeno, Krivični zakonik Republike Srbije zabranjuje vanbračnu zajednicu sa maloletnim licem. U praksi, mali broj ljudi koji bude osuđen po ovom osnovu dobije zatvorsku kaznu. Tokom 2014. godine, 108 lica je prijavljeno po osnovu krivičnog dela stupanja u vanbračnu zajednicu sa maloletnim licem. Sedamdeset sedmoro lica je osuđeno, ali od tog broja u 56

---

⁸⁴ „Nacionalna koalicija protiv dečjih brakova“, UNICEF, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/medija-centar/vesti/nacionalna-koalicija-protiv-decijih-brakova> (pristupljeno 29.4.2019.)

⁸⁵ „Dečiji Brakovi u Srbiji – analitički izveštaj“, UNICEF Beograd, Beograd, 2016, str. 42-43

⁸⁶ Ibid.

slučajeva kazna je bila uslovna, 13 lica je dobilo zatvorske kazne, pet lica je osuđeno na novčanu kaznu, jedno lice je osuđeno na društveno korisni rad, a dva lica su dobila upozorenja. Ova statistika jasno oslikava blag tretman koji ovo krivično delo ima u krivičnopravnom sistemu.⁸⁷

„Mere koje preduzimamo kada saznamo za sklapanje ranog braka su uglavnom savetodavnog tipa i svode se na pokušaj prestanka takvih zajednica, ako je to moguće. Ako nije, ne preduzima se ništa, jer kroz praksu, ni podnošenje krivičnih prijava protiv roditelja i vanbračnog supruga nije dalo rezultate.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

„Uglavnom mi preduzmemo sve. Imali smo jedan primer gde je otac prodao devojčicu, prijavljeno je, ali već mesecima nemamo podatak da li je započeo proces, ona je opet kod oca jer je punoletna. Nekada tako nemamo podatke da li je započet proces. Sve dosta sporo ide a trebalo bi da ide po urgentnom postupku.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

Istraživanja⁸⁸ pokazuju da je i dalje prisutno diskriminatorno postupanje pojedinih predstavnika nadležnih institucija (pre svega centara za socijalni rad, škola, policije, tužilaštva, itd.), što pokazuje da postoji potreba za ozbiljnim i kontinuiranim treninzima i podizanjem svesti. Iako su nadležni organi dužni da reaguju u skladu sa svojim nadležnostima, njihov rad nije koordiniran i institucije često „prebacuju“ odgovornost jedna na drugu.⁸⁹ S obzirom da smo za potrebe ovog izveštaja razgovarali sa predstavnicima centara za socijalni rad, policije i tužilaštva, biće prikazan kratak osvrt na nadležnost ovih organa javne vlasti u cilju preduzimanja intervencija i aktivnosti radi sprečavanja ranih brakova. Naime, centri za socijalni rad/sistem socijalne zaštite igraju veoma važnu ulogu u sprečavanju dečijih brakova. Kroz ove centre se dobijaju različita socijalna davanja, pa zaposleni mogu da upoznaju porodice i njihove konkretne situacije i trebalo bi da mogu da prepoznaju devojčice kod kojih postoji rizik od napuštanja škole i rizik od ranog braka. Takođe, škole informišu centre za socijalni rad o tome da li deca pohađaju školu, što daje osnovu radnicima centra da obiđu porodice i steknu dublji uvid u situaciju u kojoj se porodica nalazi. Štaviše, centri imaju izvesne pravne mehanizme (npr. Protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja) koje bi trebalo aktivirati u slučaju dečijih brakova, a svaku sumnju bi trebalo prijaviti policiji. Pored toga, ministarstvo zaduženo za socijalnu politiku može predložiti različite mere za prevenciju dečijih brakova, na osnovu podataka koje prikupe i dostave lokalni centri. Treba naglasiti da je centar za socijalni rad veoma važna veza između različitih sistema, što je prednost koju bi trebalo iskoristiti u uspostavljanju međusektorske saradnje za sprečavanje dečijih brakova.⁹⁰ Zatim, policija je još jedan važan akter u vezi sa dečijim brakovima. U svetlu činjenice da su dečiji brakovi zabranjeni, što znači da je uzrast za stupanje u brak određen na 18 godina, uz izuzetak sudske dozvole kada se uzrast za stupanje u

---

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ „Alternative report concerning Serbia to The Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) for consideration at the 72Pre-Sessional Working Group (23-27 July 2018)“, Praxis, the European Network on Statelessness, European Roma Rights Centre (ERRC) and Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), 2018, str. 11

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ „Dečiji Brakovi u Srbiji – analitički izveštaj“, UNICEF Beograd, Beograd, 2016, str. 50-51

brak pomera na 16 godina, evidentno je da policija ima mandat da reaguje u slučajevima kada se prijavi zajednica sa maloletnikom. S tim u vezi, glavni izazov u policijskim postupcima može biti postojanje predrasuda i stereotipa prema Romima, uključujući i percepciju da su dečiji brakovi „tradicija“ specifična za Rome u koju se ne treba mešati. Potrebna je nulta tolerancija na dečije brakove, kod svih navedenih aktera, uključujući i policiju. Kvalitet rada policije je od suštinskog značaja za sprovođenje zakona i svaka sumnja na dečiji brak mora biti temeljno istražena i dobro dokumentovana, u tesnoj saradnji sa centrima za socijalni rad, imajući na umu najbolje interese deteta kao glavni vodeći princip.⁹¹ Konačno, javni tužioci igraju veoma važnu ulogu u zaštiti od dečijih brakova, jer je sprovođenje zakona vezanih za dečije brakove prvi korak u borbi protiv dečijih brakova. Međutim, kao i u ostalim slučajevima nasilja nad devojkicama i ženama, tužioci moraju imati duboko razumevanje problema i moraju biti sposobni da sprovode zakone na odgovarajući i rodno osetljiv način.⁹²

Koje mere preduzimate kada saznate za sklapanje ranog ili ugovorenog braka? „Kroz projektne aktivnosti, održavamo edukativne radionice, savetodavni terapijski rad“ (predstavnicica centra za socijalni rad);

„Razgovorom sa maloletnicima i upućivanje Centru za socijalni rad.“ (predstavnicica tužilaštva)

Da li ste imali iskustva da institucija u kojoj ste zaposleni preduzme sve mere iz svoje nadležnosti, da bi potom sledeća nadležna institucija „odbila“ da reaguje ili nije preduzela adekvatne mere? „Na ovo pitanje ne mogu da odgovorim, reći ću samo da su sve institucije zatajile i da još uvek zatvaraju oči pred ovim problemom.“ (predstavnicica centra za socijalni rad)

Na narednim stranicama navodimo iskustva dve Romkinje čije su ćerke sklopile rani „brak“ i koje su se obraćale institucijama i prijavile ovo kršenje dečijih prava.

Priča S. (40 godina)

Meni se dete rano udalo, sa 16 godina. Sama je htela da se uda. Moj dever je išao po nju i ona je rekla da neće da ide i da će ostati kod njih jer ga voli. Htela sam dete da izvadim odatle jer su oni opasni, hoće da se pobiju. Oni su mi pretili jer sam rekla da je ona premlada za udaju. Rekla sam socijalnom i policiji da mi je dete premlado i da nije za udaju, ali su oni rekli da ona nije toliko mlada i da odem tamo da je uzmem za ruku i izvučem odatle. Rekli su: „To je tvoje dete, radi šta hoćeš.“ Ja sam dete izvukla, ali mi je došlo prebijeno kući, šta su joj tamo radili ja ne znam. Morala sam da pobegnem sa detetom u mamin stan, dete mi se razbolelo od srca. Oni su mi pretili, ako je ne vratim, da će da me zapale, siluju i svašta da mi rade, ja sam te njihove pretnje imala na telefonu ali nije pomagalo ništa. Svima sam se obratila i pokazala te poruke, nisu mi pomogli. U centru za socijalni rad su mi samo rekli da moram da pošaljem dete u školu, a ja sam im rekla da će dete iz škole da mi ukradu, jer sam imala takve njihove pretnje na telefonu. Ja sam poslala dete u školu i drugi dan je više nije bilo. I danas ne viđam dete, evo druga godina, ona sada ima 18 godina. Znam da ona ima dete, ali ne smem da odem da je vidim i bojim se da sama idem bilo kuda jer se plašim njihovih pretnji, zato sam dobila depresiju i kada me to uhvati ne znam gde sam. Ćerka ne sme da mi se javi, ali ja čujem od drugih da ona loše živi, muče je, maltretiraju, ona krene da se vrati kući ali oni joj ne daju dete, pa se ona vrati i

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

sve tako... Pre četiri nedelje čula sam da je moje dete dobilo batine, baš dobre, i da se moje dete otrovalo i ja sam poslala hitnu pomoć tamo, ali su oni lagali da je to lažna uzbuna, pa kada su videli da ne mogu da je povrate, da ne mogu da je probude, pozvali su mog muža i on nije smeo da mi kaže, jer ja kada tako nešto čujem onda dobijem stresni napad, pa je on otišao tamo, zvali su hitnu pomoć i opet je ispalo na njihovo. Nemaš kome da se žališ.

Priča S. (36 godina)

Moja ćerka je sedmi razred, rekla je da hoće da se uda i otišla je kod dečka. Ja sam bila protiv toga jer je mlada i jer mi se ne sviđa ta porodica, ali nisam mogla da je zadržim. Odmah sam prijavila centru za socijalni rad, mojoj socijalnoj radnici, a ona mi je rekla: „Pusti je, vratiće ti se ona, samo pazi da ne zatrudni“. Išla sam još nekoliko puta u centar za socijalni rad. Oni iz centra za socijalni rad su bili kod mene, znaju da je ona imala sve kod mene, da je čisto, da imam toplu vodu, ćerka je uvek bila čista i doterana, nikada nije prosila. Uvek sam je savetovala i branila joj loše društvo. Da sam je bila, bila bih kriva za porodično nasilje. Zvala sam je svaki dan da se vrati ali ona nije htela. Onda su me zvali iz policije da dođem po nju jer su uhapsili njenog dečka (i on je maloletan) i nju. Rekli su mi da moja ćerka nije ništa uradila, nije krala, ali je privedena sa njim. Pitali su me da li znam da ona živi kod njega, rekla sam da znam, ali da ne mogu da je vratim i da ću se boriti dok sam živa da je vratim. Rekli su mi da ću dobiti krivičnu prijavu i biti pozvana na sud zbog ćerke što sam je rano udala, što sam je zanemarivala. Ćerka je tu dala izjavu inspektorima da ona njega voli, da ne može da živi bez njega, da je svekrva pazi, da joj je lepo tamo i slično. Inspektor je rekao da mora da ide sa mnom kući. Ćerka je bila kod mene sedam dana i opet otišla kod njega. Posle nekoliko dana ćerka me zvala da je njen dečko uhapšen pa sam otišla po nju. Ja ne znam čime se on bavio ali sam rekla i u centru za socijalni rad da je to loša porodica i da mi se ne sviđa. Prvo nije htela da krene, rekla je da će ga čekati dok izađe iz zatvora, njegovi su se bunili ali posle je ipak pošla i sada je već 15 dana kod mene a on je u zatvoru. Dobila sam poziv za sud i piše da uzmem advokata. To mi je teško palo jer nikada nisam bila na sudu. Išla sam u centar za socijalni rad da kažem socijalnoj radnici da sam dobila poziv, iako sam se borila da vratim dete i o svemu obavestila centar, a ona mi je rekla da se ne sekiram, da ću ići samo na saslušanje i da joj javim ako ćerka ponovo ode ili ako je trudna. Ja sam je vodila kod privatnika i provereno je da nije trudna. Sada čekam, ako bude krenula opet tamo, odmah ću otići u centar za socijalni rad. Sada gledam da je vratim u školu, u ponedeljak nosim njenu krštenicu u centar za socijalni rad da bi je vratili u školu, celog života sam se borila za nju, govorim joj da je ceo život ispred nje, molim je da ide u školu jer ima sve uslove da dobro živi kod mene, da bude zahvalna. Ja joj kažem da me je ona dovela do toga da moram na sud, a ona kaže da se ne brinem, da će ona da ide sa mnom da svedoči da je nisam udala na silu, nego da je ona sama htela jer ga je volela. Sada govori da je pogrešila i da neće ponovo da ode tamo.

Važno je naglasiti da je CEDAW komitet, u Zaključnim zapažanjima o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije⁹³ izrazio zabrinutost zbog toga što su dečji brakovi prisutni u opštoj populaciji, u gradskim i seoskim oblastima, a posebno u romskoj zajednici, sa oko 7 procenata devojčica koje se udaju pre 18 godina, dok su, prema informacijama države strane ugovornice tokom dijaloga, prijavljena samo dva slučaja prisilnog braka, te je preporučio Republici Srbiji da spreči i iskoreni dečje i prisilne brakove kroz koordiniranu akciju nadležnih tela, nevladinih organizacija i romske zajednice, posebno: jačanjem kampanja podizanja svesti o negativnim posledicama takvih brakova na zdravlje i blagostanje žena i devojčica; uspostavljanjem mehanizama za otkrivanje slučajeva dečjih i prisilnih brakova; obezbeđivanjem primene člana 187. (Prinudno zaključenje braka) i 190. (Vanbračna zajednica s maloletnikom) Krivičnog zakonika i krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem počinitelaca

⁹³ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije, CEDAW/C/SRB/CO/4, 8. mart 2019. godine

sankcijama srazmerno težini krivičnog dela, kao i sistematskim prikupljanjem podataka o broju pritužbi, istraga, krivičnih gonjenja, osuđujućih presuda i kazni izrečenih u vezi sa zabranom prisilnog braka i vanbračne zajednice sa maloletnikom.

3. ZAŠTITA I PODRŠKA ROMKINJAMA OD NASILJA U PORODICI I PARTNERSKIM ODNOSIMA

- ❖ Nasilje prema Romkinjama u porodici i partnerskim odnosima
- Pravni okvir

Ciljevi *Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* su: zaštita žena od svih vidova nasilja i sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici; doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promocija suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; izrada sveobuhvatnog okvira, politika i mera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici; promocija međunarodne saradnje u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici i pružanje podrške i pomoći organizacijama i organima unutrašnjih poslova u delotvornoj saradnji da bi se usvojio obuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.⁹⁴ Strane se obavezuju da obezbede primenu odredbi ove konvencije, posebno mera zaštite prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su: pol, rod, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbeglice, odnosno neki drugi status. Posebne mere neophodne za sprečavanje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja ne smatraju se diskriminacijom u smislu ove konvencije.⁹⁵

Krivičnim zakonikom propisano je krivično delo nasilje u porodici, te je određeno da ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine. Ako je pri izvršenju krivičnog dela nasilje u porodici korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina. Ako je usled ovog dela nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu,

---

⁹⁴ Član 2. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 12/2013)

⁹⁵ Član 4. stav 3. i 4. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina, a ukoliko je nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.⁹⁶

Porodičnim zakonom propisano je da svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.⁹⁷ Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, a naročito: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Članovima porodice smatraju se: supružnici ili bivši supružnici; deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.⁹⁸ Porodičnim zakonom propisano je da protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. Mere zaštite od nasilja u porodici jesu: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana, dok se vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.⁹⁹ Mera zaštite od nasilja u porodici može se produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena, ali može prestati pre isteka vremena trajanja ako prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.¹⁰⁰ Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.¹⁰¹

Republika Srbija je 2016. godine uvojila *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici*,¹⁰² kojim se uređuje sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja

---

⁹⁶ Član 194. Krivičnog zakonika

⁹⁷ Član 10. stav 2. Porodičnog zakona

⁹⁸ Član 197. Porodičnog zakona

⁹⁹ Član 198. Porodičnog zakona

¹⁰⁰ Član 199. i 200. Porodičnog zakona

¹⁰¹ Član 194. stav 5. Krivičnog zakonika

¹⁰² Zakon o sprečavanju nasilja u porodici („Službeni glasnik RS”, br. 94/16)

u porodici. Osnovni cilj zakona jeste da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici.¹⁰³ Jedna od novina koje propisuje ovaj zakon jeste ovlašćenje dato policijskim službenicima da, ukoliko ustanove neposrednu opasnost od nasilja u porodici, donose naređenje kojim izriču hitnu meru učiniocu koji je doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije. Hitne mere su: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj. Naređenjem mogu da se izreknu obe hitne mere.¹⁰⁴

- Izazovi

U okviru romske zajednice, nasilje nad ženama često ima oblik nasilja u porodici. Malobrojna su istraživanja nasilja prema ženama u Srbiji, a još su ređa ona koja se odnose na Romkinje.¹⁰⁵ Istraživanje o rasprostranjenosti nasilja prema Romkinjama, realizovano 2017. godine, pokazuje da je nasilje prema Romkinjama u porodici i partnerskim odnosima ozbiljan društveni problem. Od ukupnog broja ispitanica u ovom istraživanju, njih 91.9% su bile izložene nekom obliku fizičkog i/ili seksualnog nasilja nakon svoje 18. godine. Prilikom poslednjeg incidenta najveći broj ispitanica bio je izložen kombinovanom fizičkom i psihičkom nasilju (57%). Prilikom poslednjeg slučaja nasilja koje su opisale, ispitanice su najčešće bile zlostavljane od partnera - muža (68,4%) ili bivšeg muža (15,3%).¹⁰⁶

K.B, 20 godina: „Počelo je još u vezi, udario mi je šamar jer je bio jako ljubomoran. Nakon toga smo se posvađali, molio me je da mu oprostim, obećao mi je da neće nikada više da se ponovi takva situacija, ja sam mu naravno poverovala, oprostila sam mu i zaboravila, jer sam ga mnogo volela. Brzo nakon toga, oboje smo počeli da radimo u istoj firmi, pa nam je nekako logično bilo da počnemo da živimo zajedno. On je imao neki ušteđeni novac, oboje smo imali i platu, pa smo iznajmili stan blizu posla. Bila sam baš srećna zbog toga i planirala sam da se venčamo na leto. Nasilje je počelo na poslu, kad god bih okrenula glavu, pomerila se, pogledala negde, on bi mi na pauzi stegao ruku, povukao bi me za kosu, ili ne bi razgovarao sa mnom, bio bi ljut. Stalno bi govorio: „Šta bre gledaš u onog tamo sa trake, misliš da ne vidim kako buljiš u njega“. Ja bih mu uvek odgovorila da ne lupeta i da ne gledam ama baš nikoga, nego nisam drovena lutka, moram da se istegnem i okrenem. To se ponavljalo gotovo svakog dana, dok me jednog dana nije šutnuo na putu do stana, kad smo se vraćali sa posla. I to zbog toga jer mi je kolega potražio žvaku na pauzi. Nakon toga mi se izvinjavao, a ja sam se zarekla da ću ga prijaviti i završiti svaku priču sa njim, ako se ovo ponovi. Kod kuće smo dosta pričali o tome, objasnila sam mu da nema razloga da bude ljubomoran, da preteruje, ali iskreno nisam znala da on ima veliki problem sa tim, da ne može da se kontroliše. Nekih dve nedelje, ili malo više, ne mogu ni tačno da se setim, se primirio, da bi mi jedne večeri stigla poruka od kolege gde me pita da li nam je radna subota. Pitao me je od koga je poruka, ja sam odgovorila od S,

¹⁰³ Član 2. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

¹⁰⁴ Član 17. stav 1-3. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

¹⁰⁵ "Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Republici Srbiji", BIBIJA Romski ženski centar, Romani cikna, Pravni skener, Ženski romski centar Veliki Crljeni, BIBIJA Romski ženski centar, Beograd, 2014, str. 23

¹⁰⁶ "Izveštaj iz senke GREVIO komitetu - Nasilje nad Romkinjama u Republici Srbiji", u ime Romske ženske mreže - Ženski prostor i Romski ženski centar Bibija, Beograd, 2018, str. 4-5

koji je naš zajednički kolega. Tada mu se lice izobličilo, skočio je sa kreveta, i jako me udario po ruci u kojoj sam držala telefon. Zatim me je udario u lice, mahinalno sam podigla ruke kako bih se zaštitila, a on je vikao: „kurvo, kučko, droljo“, udario me je još nekoliko puta, i sve vreme je ispuštao jake uzdahe. Sad kad vratim film, strah me je, takvoog ga nikada nisam videla. Uzeo je jaknu i izašao. Ja se sećam da me je jako bolelo i prvo sam otišla do ogledala, bila sam sva crvena u licu. Nisam plakala, bila sam besna i razmišljala sam šta da radim. Pozvala sam drugaricu i otišla kod nje da spavam, sutradan nisam otišla na posao“.

J.S, 22 godine, majka bebe od 4 meseca: „Udala sam se 20 godina. Završila sam srednju školu i otišla da radim, da berem višnje. Tamo sam ga i upoznala i vrlo brzo sam se udala za njega. Nasilje je počelo par meseci nakon mog odlaska kod njih u kuću. To je počelo zato što, i nakon nekoliko meseci, nisam ostajala trudna. Udarao me je svuda. Najviše u glavu. Svakog meseca kad bih dobila, dobijala bih batine. Govorio mi je da sam kurva, da ko zna sa koliko njih sam spavala pre njega, da sam nesposobna da budem majka. Tada bi mu se pridružila i njegova majka, koja bi me gurala ili gađala svakakvim predmetima. Kaže, smeje joj se narod, snajka ne može da rodi. Bilo mi je stvarno strašno.“

J.M, 44 godine, majka dvoje dece (20 i 16 godina): „Ja sam kriva što je počeo da me bije. Prevarila sam ga. U selu sada svi znaju za to. Sramota je. On je mesecima bio odsutan, nije nas zvao, nije slao pare. Radio je u S. kao građevinski radnik. Mesecima nije pozvao, tri meseca nije dolazio kući. Četvrti mesec je došao, nije razgovarao ni sa decom ni sa mnom, samo je ćutao i pušio. Kada bih ga pitala šta se dešava, on bi vikao na mene. Čula sam da je našao neku tamo i da njoj daje pare. Ja sam krpila kraj sa krajem, a on drugoj ženi daje zaradu, a deci ništa. Preko Fejsbuka sam se dopisivala sa jednim čovekom iz B. Videli smo se par puta. Prevarila sam ga. Odlučila sam da se preselim za B. i da tražim posao, ali i da živim sa njim (misli na čoveka sa kojim se dopisivala). Deci sam rekla da ću tamo raditi, da ćemo se čuti i viđati. Sin je student, ćerka srednjoškolka, veliki su i sve znaju. Deca su ocu prenela sve, nisu me podržali, osudili su me. Deca su mu čak pokazala i sva moja dopisivanja sa njim, sve poruke, ostale su u kompjuteru, nisam ni brisala to. Došao je u B, našao me i prebio me pred njim. Uvukao me je u kola i vratio kući. Od tada je sve počelo i traje i danas, čitave dve godine. Tukao me je svaki dan, seksualno se iziživljavao, terao me je na različite poze, da svašta radi, i vređao me dok smo to radili. Nije mi davao da izlazim iz kuće, nigde da idem, niti da mi bilo ko dođe. Oduzeo mi je telefon, nije mi dozvoljavao da se čujem sa majkom. Deca su više puta (prisustvovala nasilju) kad me je vređao. Nije me tukao pre decom. Deca su njega podržavala.“

S.S, 38 godina, majka dvoje dece (18 i 12 godina): „Počelo je nakon mog drugog porođaja. Iako je bio ugovoreni brak (naši su se poznavali i dogovorili), ja sam ga zavolela i on mene i nismo imali do tada većih problema. Nakon drugog porođaja, počeo je moj pakao. Prvo je krenuo da me vređa, da me naziva kurvom, svaki moj pokušaj da saznam zašto se promenio, završavao bi se svađom. Najviše me je bolelo što to radi pred decom, pred bratom i snajkom, njegovima, a jednom me je psovao i pred mojom majkom. Onda je krenuo da me čupa, gura, šutira, najčešće kada nema posao i nemamo para. Onda bi neko vreme bilo bolje, bez tih stvari, pa opet iznova. Znao je nekada dva šamara da mi udari u toku dana, nije slano jelo, na primer, i to je razlog.“

Ekonomsko nasilje je, takođe, prisutno u velikoj meri u kada je reč o Romkinjama: više od dve trećine ispitanica bile su ili su još uvek izložene ovom vidu nasilja. Pri tome, istraživanje je pokazalo da nije zanemarljiva povezanost ekonomskog nasilja, s jedne, i fizičkog i seksualnog nasilja, sa druge strane.¹⁰⁷ Dakle, ispitanice koje su ekonomski zavisne od nasilnika i koje trpe ekonomsko nasilje u većem su riziku da budu izložene i fizičkom i seksualnom nasilju. To govori o potrebi daljeg rada na ekonomskom osnaživanju i osamostaljivanju Romkinja kako bi se na taj način delovalo u pravcu prevencije ne samo ekonomskog, već i drugih oblika nasilja nad njima.¹⁰⁸

„Pa, mislim da su Srпкиnje pametnije od nas, one i ne dozvoljavaju da ih neko takne, da im se izdere ili ih psuje. Tako i treba. Ali one imaju uvek više para od nas, mi trpimo jer nemamo ni pare.“ (J.S, 22 godine)

Podaci do kojih se došlo istraživanjem¹⁰⁹ pokazuju da se samo 27,6% ispitanica nakon poslednjeg čina nasilja obratile za pomoć nekoj instituciji ili organizaciji (jednoj ili većem broju institucija i/ili organizacija). Svega 8,8% ispitanica se nakon poslednjeg slučaja nasilja obratilo policiji za pomoć. U najvećem broju slučajeva ispitanice se nisu obratile za pomoć policiji zbog straha od još većeg nasilja (34,9%) i zato što ih je bilo sramota (31,5%). Pored toga, razlozi za neobraćanje policiji bili su: "mislila sam da nasilje nije tako ozbiljno da bih zvala policiju (14,4%)"; "ne verujem da bi policija mogla da pomogne jer sam Romkinja (5%)"; "znam iz iskustva drugih da policija neće da interveniše i pruži pomoć Romkinjama (3%)"; "znam iz svog iskustva da policija neće da interveniše jer sam Romkinja (2%)" i "nisam znala šta da učinim (1%)". Pored toga, ispitanice su navele i druge razloge zbog kojih se nisu obratile policiji, poput toga da nisu želele da posle prijave imaju još veće probleme, strah da će im nasilnik posle prijave uzeti decu, zato što nisu želele da nasilnik bude kažnjen kaznom zatvora, zato to su želele da problem reše same ili zato što im prijavljivanje nasilja policiji nije palo na pamet.¹¹⁰ Činjenica da Romkinje ne prijavljuju nasilje rezultat je nedostatka poverenja u institucije, pre svega u centre za socijalni rad, ali ovo stanje je rezultat i slabe informisanosti Romkinja o mogućnosti smeštaja u sigurnim kućama, o mogućoj pomoći grada ili opštine u vidu materijalnih davanja ili zaposlenja. Nažalost česti su slučajevi Romkinja koje prijave slučajeve nasilja, a suoče se sa slabom podrškom institucija, često im se ne veruje, nasilje se pripisuje „romskoj tradiciji i načinu života“ i „privatnoj stvari porodice“.¹¹¹

---

¹⁰⁷ Ibid, str. 5

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ "Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Republici Srbiji", BIBIJA Romski ženski centar, Romani cikna, Pravni skener, Ženski romski centar Veliki Crljeni, BIBIJA Romski ženski centar, Beograd, 2014, str. 24

Kao ilustrativni primer navodimo slučaj iz prakse Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, u kojem je utvrđena višestruka diskriminacija Romkinje zbog odbijanja centra za socijalni rad da primi prijavu nasilja u porodici.¹¹²

Mišljenje je doneto u postupku povodom pritužbe koju je nevladina organizacija podnela protiv Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu – Odeljenje Zvezdara, zbog diskriminacije R.K. i njene maloletne ćerke na osnovu pola i pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini. U pritužbi je navedeno da su zaposleni u GCSR – Odeljenje Zvezdara, 14. septembra 2016. godine, odbili da uzmu od R.K. izjavu o nasilju u porodici. Nevladina organizacija je sačinila prijavu o nasilju u porodici i dostavila je nadležnim organima i ustanovama. Predstavnice nevladine organizacije uočile su tokom konferencije slučaja da se nasilje kojem je izložena R.K. i njena maloletna ćerka, ignoriše i umanjuje, kao i da je ponašanje stručnih radnika bilo neprofesionalno i uzrokovano stereotipnim mišljenjem o ulogama i ponašanju žena i predrasudama koje postoje prema romskoj populaciji, njihovim običajima i stilu života. Zbog toga se nasilje kojem su izložene Romkinje minimalizuje, a stručnjaci odvrću od preduzimanja mera po službenoj dužnosti. U izjašnjenju GCSR – Odeljenje Zvezdara, navedeno je da „izjava od majke nije uzimana s obzirom na izrazitu uznemirenost i ljutnju, te nepovezanost rečenica, ali je upućena kod psihologa u dom zdravlja i u ovu nevladinu organizaciju radi pružanja psihološke i pravne pomoći.“ U izjašnjenju se takođe navodi da su zaduženi na slučaju R.K. procenu načina pružanja pomoći i podrške vršili upravo vodeći računa o marginalizovanoj poziciji koja proizlazi iz njenog socioekonomskog i vaspitnoobrazovanog statusa, statusa porekla i pola, da je vrlo često, bez najave i zakazivanja R. K. bila primljena, saslušana i savetodavno usmeravana, kako od zaduženih stručnjaka tako i od dežurnih radnika za hitne slučajeve. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti utvrdio je da nisu postojali objektivni razlozi za odbijanje prijema prijave R.K. o nasilju u porodici, što je potvrđeno i mišljenjem komisije nadležnog ministarstva u kojem su konstatovani propusti u radu. U toku postupka je utvrđeno da su zaposleni kojima se R.K. obratila, znali da je njen bivši partner osuđen zbog nasilja u porodici, ali uprkos tome nisu uzeli njenu prijavu o nasilju u porodici, već su je uputili da pomoć potraži u nevladinoj organizaciji. Poverenik je doneo mišljenje da je R.K. diskriminisana na osnovu svog pola i nacionalne pripadnosti. GCSR – Odeljenje Zvezdara preporučeno je preduzimanje svih potrebnih mera u cilju otklanjanja posledica diskriminatornog postupanja prema R.K; upućivanje pisanog izvinjenja R.K. zbog diskriminatornog postupanja prema njoj, kao i organizovanje obuke za sve zaposlene na temu diskriminacije, sa ciljem senzibilisanja i edukovanja zaposlenih za rad sa romskom populacijom i rad sa ženama žrtvama nasilja u porodici i partnerskim odnosima.

Svoja iskustva sa prijavom partnerskog nasilja nadležnim organima podelilo je nekoliko ispitanica. Prva ispitanica sa kojom smo razgovarali ima 35 godina i majka je troje dece. Navela je da je nasilje počelo da se događa od samog početka vanbračne zajednice. Radi se o ranom braku. Nasilnik je dugogodišnji korisnik droga koji je koristio droge i pre stupanja u vanbračnu zajednicu sa ispitanicom. Nasilje se manifestovalo u smislu fizičkog, psihičkog, ekonomskog i seksualnog nasilja. Ispitanica je bila primorana na rad i na prošnju kako bi nasilnik mogao da kupi narkotike. Deca su, kako je navela, stalno prisustvovala nasilju. Prijavila je nasilje nakon 20 godina, navodi da to nije učinila ranije jer se plašila nasilnika i osude okoline. Nasilje je prijavila uz pomoć komšinice koja je kontaktirala aktivistkinju romskog udruženja koja ih je uputila na nadležne institucije, odnosno centar za socijalni rad. Ispitanica je u tom trenutku bila u akutnom nasilju, pod stresom, i kaže da je žena kojoj je ispričala svoju situaciju beležila sve što je pričala. Nakon prijave

¹¹² Mišljenje br. 07-00-00581/2016-02 od 12. aprila 2017. godine, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, dostupno na: <http://ravnopravnost.gov.rs/pritužba-a-protiv-centra-za-socijalni-rad-zbog-diskriminacije-po-osnovu-pola-i-etnicke-pripadnosti-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

centru za socijalni rad, ispitanica nije dobila nikakvu povratnu informaciju, izjava je zabeležena, ali i nakon par nedelja nije bilo reagovanja. Ona je kontaktirala aktiviskinju udruženja, pa su tek nakon njenog reagovanja institucije izašle na teren i zatekle „stravičan prizor“. Nasilnik je sa kantom benzina pretio da će zapaliti kuću u kojoj su se u tom trenutku nalazili ispitanica i deca. Nasilnik je uhapšen, a ispitanica sa decom poslata u sigurnu kuću.

Druga ispitanica ima 33 godine i majka je sedmoro dece. Vanbračni partner je često tuče, viče, vređa, nasilan je i prema deci. Pre dve godine, kada je bila teško pretučena, pozvala je policiju. Kada je policija stigla rekli su im da se ne svađaju i da se smire, jer ukoliko ponovo dođu pozvaće centar za socijalni rad koji će im oduzeti decu i poslati ih u dom za nezbrinutu decu. Ispitanica navodi da više nikada nije pozvala policiju, te da joj to „sada ne pada na pamet, iako je nasilje i dalje prisutno“.

G. 41 godina

Ja odavno trpim, ceo život. Sada skoro sam ostavila bila decu i otišla kod majke, bila sam mesec dana. I ranije sam odlazila, ali majka mi govori da se vratim jer imam decu i unuke. On obeća da će biti bolji i ja se vratim, on bude bolji dva meseca, pa opet. Tuče me, bio me kablom, gađa sa čim stigne, viljuškom, nožem, iznenada kada se ne nadam. Nazivao me svakako, da sam kurva i tako... Žalila sam se centru za socijalni rad i policiji. Kad on obeća da će biti bolji ja povučem tužbu. On pije, kocka se, samo li vidi pare kod mene on traži. Ja sve obezbeđujem za porodicu a on samo troši. Primamo socijalno i dečije, a on se samo zadužuje na kamatu, a ja onda moram da vraćam, samo da bude mir. Njega ništa ne interesuje, ni deca ni porodica. On i decu bije, moja ćerka ima strah od njega jer ju je tukao, jedva sam je spasila, vodila sam je na Institut za majku i dete. Zato se ona i udala rano i sada trpi muža, a neće da se vrati jer ne može da gleda kako muž tuče mene. Dok on nije kući ja sam mirnija. Svi imamo strah od njega, i ja i deca. Sada se malo smirio jer sam ga u februaru prijavila. Kada sam se obraćala policiji i centru za socijalni rad bili su dobri prema meni. Obratila sam se prvo centru, kod T, plakala sam i rekla joj da godinama imam nasilje u porodici. Ona se iznenadila i rekla mi da joj sve ispričam. Rekla sam joj da ja ne smem da ga prijavim policiji jer će on posle, kada dođe kući, da mi se osveti, jer mi je već tako pretio ako ga budem prijavila. Ja sam onda otišla kod majke sa decom, pa sam otuda zvala policiju da ga prijavim. Oni su mi rekli da odem u policiju gde živim, gde sam prijavljena. Tako sam uradila i tamo sam dala izjavu. Oni su rekli da će to poslati u Z. Posle me zvala G. iz policije da kaže da je došao dopis iz policije iz mog mesta i da se vratim da bi deca išla u školu. Ja sam joj rekla da ja hoću da se vratim ali da se bojim, i da oni prvo negde njega pritvore, jer je preči moj život nego dečija škola, jer će on sigurno da me maltretira. Oni su ga našli na ulici i priveli i on je dao izjavu da neće više da me dira i maltretira. To mi je rekla G. iz policije i rekla mi da se vratim i da samo pošaljem dete ako me bude maltretirao i oni će da ga zatvore. Ja sam se onda vratila sa majkom, jer me je bilo strah, i otišla u policiju da kažem da sam došla, kako mi je G. rekla. Policajac mi je rekao da idem kući, a ako bude problema da će oni odmah doći. Kada sam došla kući on je bio dobar, lepo je sa mnom razgovarao. Posle me zvala policajka da vidi kako sam i da li je sve u redu i rekla mi da dođem sutradan da razgovaram sa njom. G. (policajka) je prvo počela drsko sa mnom, da se dere što ja bežim, što ne sedim kući, ali sam joj rekla da ne razgovara tako sa mnom, ako sam Romkinja ja sam preživela nasilje i ne sme da se dere na mene. Ona se tu malo povukla i pročitala mi šta je muž izjavio. Rekla je da ako se nasilje ponovi, da ne bežim kod majke da deca ne mogu da idu u školu, nego da se obratim njima a oni će ga zatvoriti. Sada opet živimo zajedno jer me je on molio i rekao da će da se popravi, pa sam povukla i za razvod braka. U centru za socijalni rad su mi rekli da, ako bude opet nasilja, da će oni da ga tuže. Rekla sam da neću više da bežim, najviše zbog dece, neću da izlazim iz stana, nego neka on ide. Ja još imam veliki strah od njega i tresem se kada pomislim da hoće opet da se svađa ili da me bije, ali dobar je za sada. Decu i unuke više ne dira. Možda će da izdrži tako neko vreme ali ne verujem da će dalje od juna izdržati.

Međutim, većina ispitanica sa kojima smo razgovarale nikada nisu prijavile nasilje kojem su bile ili su i dalje izložene. U nastavku sledi nekoliko njihovih priča.

Žena stara 24 godine, majka dvoje dece od 7 i 2 godine. Udala se sa 15 godina, brak je ugovorio njen otac.

Nisam mogla uopšte da se priviknem. Morala sam da slušam i svekra i svekrvu, a muža sam jako retko viđala. Kada se svekar razdrao na mene, rekao mi je da moram da ih slušam. Stalno sam molila majku da me uzme odatle. Na kraju sam sama pobešla. U ovoj porodici nisam trpela fizičko nasilje, ali su stalno na mene vikali i vređali me. Posle dva meseca sam se ponovo udala za mladića koji mi se svideo. On je živio sa majkom, ocem i bratom. Od tada je nastao moj pakao. On nikada nije bio kod kuće, stalno je išao da kocka. Kad god bih ga pitala zašto to radi, on me je tukao. Tako sam rodila sina. Svekrva mi nije davala da brinem o detetu i govorila je da ja to ne znam. Par puta me je i svekar tukao. Majci nisam smela ništa da kažem, jer svi živimo u istom selu, pa sam se bojala. Svaki dan život u svađi, prepiranju, batinama... Desilo se da više nisam poznavala svoje dete. Skroz sam popustila sa živcima. Smeštena sam na kliniku. Ni tamo nikome nisam rekla šta mi se dešavalo. Nakon tri meseca, majka me je uzela sa klinike i dovela kući. Saznala sam da se i ona razvela od tate. Posle godinu dana sam se ponovo udala i sada mi je život mnogo bolji. Prvo dete jako retko viđam. Čujem da je krenuo u prvi razred, ali sa tom porodicom ne želim da imam bilo kakav kontakt. A detetu je tamo dobro, jer ga oni svi vole.

Žena stara 42 godine, majka četvoro dece i baka troje unučadi

Otac mi je umro, a majka mi je jako stara. Kasno me je rodila. Dok su mi svekar i svekrva bili živi, u našem braku nije bilo uopšte loše. Nismo baš najbolje bili situirani, ali smo živeli skromno. Sa nama su bila još dva njegova mlađa brata. Nakon smrti svekra, pa svekrve, braća su mu se oženila i otišla u inostranstvo da žive. Suprug mi se zaposlio i imali smo već troje dece, dve devojčice i sina. On je posle izvesnog vremena počeo da pije. Nastale su svakodnevno svađe. Počeo je da me tuče. Deca su krišom plakala, jer nisu smela ništa da kažu. Decu nije tukao. Dobila sam i četvrto dete, opet devojčicu. On nije prestajao da pije i da me napada kad god je dolazio kući. Kada nije radio, po ceo dan je sedeo, slušao muziku i pio. Nisam smela ništa mu kažem. Ipak je starijoj devojčici napravio lepo punoletstvo. Posle punoletstva, ćerka mi se udala i sada ima dvoje dece. Mlađa devojčica je, kada je krenula u prvu godinu srednje škole, pobešla i udala se. Smatrala sam da joj je bolje tamo nego pored oca alkoholičara. I ona sada ima jedno dete. Ostao je sin koji je počeo da se suprostavlja ocu. Neko iz komšiluka je prijavio nasilje, tako da je centar za socijalni rad došao kod nas kući. Pregledali su me tražeći vidljive povrede po telu, ali nisu našli ništa. Ja sam negirala, govoreći da to nije tačno i da moj suprug nije nasilnik. Ipak ga još uvek volim, on je otac moje dece. Nakon toga, da li od straha da ga ne bih prijavila, muž je prestao da me maltretira. Pije još uvek, ne toliko mnogo kao ranije i nikoga ne dira više. Ja sam počela da radim i mnogo nam je bolje. Znala sam da mogu da ga prijavim, ali nisam htela.

J.S, 22 godine, majka bebe od 4 meseca

Nisam ni razmišljala o tome da ga prijavim, mislim da bi se tek tada iznervirao. Od kad sam prešla kod njih nisam videla roditelje, nisam imala mobilni. Nismo mogli da se čujemo. Stalno je pričao da će da me otera kod majke jer nisam trudna, ja sam molila Boga da ostanem trudna, da bi prestao da me bije. Namazala bih svinjsku mast na mesto koje me boli ili kantarion i uvek bi prošlo. Ja sam završila srednju medicinsku školu. Mnogo sam se namučila da završim školu. Živela sam sa sestrom, dva brata i roditeljima. Jedva sam čekala da se udam, jer mi je bilo teško više da se mučim, moji su mnogo siromašni, a suprugovi su bar malo bogatiji. Imaju za hranu. Nisam išla kod lekara zbog povreda, ali sam ga ubedila da odemo kod lekara da vidimo zašto ne mogu da ostanem trudna. Ispostavilo se da je kod mene sve u redu, bili smo skoro mesec dana na ispitivanjima. On nije hteo da ide kod lekara. Nakon godinu dana i dalje nisam ostala u drugom stanju, on me je autobusom poslao kući kod mojih. Bila sam i tužna i srećna. To mi je bio najgori dan u životu, moji svi su plakali sa mnom. Ali, nakon dve nedelje, došao je po mene i ja sam se vratila. Od tada me nije često tukao, samo je govorio da želi dete. Nakon dva meseca ostala sam u drugom stanju, i evo sada imam ćerkicu koja ima četiri meseca. Došla sam kod majke, pustio me je, jer završavamo neke papire pa moram da budem ovde. Zato sam i došla na radionicu i baš volim što jesam. Od kada sam se

porodila, mnogo je drugačije, psuje me i gurne ponekad, ali me bar ne bije.

Većina predstavnika centara za socijalni rad, policije i tužilaštva navodi da Romkinje ređe prijavljuju porodično i partnersko nasilje u odnosu na žene iz većinske populacije.

„Romkinje prijavljuju nasilje u nešto manjem broju lično. Utisak je da su one sklonije da nastave zajednicu sa nasilnikom i pored evidentiranog rizika od nasilja. Smatramo da je uzrok tome što su ekonomski zavisne i veoma su vezane za decu.“ (predstavnici centra za socijalni rad)

„Romkinje u odnosu na žene iz većinske populacije ređe prijavljuju nasilje u porodici, kada se usude da prijave nesilje, način se ne razlikuje od drugih žena. Uzrok ređeg prijavljivanja jeste strah od nasilnika, ali i od drugih članova domaćinstva.“ (predstavnicu policije)

„Uglavnom se one (Romkinje) odlučuju na to da prijave nasilje, i uočena je velika razlika u odnosu na žene iz većinske populacije. Romkinje drastično manje prijavljuju nasilje a razlozi mogu varirati. Uglavnom je reč o nepoverenju prema državnim institucijama, ili strah od toga šta bi usledilo nakon prijavljivanja. Mnoge Romkinje su prihvatile to što im se dešava i navikle su na to.“ (predstavnik tužilaštva)

„Romkinje prijavljuju nasilje, ali isključivo fizičko nasilje. One ne prepoznaju druge oblike nasilja, psihičko, ekonomsko, verbalno, jer smatraju da je sve to normalno.“ (predstavnicu centra za socijalni rad)

„Mislim da Romkinje ređe prijavljuju nasilje, ali ne znam razlog.“ (predstavnik tužilaštva)

❖ Opšte obaveze države u vezi sa zaštitom i podrškom Romkinjama od nasilja u porodici i partnerskog nasilja

- Pravni okvir

Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici propisano je da se strane obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere zaštite svih žrtava od daljeg nasilja. U skladu sa domaćim propisima, strane se obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbede odgovarajuće mehanizme za delotvornu saradnju između svih relevantnih državnih organa, uključujući sudove, javna tužilaštva, organe unutrašnjih poslova, lokalne i regionalne uprave, kao i nevladine organizacije i ostale relevantne organizacije i lica u pružanju zaštite i podrške žrtvama i svedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih konvencijom, uključujući i upućivanje na opšte i specijalizovane službe podrške, navedene u čl. 20. i 22. ove konvencije. Strane obezbeđuju da mere, koje preduzimaju u skladu sa ovim poglavljem, budu: zasnovane na razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmerene na ljudska prava i bezbednost žrtve; zasnovane na integrisanom pristupu, koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinitelaca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; usmerene na izbegavanje sekundarne

viktimizacije; usmerene na osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja; omogućene, tamo gde je to prikladno, u istim prostorijama za različite usluge namenjene zaštiti i podršci žrtava i odgovarajuće za specifične potrebe ugroženih lica, uključujući i decu žrtve, kao i da su im dostupne. Pružanje usluga ne sme da zavisi od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svedoči protiv bilo kog počinioca. U skladu sa svojim obavezama i prema međunarodnom pravu, strane se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere za pružanje konzularne i druge zaštite i podrške svojim državljanima i drugim žrtvama, koje imaju pravo na tu zaštitu.¹¹³

Zakonom o ravnopravnosti polova propisano je da svi članovi porodice imaju jednako pravo na zaštitu od nasilja u porodici, te da se ne smatraju diskriminacijom posebne mere i programi namenjeni: 1) žrtvama nasilja u porodici kojima se obezbeđuje socijalna, pravna i druga pomoć i naknada, u cilju zaštite od nasilja u porodici i otklanjanja i ublažavanja posledica nasilja; 2) zbrinjavanju žrtava nasilja, u cilju sprečavanja nasilja i ostvarivanja njihovog prava na život bez nasilja (sigurne kuće i dr.) i 3) izvršiocima nasilja u porodici, u cilju sprečavanja daljeg nasilja. Pored toga ovim zakonom je određeno da su organi javne vlasti dužni da planiraju, organizuju, sprovode i finansiraju mere namenjene podizanju svesti javnosti o potrebi sprečavanja nasilja u porodici.¹¹⁴

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici propisano je da se na području svakog osnovnog javnog tužilaštva obrazuje grupa za koordinaciju i saradnju, koja razmatra svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravosnažnom sudskom odlukom u građanskom ili krivičnom postupku, slučajeve kada treba da se pruži zaštita i podrška žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela iz ovog zakona, izrađuje individualni plan zaštite i podrške žrtvi i predlaže nadležnom javnom tužilaštvu mere za okončanje sudskih postupaka. Grupu za koordinaciju i saradnju čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, sa područja za koje se grupa obrazuje.¹¹⁵

Prema *Opštem protokolu o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima*, saradnja između ustanova, organa i organizacija jedan je od bitnih preduslova za organizovanje zaštite žena žrtava nasilja u porodici i u partnerskim odnosima. Uključivanje različitih službi u proces zaštite od nasilja u porodici zasnovano je na sledećim pretpostavkama: 1. učesnici koji su nosioci sistema zaštite od nasilja u porodici imaju različite nadležnosti i domene odgovornosti, stoga probleme vezane za nasilje mogu efikasnije rešavati jedino multisektorskom saradnjom i 2. učesnici nosioci sistema zaštite od nasilja u porodici dužni su da postave prava žrtve u središte svih mera koje se primenjuju kroz delotvornu saradnju, da bi ispunili svoje zakonske obaveze i svrhu intervencije koju pružaju. U sistem zaštite potrebno je uključiti i udruženja građana koja po svom programu imaju aktivnosti vezane za

¹¹³ Član 18. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

¹¹⁴ Član 29. Zakona o ravnopravnosti polova ("Sl. glasnik RS", br. 104/2009)

¹¹⁵ Član 25 i 26. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

usluge žrtvama nasilja. Osiguranje bezbednosti i zaštita prava žrtve, kao i zaustavljanje nasilja prevashodno su uloga policije i javnog tužilaštva, odmah po dobijanju informacije od građana, ustanova, organa i organizacija o postojanju nasilja u porodici. Druge službe, (socijalne, zdravstvene, obrazovne ustanove i sl.) pružaju podršku žrtvama, obezbeđuju oporavak i preduslove za produktivan život bez nasilja. Službena lica koja dođu u kontakt sa žrtvom nasilja pružice joj potrebnu pomoć i podršku iz svoje nadležnosti i obezbediće odgovarajući ponovni kontakt i praćenje. Pružanje usluga ne sme da zavisi od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svedoči protiv učinioca.¹¹⁶

- Izazovi

Kao što je navedeno, Romkinje često ostaju u nasilnim brakovima i često se nakon odlaska od kuće vraćaju nasilniku. Razloga za to je mnogo, kao i kod žena iz većinske populacije, a neki od njih su: porodica ih ne prihvata, nemaju gde da se vrate, nemaju novca, deca ostaju kod muževa i one ne mogu da ih viđaju i slično.¹¹⁷ Međutim, postavlja se pitanje u kojoj meri su predstavnici institucija, koji su dužni da svim žrtvama nasilja, uključujući Romkinje, pruže zaštitu i podršku upoznati sa specifičnostima rodno zasnovanog nasilja prema Romkinjama. Iz razgovora sa predstavnicima institucija (iz policije, tužilaštva i centara za socijalni rad), saznali smo da gotovo niko od njih nikada nije imao prilike da pohađa obuku koja je imala za temu i rodno zasnovano nasilje prema Romkinjama.

„Nisu postojale specijalizovane obuke ove vrste.“ (predstavnicima centra za socijalni rad)

Iz navedenog nesumnjivo proizlazi da su ovakve obuke potrebne i da bi nova saznanja o položaju Romkinja, njihovoj izloženosti višestrukoj diskriminaciji i marginalizaciji, kao i rad na prevazilaženju stereotipa i predrasuda o romskoj zajednici, svakako poboljšao rad zaposlenih u nadležnih institucija, kada se susretnu sa prijavom nasilja koje je preživela Romkinja.

U prethodnom odeljku navedeno je da je Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulskom konvencijom), propisano da mere koje se preduzimaju u cilju zaštite žrtava od nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da budu zasnovane na, između ostalog, razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmerene na ljudska prava i bezbednost žrtve; zasnovane na integrisanom pristupu, koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinioca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; usmerene na izbegavanje sekundarne viktimizacije; usmerene na osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja. Istanbulskom konvencijom je izričito propisano da pružanje usluga ne sme da zavisi od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svedoči protiv bilo kog počinioca, što je određeno i Opštim protokolom o

---

¹¹⁶ Tačka 9. Opšteg protokola o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima

¹¹⁷ "Izveštaj iz senke GREVIO komitetu - Nasilje nad Romkinjama u Republici Srbiji", u ime Romske ženske mreže - Ženski prostor i Romski ženski centar Bibija, Beograd, 2018, str. 28

postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima.

O postupanju institucija koje je u potpunoj suprotnosti sa navedenim principima svedoče iskustva nekoliko Romkinja.

Romkinja, stara 39 godina, navodi da ju je bivši partner dve godine uhodio, pratio, pretio, uznemiravao na radnom mestu, fizički zlostavljao i uzimao joj novac iz novčanika na silu. Istakla je da je imala jako loše iskustvo sa predstavnicima policije, jer je nasilnikov rođeni brat šef interventne policije, tako da nisu reagovali adekvatno ni po jednoj njenoj prijavi. Policajci su se jako ružno ophodili prema njoj, pričali kako stalno „živka policiju“, kako ona provocira nasilnika i da treba da prestane to da radi. Ispitanica je navela da joj je bila najpotrebnija zaštita od policije kada ih je pozvala, a nije je dobila. Kako je istakla, policija je dolazila na uviđaj i pokušavali da ih „mire“ u trenutku kada je nasilje eskaliralo. Kaže da se u tom trenutku najviše uplašila nasilnika, jer je shvatila da je životno ugrožena, a da oni od kojih traži pomoć ne reguju. Ispitanica misli da su mehanizmi zaštite od nasilja dostupniji ženama iz većinske populacije „samim tim jer nisu Romkinje“. Druga ispitanica ima 33 godine i majka je sedmero dece. Samo jednom je prijavila partnera za nasilje i kada su policajci stigli, ona im je „glasno objašnjavala šta se sve izdešavalo“, a policajac joj je tom prilikom rekao: „*Da si ti moja žena ja bih ti odsekao jezik jer se mnogo dereš*“. Ispitanica smatra da su se policajci tako poneli, „baš zato što su upitanju Romi i da misle da su to „ciganska posla“. Ispitanica je istakla da je „tada rešila da nikada neće ništa prijavljivati i da se neće obraćati institucijama“.

S.S, 38 godina, majka dvoje dece (18 i 12 godina)

Prijavila sam nasilje, tek nakon 22 godine braka, a maltretiranje traje nekih 18 godina, sa prekidima, jer ima perioda kada je bio „normalan“. Otišla sam sama u policiju, pronašla svoju poznanicu koja tu radi i ona je sa mnom pošla do kancelarije kako bih porazgovarala sa nekom gospođom. Sve me je ispitala, kad je počelo, koliko traje, zašto do sada nisam prijavila. Pozvali su i njega. Sa decom nisu razgovarali. Nije bio iznenađen, jer sam mu i rekla da ću da ga prijavim. Priznao je da me je tukao, tj. da me je nekoliko puta udario. Obećao je da se neće ponoviti i platio je kaznu. Da, (*razgovarali su sa žrtvom i nasilnikom*) u istoj prostoriji. Pitali su me da li želim sudski da ga gonim, ali ja sam odustala od tužbe. Nisu nastavili da ga gone, samo je platio tu kaznu. Nije me više udarao, ali je nastavio isto da me vređa. Nemam gde, dok deca ne završe školu, posle ću da vidim.

❖ Sigurne kuće

• Pravni okvir

Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulskom konvencijom) propisano je da se strane obavezuju da preduzmu sve neophodne zakonodavne ili druge mere i omoguće otvaranje, u dovoljnom broju, odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća za bezbedan smeštaj i da proaktivno pristupe žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj deci.¹¹⁸

¹¹⁸ Član 23. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite propisano je da je svrha smeštaja u prihvatilište zadovoljavanje osnovnih potreba pojedinca ili porodice kojima je potrebno neodložno osigurati bezbednost u kriznim situacijama. Usluga obuhvata: procenu potreba za drugim uslugama i započinjanju procesa pomoći korisniku za uspostavljanje stabilnog porodičnog ili nezavisnog života, prevazilaženje krizne situacije i pronalaženje održivih rešenja u budućnosti. Usluga je usmerena na uspostavljanje osećanja sigurnosti kao osnove za dalji napredak i osnaživanje korisnika, radi podizanja njihove sposobnosti za bezbedan život i uključivanje u zajednicu.¹¹⁹

- Izazovi

Na teritoriji Republike Srbije usluge pruža 15 sigurnih kuća/prihvatilišta. Do kraja 2016. godine licencu su dobile četiri sigurne kuće/prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici, tri iz državnog sektora, a jedna iz civilnog sektora, dok ostale sigurne kuće još nemaju licencu za rad.¹²⁰ Ne postoje objedinjeni podaci o smeštajnim kapacitetima sigurnih kuća/prihvatilišta, niti postoje podaci o broju angažovanog osoblja. Nema ni podataka o broju korisnika usluga sigurnih kuća i pruženim uslugama. Republički zavod za socijalnu zaštitu raspolaže jedino podatkom da je u 2016. u licenciranim sigurnim kućama i prihvatilištima bilo radno angažovano 40 osoba, od toga tri volontera, a da je smeštaj obezbeđen za 166 žena i 72 dece. Prema podacima Savetovališta protiv nasilja u porodici u Beogradu, u toku 2014. godine usluge sigurnih kuća koristilo je 106 žena i 98 dece, a 2015. godini 118 žena i 129 dece.¹²¹

Međutim, iskustva organizacija civilnog društva pokazuju da sigurne kuće u Srbiji nisu lako dostupne ženama žrtvama nasilja zbog neadekvatne geografske distribuiranosti i činjenice da žene moraju imati uput centra za socijalni rad kako bi bile primljene u sigurnu kuću/prihvatilište.¹²² Smeštaj i boravak žena i njihove dece u sigurnim kućama pri centrima za socijalni rad je besplatan za osobe sa teritorije opštine, dok za žrtve iz drugih opština troškove najčešće snose centri iz njihovog mesta prebivališta, što neretko otežava prijem i smeštaj žena i njihove dece u sigurnu kuću, zbog bojazni u vezi sa pokrivanjem troškova njihovog boravka. Istovremeno, istraživački nalazi upućuju na značajne razlike u pogledu naplaćivanja usluge smeštaja u sigurnim kućama u raznim lokalnim sredinama u pogledu dnevne cene smeštaja za korisnice i njihovu decu, što korisnice ove usluge stavlja u nejednaku poziciju.¹²³ Prema najnovijim podacima Evropske mreže protiv nasilja, u Srbiji bi trebalo da postoji 715 mesta (kreveta), a dostupno ih je 257 (36%), odnosno nedostaje čak 458 kreveta.¹²⁴ Kada je reč o Romkinjama, gotovo svi predstavnici institucija sa kojima smo razgovarali, uključujući predstavnike centra za socijalni rad, ističu da ne

---

¹¹⁹ Član 26. Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite ("Službeni glasnik RS", br. 42/2013)

¹²⁰ "Izveštaj Republike Srbije podnet u skladu sa članom 68. stav 1. Konvencije Saveta Evrope o o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – studija početnog stanja", Vlada Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 49

¹²¹ Ibid.

¹²² "Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja – analiza lokalnih politika u Republici Srbiji", Danijela Pešić, Autonomni ženski centar, Beograd, 2016, str. 43

¹²³ Ibid, str. 44

¹²⁴ Ibid.

postoje nikakve prepreke za smeštaj Romkinja u sigurne kuće. Međutim, predstavnica jednog centra za socijalni rad dala je drugačiji odgovor, koji se u nešto većoj meri poklapa sa nalazima istraživanja i izveštaja romskih ženskih organizacija civilnog društva, koji će biti prikazani u nastavku testa. Naime, ona je navela: „*Nema nikakvih prepreka. Jedino je problem za starije osobe ili one koje su u teškom zdravstvenom stanju i potrebna im je tuđa pomoć u svakodnevnom funkcionisanju jer to tamo ne mogu da dobiju. Problem su i ograničeni kapaciteti sigurne kuće.*“ Na pitanje da li ima informaciju o broju Romkinja koje su smeštene u sigurne kuće, odgovorila je: „*Taj broj je promenljiv, u ovom trenutku nemamo ni jednu. One se malo teže opredele da idu u sigurnu kuću, pogotovo ako imaju podršku u okviru porodice ili svom okruženju.*“

Naime, u Izveštaju iz senke Romske ženske mreže, upućenom GREVIO komitetu, uočeno je da Romkinje znaju da postoji sigurna kuća, ali kažu da se ne usuđuju na takav korak, jer bi ih osudila rodbina i okolina, te nemaju dovoljno hrabrosti za to, kao i da ne znaju šta bi radile posle izlaska iz sigurne kuće.¹²⁵

Tokom fokus grupe, koja je imala za cilj da ispita iskustva Romkinja koje su želele da budu smeštene u sigurne kuće,¹²⁶ utvrđeno je da od 98 žena koje su učestvovala u fokus grupnim diskusijama, njih 52 nisu bile smeštene. Razlozi za ovo su višestruki i mogu se podvesti pod: 1. *Nerazumevanje i neprepoznavanje situacije nasilja u kojima se nalaze Romkinje od institucija* (minimiziranje ozbiljnosti situacije nasilja koje prijavljuje, neadekvatno kažnjavanje počinioca nasilja, stereotipi i predrasude profesionalaca prema romskoj zajednici, zanemarivanja potreba romskih žena i dece u situacijama nasilja); 2. *Opstrukcija smeštaja Romkinja u sigurne kuće od profesionalaca u institucijama* (navođenje različitih razloga za odbijanje smeštaja Romkinje u sigurnu kuću, pooštavanje kriterijuma za ulazak u sigurnu kuću Romkinja u odnosu na žene iz većinske populacije, ostavljanje Romkinje da dugo čeka na ulazak u sigurnu kuću); 3. *Odustajanje samih Romkinja od smeštaja u sigurnu kuću* (strah od odmazde nasilnika zbog napuštanja, sramota od porodice i rodbine, kratkotrajno rešenje situacije a nema izvesnosti šta nakon izlaska iz sigurne kuće, dugo čekanje na smeštaj u sigurnoj kući, strah od gubitka i ono malo materijalnih resursa za život).¹²⁷

Tokom naših intervju sa Romkinjama, žene su pričale o svojim iskustvima i stavovima vezanim za smeštaj u sigurne kuće.

„Pa, čula sam da postoji takva kuća, gde sklone žene od batinaša, ali meni to nikada na pamet nije palo, jer to nije zauvek, a gde ću posle?!“ (J.M, 44 godine)

Druga učenica navodi da zna da su joj dostupni mehanizmi zaštite te vrste, ali ne želi da bude smeštena u sigurnu kuću. Kaže da bi je bilo sramota i da bi joj se okolina smejala, a i, kako kaže, ne veruje institucijama.

---

¹²⁵ „Izveštaj iz senke GREVIO komitetu – Nasilje nad Romkinjama u Republici Srbiji“, u ime Romske ženske mreže - Ženski prostor i Romski ženski centar Bibija, Beograd, 2018, str. 30

¹²⁶ „Više lica diskriminacije i rasizma - Problem dostupnosti Sigurnih kuća za Romkinje i problem sekundarne viktimizacije u smeštaju“, Danica Jovanović, Udruženje Roma Novi Bečej, Novi Bečej, 2017, str. 60

¹²⁷ Ibid, str. 60-61

Romkinja, 30 godina, majka troje dece

U prvom baku sam bila mnogo maltretirana, i fizički i psihički. Dobila sam dvoje dece. Kada više nisam mogla da izdržim, otišla sam u centar za socijalni rad, gde sam prijavila muža. To je bilo pre deset godina. Mene su sa decom smestili u sigurnu kuću, a muž je dobio mesec dana zatvora. Nakon tri meseca, nisam imala gde iz sigurne kuće, tako da sam decu dala u hraniteljsku porodicu, a ja sam otišla kod jednog rođaka. Posle toga sam se udala drugi put. Muž nije bio loš, nekada smo se svađali, ponekad me je i udario. Najveći problem sam imala sa svekrom. Kad god je dolazio sa posla, grdio me je ako ga ne čeka ručak na stolu. U par navrata me je i udario. Moj muž se svađao sa njim, ali mu nije mogao ništa. Jednog dana je došao sa posla nervozan. Bila sam sama u kući. Udario me pesnicom i šutnuo nogom. Ja sam zgrabila bebu i pobešla napolje. Otrčala sam pravo u ambulantu, gde su odmah pozvali policiju. Dala sam odmah izjavu i javni tužlac mu je odredio pritvor. Sa detetom sam smeštena u sigurnu kuću jer nisam imala gde. Čula sam se sa mužem kome sam rekla da ako hoće da budemo zajedno, da ne želim više tu da živim. On se nije složio. Ja sam pošle otišla kod bake. Tražim posao, a baka nam pomaže sa svojom penzijom i ja primam materijalnu pomoć i dečiji dodatak. Čula sam da je svekar dobio godinu dana zatvora. Hvala svima koji su mi pomogli da se izvučem iz nasilja.

❖ SOS telefoni

• Pravni okvir

Istanbulskom konvencijom propisano je da se strane obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere za uspostavljanje non-stop (24 sata dnevno, sedam dana u nedelji) besplatne SOS telefonske linije, koja pokriva celu zemlju, radi davanja saveta pozivaocima u poverljivoj formi ili čuvajući njihovu anonimnost u vezi svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.¹²⁸

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluge SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja propisano je da je svrha socijalne usluge SOS telefona osnaživanje žena sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja da ostvare pravo na život bez nasilja, te da se usluga SOS telefona obezbeđuje anonimno i uz poštovanje standarda poverljivosti.¹²⁹ Pružalac usluge definiše radno vreme u zavisnosti od raspoloživih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa i programskog usmerenja usluge, a minimalno tri sata dnevno, najmanje pet dana u nedelji (ne nužno u okviru radne nedelje). Uslugu SOS telefona korisnica usluge ostvaruje bez naknade za rad konsultanta i drugog osoblja.¹³⁰

• Izazovi

Na nivou države još uvek nije uspostavljena usluga nacionalnog SOS telefona za žene žrtve nasilja, koji ispunjava standarde u pogledu dostupnosti, anonimnosti i druge kriterijume u skladu sa *Istanbulskom konvencijom*.¹³¹ Trenutno uslugu podrške SOS telefona pružaju organizacije civilnog društva, ali ni jedna od ovih

¹²⁸ Član 24. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

¹²⁹ Član 4. Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluge SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja ("Sl. glasnik RS", br. 93/2015)

¹³⁰ Član 8. Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluge SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja

¹³¹ "Izveštaj Republike Srbije podnet u skladu sa članom 68. Stav 1. Konvencije Saveta Evrope o o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – studija početnog stanja", Vlada Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 50

usluga nije na državnom nivou, niti se pruža 24/7, već obično 12 časova, samo radnim danima, dok pojedini SOS telefoni rade samo nekoliko popodnevnih sati, jer nemaju ljudske i materijalne resurse da obezbede veći obim ove usluge.¹³²

Izveštavajući o usluzi SOS telefona, Republika Srbija je u svom izveštaju GREVIO komitetu navela da pri Ministarstvu unutrašnjih poslova postoji besplatna telefonska linija za prijavljivanje nasilja u porodici (0800/100-600), kojem se može prijaviti svaki oblik nasilja u porodici, nezavisno od pola i uzrasta žrtve i izvršioca.¹³³ Međutim, kao što je i država sama istakla, ovaj telefon ne ispunjava kriterijume propisane Istanbulskom konvencijom (poverljivost i savetovanje).¹³⁴

Tokom intervju sa Romkinjama koje imaju iskustvo nasilja u porodici, jedna ispitanica je navela da zna da postoji SOS telefon u Krušvcu udruženja žena "Peščanik", za koji je saznala nakon što se obratila romskoj nevladinoj organizaciji zbog nasilja koje je pretrpela. Misli da je za sve žene koje trpe nasilje važno da znaju za SOS telefon i da bi bilo jako korisno kada bi ta usluga bila omogućena 24h dnevno, a da ne bi volela da se razgovori snime ukoliko nije zagarantovana poverljivost. Druga ispitanica je istakla da nikada nije pozvala SOS telefon, misli da bi bilo dobro da takav telefon radi 24h dnevno za žene koje žele da pozovu i zatraže pomoć, a ona ne bi pozvala kada bi se razgovori snimali. U nastavku su prikazani i odgovori drugih ispitanica:

„Iskreno, čula sam da postoje ti telefoni, ali ja konkretno ne mogu da imenujem nijedan, ne znam zaista. Smatram da bi to bila dobra ideja, jer bi žene u svako doba dana i noći mogle da pozovu taj broj, ukoliko pretrpe nasilje. Mislim da je bolje da budu anonimni. Što bi svako morao da zna šta mi se dešava.“ (K.B, 20 godina)

„Ne znam za te telefone, SOS znači za pomoć, ali mi nije jasno kako da mi pomognu. (Nakon objašnjenja čemu služi SOS telefon, ispitanica nastavlja) Ne vidim kako da mi pomognu, što im ispričam, kako ja da im verujem. Ne, ne bih ih pozvala.“ (J.S, 22 godine)

„Nisam pozvala, ali mislim da bi svakoj ženi značilo. Kada nemaš kog da pozoveš da dođe, a nećeš ni u policiju, onda pozoveš njih. Da li bi pozvali SOS telefon, ukoliko znate da se razgovori snimaju? Pozvala bih, ako nemam drugi izlaz.“ (J.M, 44 godine)

❖ Prijavljivanje nasilja

• Pravni okvir

Istanbulskom konvencijom propisano je da se strane obavezuju da preduzmu neophodne mere i ohrabre svakog svedoka počinjenog krivičnog dela nasilja

---

¹³² Član 27. i 28. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

¹³³ "Izveštaj Republike Srbije podnet u skladu sa članom 68. Stav 1. Konvencije Saveta Evrope o o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - studija početnog stanja", Vlada Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 50

¹³⁴ "Improved legislation failed protection - Independent report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence", Autonomous Women's Center, Belgrade, 2018, str.

obuhvaćenog ovom konvencijom ili lice, koje ima opravdane razloge da sumnja da je takvo delo počinjeno, odnosno da se mogu očekivati dalja dela nasilja, da tako nešto prijavi nadležnim organizacijama ili organima vlasti. Strane se obavezuju da preduzmu neophodne mere i obezbede da pravila o poverljivosti, koja su predviđena domaćim propisima za određene stručnjake, ne proizvode prepreku za mogućnošću da, pod odgovarajućim uslovima, stručnjaci izvrše prijavu nadležnim organizacijama ili organima vlasti ukoliko imaju osnovanu sumnju da je počinjeno ozbiljno delo nasilja obuhvaćeno ovom konvencijom i da se mogu očekivati dalja dela nasilja.¹³⁵

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici propisano je da svako mora da policiji ili javnom tužiocu prijavi bez odlaganja nasilje u porodici ili neposrednu opasnost od njega. Državni i drugi organi, organizacije i ustanove obavezni su da neodložno prijave policiji ili javnom tužiocu svako saznanje o nasilju u porodici ili neposrednoj opasnosti od njega. Nadležni državni organi i centri za socijalni rad dužni su da u okviru svojih redovnih poslova prepoznaju nasilje u porodici ili opasnost od njega. Prepoznavanje može da proizađe iz proučavanja prijave koju je bilo kome podnela žrtva nasilja, uočavanjem tragova fizičkog ili drugog nasilja na žrtvi i drugih okolnosti koje ukazuju na postojanje nasilja u porodici ili neposredne opasnosti od njega.¹³⁶

- Izazovi

Predstavnici institucija sa kojima smo razgovarali navode da porodično i partnersko nasilje najčešće prijavljuju same Romkinje, zatim njihova rodbina, potom policija, organizacije civilnog društva i centri za socijalni rad. Međutim, uočeno je da se u odnosu na sedište institucije sa kojom smo razgovarali podaci o tome ko najčešće prijavljuje nasilje značajno razlikuju.

„Same prijavljuju.“ (predstavnik javnog tužilaštva Kruševcu)

„Centri za socijalni rad, nevladine organizacije i retko lično Romkinje.“ (predstavnik javnog tužilaštva u Beogradu)

Kada je reč o iskustvima ženskih organizacija civilnog društva, veliki broj žena koje im se obraćaju i poveravaju o nasilju koje su pretrpele, plaše se osvete nasilnika, nakon što sazna da je prijavljen, pa zbog toga, žene najčešće odlučuju da anonimno pričaju o nasilju sa volonterkama SOS telefona.¹³⁷ Romkinje se, u tom smislu, nalaze u teškoj situaciji u poređenju sa ženama iz većinske populacije, jer one žive u „širim“ poodičnim domaćinstvima, odnosno u domovima čiji su vlasnici obično roditelji njenog partnera, te kada Romkinja prijavi nasilje i ostane u domaćinstvu, ona je izložena daljem, čak i većem zlostavljanju i nasilju od članova šire porodice, zbog toga što je prijavila nasilje. Zbog svega toga, Romkinje često ne prijavljuju nasilje a,

¹³⁵ Član 27. i 28. Zakona o potvrđivanju Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

¹³⁶ Član 13. stav 1-4. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

¹³⁷ "NGO report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence in Serbia", SOS Vojvodina Network in cooperation with NGO's from Serbia, Kikinda, 2018, str. 79

čak i kada to učine, često odustaju od daljeg postupka, usled velikog pritiska kojem su izložene. Takođe, uočeno je da nasilje prema Romkinjama retko prijavljuju treća lica. Policijski službenici, prema navodima ženskih organizacija civilnog društva, obično ne reaguju na prijave nasilja prema Romkinjama usled široko rasprostranjenih stereotipa i predrasuda o Romkinjama, koji se manifestuje time što se ne veruje njihovim tvrdnjama, nasilje se doživljava kao „normalan“ obrazac ponašanja u romskoj zajednici, smatra se da predstavlja „njihov način života“, da će se žene svakako vratiti nasilniku i da, zbog toga, nema svrhe preduzimati nikakve mere i akcije.¹³⁸

Iskustvo Romkinje, 30 godina, majka devočice od četiri godine, nezaposlena.

Njegova majka i otac su živeli sa nama. Sa njima stvarno nisam imala nikakvih problema. On je počeo mnogo da pije. Stalno me je tukao. Ako bi me svekar i svekrva branili, i njih je tukao. Jednom me je tako pretukao da mi je polomio ruku. U domu zdravlja sam rekla da sam pala sa stepenica. Odlazila sam kod mojih, ali nikada im nisam govorila šta mi se dešavalo. Majci sam govorila da mi pomogne i pričuva dete, ali joj nikada nisam rekla pravi razlog. Samo sam htela da sklonim dete da ne prisustvuje svađama. Ni sama ne znam zašto ga nikada nisam prijavila. Smatrala sam da sam ja razlog što se razveo od prve žene, pa da zato moram da ćutim. Jednom prilikom se napio i toliko me je tukao da me je vukao po dvorištu. Komšije su pozvale policiju. Kada je policija stigla, ja sam namazala puder da se ne vide modrice. Policiji sam rekla da me nije tukao, dok je komšija koji je prijavio rekao da jeste. Policajci su rekli da će doći policajac koji radi nasilje u porodici i otišli. Moj muž je nakon odlaska policije pretio komšiji. Niko me više iz policije nije kontaktirao. Nakon nekoliko dana moj muž je tragično stradao u saobraćajnoj nesreći. Svakoj ženi ću dati savet da ne sme da dozvole da trpe bilo kakvo nasilje kao što sam ja. Nasilnika treba uvek prijaviti.

---

¹³⁸ Ibid.

ZAKLJUČCI

- Zdravstvena situacija Romkinja je znatno lošija nego kod opšte populacije zbog neadekvatnih životnih uslova, kao što su neadekvatni uslovi stanovanja, siromaštvo i nepovoljan položaj Romkinja u okviru domaćinstva, uključujući rani brak i rane porođaje, obavljanje teških poslova i briga o članovima šire porodice, usled čega imaju poteškoća da se posvete sebi i svom zdravlju. Takođe, pojedine Romkinje nailaze na prepreke u pristupu zdravstvenoj zaštiti usled neposedavanja ličnih dokumenata, uključujući zdravstvene knjižice, a suočavaju se i sa uvredljivim i ponižavajućim tretmanom na osnovu svoje nacionalne pripadnosti od zdravstvenih radnika. Diskriminacija Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite je naročito vidljiva kada je reč o pružanju zdravstvene zaštite tokom i nakon porođaja.
- Romkinje veoma retko koriste savremene metode kontracepcije, nemaju dovoljno saznanja o kontracepciji, usled čega imaju bojazan da je koriste, a događa se i da o njihovoj reprodukciji i reproduktivnom zdravlju odlučuju njihovi partneri i drugi članovi porodice.
- Romkinje najčešće nisu upoznate sa mehanizmima zaštite od diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite, a one koje imaju saznanja o ovim mehanizmima se uglavnom ne osećaju osnaženo da diskriminaciju prijave nadležnim organima.
- Društvo prepoznaje problem ranih brakova, ali ovu pojavu često toleriše, pripisuje je tzv. „romskoj tradiciji“ i ne prepoznaje u dovoljnoj meri njenu štetnost.
- Uprkos brojnim predrasudama i stereotipima vezanim za rane brakove u romskoj zajednici, odnosno, pripisivanje ove pojave tzv. „romskoj tradiciji“, uzroci ranih brakova su, prvenstveno, rodno zasnovana diskriminacija, siromaštvo, nedostatak obrazovanja i neadekvatni institucionalni odgovori na maloletničke brakove.
- U današnje vreme, najčešća „praksa“ sklapanja ranih bakova u romskoj zajednici je navodna „odluka“ devojčice da se uda, često i uz oštro protivljenje njihovih majki. Međutim, ovde se radi o „prisilnoj dobrovoljnosti“, jer devojčice ovakvu „odluku“ donose suočene patrijarhalnim obrascem kojim se „kultu ženske nevinosti“ pre braka daje presudan značaj, jer će se u suprotnom smatrati da je devojčica osramotila porodicu.

- Mnogi predstavnici institucija neadekvatno reaguju na saznanje o ranim brakovima Romkinja i ne primenjuju zakonska rešenja koja im stoje na raspolaganju, vođeni rasprostranjenim stereotipom koji povezuje rani brak sa navodnom romskom „kulturom i tradicijom“, umesto da se rani brak posmatra kao ozbiljno kršenje dečijih i ženskih ljudskih prava. Naime, sa stupanjem u brak devojčica odustaje od školovanja, drastično joj se smanjuju izgledi za zapošljavanje, a povećava ranjivost na nasilje u porodici, pogoršavanje zdravstvenog stanja, uključujući reproduktivno zdravlje.
- Predstavnici institucija smatraju da ne postoji efikasna institucionalna zaštita od ranih i ugovorenih brakova.
- Raspoloživa istraživanja o rasprostranjenosti nasilja prema Romkinjama pokazuju da je nasilje prema Romkinjama u porodici i partnerskim odnosima ozbiljan društveni problem, te da je oko 90% Romkinja bilo izloženo nekom obliku fizičkog i/ili seksualnog nasilja nakon svoje 18. godine.
- Romkinje znaju da postoji sigurna kuća, ali mnoge od njih kažu da se ne usuđuju na takav korak, jer smatraju da bi ih osudila rodbina i okolina, nemaju poverenja u institucije i iskazuju zabrinutost zbog nepostojanja podrške nakon izlaska iz sigurne kuće.
- Veliki broj Romkinja smatra da je važno da žene koje trpe nasilje znaju za postojanje SOS telefona i ističu da bi bilo jako korisno kada bi ta usluga bila omogućena 24h dnevno, sedam dana u nedelji, uz garanciju poverljivosti razgovora sa pružateljicama usluge.
- Romkinje ređe prijavljuju porodično i partnersko nasilje u odnosu na žene iz većinske populacije. Razlozi za to su prvenstveno vezani za slabiju informisanost o mogućnostima zaštite i podrške, strahu od osude okoline, ali i nedostatka poverenja u institucije, koje često ne veruju njihovim iskustvima i pripisuju nasilje „romskoj tradiciji i načinu života“ i „privatnoj stvari porodice.
- Zaposlenima u centrima za socijalni rad, policiji i tužilaštvu nedostaju edukacije o rodno zasnovanom nasilju prema Romkinjama.

PREPORUKE

- Obezbediti preventivne zdravstvene preglede za Romkinje, uključujući savetovanje i podizanje svesti o reproduktivnim pravima, planiranju porodice i zaštiti prava pacijenata.
- Uvođenje sveobuhvatne edukacije u obrazovnim institucijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima.

- Uspostaviti kontinuiranu obavezu edukacije zdravstvenih radnika o specifičnom položaju Romkinja u društvu i zabrani diskriminatornog ponašanja.
- Preduzeti sve raspoložive mere u cilju ekonomskog osnaživanja i osamostaljivanja Romkinja, kako bi se na taj način radilo na prevenciji ranog braka i nasilja u porodici i partnerskim odnosima.
- Obezbediti programe podizanja svesti romskih roditelja o posledicama insistiranja na ženskoj nevinosti pre stupanja u brak, u cilju prevencije ranih brakova.
- Počev od petog razreda osnovne škole, obezbediti podršku romskim devojkama, putem mentorstva i obezbeđivanjem stipendija, kako bi se preveniralo napuštanje škole, a samim tim i sklapanje ranih brakova.
- Obezbediti edukaciju prosvetnih radnika o prevenciji i suzbijanju ranih brakova.
- Uspostaviti mehanizme za koordinisanu i efikasnu reakciju svih nadležnih organa na nacionalnom i lokalnom nivou, u cilju suzbijanja ranih i ugovorenih brakova.
- Obezbediti kontinuiranu edukaciju zaposlenih u centrima za socijalni rad, policiji i tužilaštvu o rodno zasnovanom nasilju prema Rominjama.
- Dalji rad na podizanju svesti Romkinja da nasilje nije privatna stvar i informisanju kome i na koji način mogu da se obrate za pomoć, podršku i zaštitu, uključujući osnaživanje Romkinja da prijave nasilje nadležnim organima.
- U oblasti pružanja podrške i zaštite ženama od nasilja u porodici, uskladiti zakonodavni okvir i praksu sa odredbama Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, posebno kada je reč o sigurnim kućama, SOS telefonu i prijavljivanju nasilja.

Aneks – tri priče Romkinja

Priča br. 1

Intervju obavljen u romskom naselju B.B. (18.3.2019.)

Ispitanica je ispričala kako joj je jednom prilikom bilo mnogo loše, brzo se umarala, nije mogla da napravi tri koraka, a da ne zastane. Otišla je kod svoje doktorke, ispričala joj je koje simptome ima, a ona ju je poslala da izvadi krv radi analiza.

Otišla sam sa rezultatima, čekala sam jedno dva sata, prvo je izašla malo na pauzu, zatim je prozivala sve koje su došli posle mene, mislila sam da su zakazani, ušla sam

da pitam sestru: „Koliko još da čekam, kada ću biti na redu?“ Sestra je rekla da čekam ako hoću, ako ne, da idem kući. Pitala sam je zašto da idem kući, da mi je dobro ne bih sigurno došla u dom zdravlja da sedim. Ona mi kaže da izađem napolje. Ja sam izašla i šta sam mogla drugo, nego da čekam. Sedela sam pored nekih žena i pitala ih da li imaju zakazano, rekle su mi da nemaju, da su donele neke rezultate. U tom trenutku izlazi sestra i baš nju proziva, ženu koje je pre pet minuta predala knjižicu. Žena se okrenula prema meni i kaže sestri: „Ali sestro, ova gospođa je došla pre mene, neka uđe ona, sačekaću ja.“ Sestra me pogledala, okrenula se prema njoj i odgovorila joj: „Gospođa, gde ti vidiš, majke ti, gospođu, hajde ulazi, neka je, neka čeka, šta fali, ionako ne radi ništa“.

U momentu sam zastala, ustala i pitala ženu koja ulazi da li se to sestra meni obratila. Žena je klimnula glavom, videla sam da joj je bilo neprijatno, izvinjavala mi se i ušla.

Bila sam toliko besna, nisam znala šta da radim, da uđem unutra i da je lepo „izlupam“, a onda sam u momentu pomislila zvaće policiju, još na moju muku i kaznu da platim. Sačekala sam da izađe žena i taman ja da uđem da je pitam da mi to ponovi, žena koja je izlazila iz ordinacije mi se obratila: „Uđi, uđi, rekla sam ja doktorki da dugo čekaš i da ti nije dobro, doktorka je rekla da uđeš i ne nerviraj se, vidiš kakva je, čovek je dobar ili loš, a ona vidiš i sama, namćor živi“. Ja sam se ženi zahvalila, ona me proziva. Ušla sam, nisam je ni pogledala, sreća što je doktorka fina, pa sam zbog nje i htela da prećutim. Taman je doktorka uzela moje rezultate, kada čujem glas naše medijatorke. Ona je ušla da zakaže nekome pregled, a setra sa njom sve lepo priča. Pitala sam doktorku jel to medijatorka, doktorka je rekla da jeste, i pozvala je da uđe unutra. Ona je ušla, pozdravila se sa mnom, pitala me šta radim, kako sam, doktorka joj je rekla da sam malokrvna i da je dobro što je naišla, da mi pomogne da napišem zahtev za jednokratnu pomoć, jer su lekovi mnogo skupi i da bude sa mnom u kontaktu.

Ja sam onda rekla medijatorci da sam čekala dva sata i više, i da me je sestra vređala i ispričala sam i njoj i doktorki šta mi je sve rekla.

Medijatorka je pogledala doktorku i rekla mi je da ne brinem ništa i da će to ona rešiti sa njom. Doktorka je bila iznenađena, kao i ona ne može da veruje da mi je to sestra rekla, možda se nije obratila meni. Medijatorka je tada rekla doktorki da su to njene reči, da se ona tako ponaša prema Romima i da joj ovo nije prvi put. Sačekala je sa mnom da završi doktorka pregled, zahvalila se doktorki, uzela je moje recepte i otišla do sestre da mi overi. Ja sam krenula za njom. Medijatorka joj je pružila recepte i rekla: „Draga, hajde overi recepte ovoj gospođi koja ništa ne radi, pa neka ide kući, dosta je sedela u domu zdravlja, a i vidiš da puca od zdravlja“. Videla sam da se sestra zacrvenela, spustila glavu i tiho joj odgovorila: „Ne znam, draga, o čemu pričaš“. Medijatorka joj je odgovorila da, ako je zaboravila o čemu se radi, da će verovatno da se seti kada je bude zvala direktorka na razgovor. Medijatorka mi je pružila knjižicu uz reči: „Hajde gospođo, u pravu je sestra, pa mi Romi i jesmo za neke gospoda“.

Izašle smo ispred ordinacije, ispričale smo se, i taman da krenemo niz hodnik, sestra otvara vrata i obraća se medijatorci: „Izvini, draga, jesam, rekla sam, ne znam šta mi je bilo... Evo, kunem se, neće se više ponoviti“. Medijatorka je rekla da nije ovo prvi put, da joj se žalila većina Roma, koji se leče kod ove doktorke, da ih uvek zadnje proziva, da ona ipak mora da prenese direktorki.

Posle deset, petnaest dana, medijatorka me je pozvala na razgovor kod direktorke doma zdravlja. Otišla sam, tamo je bila medicinska sestra, moja doktorka, medijatorka i ja. Ispričala sam ponovo pred svima šta mi je sestra rekla. Ona je to sve potvrdila, prišla je i izvinjavala se da je ona to u afektu rekla, da ona nije uopšte to rekla na osnovu nacionalnosti i da se to više nikada neće ponoviti.

Direktorka se tada obratila medijatorci da mi pomogne oko pisanja prijave za diskriminaciju, a što se tiče doma zdravlja, moraće da joj da opomenu pred otkaz i ne znam koliko da je novčano kazni od plate.

Priča br. 2

E.R, 52 godine

Udala sam se kada sam imala 16 godina, moj muž je imao 18. Bili smo komšije, naši roditelji su se družili. Mi smo bili mnogo zaljubljeni, stalno smo bili zajedno. Tako smo i počeli da živimo zajedno. Moja majka je bila srećna, jer sam se udala tu u komšiluku, bila sam joj blizu.

Mnogo smo lepo živeli prvih godina. E, onda smo morali da se preselimo za Nemačku. Počela je velika nemaština, moja majka koja mi je mnogo pomagala, umrla je mlada. Moj otac je doveo drugu ženu. Svekar je odlučio da se selimo u Nemačku kod njegovih rođaka. Tako je i bilo.

Kada smo otišli tamo, prvo smo živeli kod rođaka, dok se nismo snašli. Drugo je vreme bilo, mogao si lepo da živiš tamo. Moj muž se zaposlio, svekar i svekrva su radili, imalo se para.

Ja nikako nisam ostajala trudna. Svekrva me vodila kod raznih žena da mi „prebaju“ kako bih dobila dete. Svi u kući su počeli da me napadaju zbog toga. Stalno su me vređali, pričali da sam jalova i da ništa ne vredim.

Moj muž je počeo mnogo da pije. Izgubio je jedan posao i tako stalno. Počeo je da me maltretira, nekada nije kući dolazio po dva, tri dana. Ja sam bila mlada i lepa, muž, kada dođe pijan, počne da me bije i priča kako sam se švalerisala okolo i tako stalno.

Posle nekog vremena, ja sam ostala trudna, rodila sam sina. Nisu mi davali da ga čuvam. Moja svekrva ga je čuvala, ja sam samo kuvala i čistila kuću.

Muž nije prestajao da pije. Moj otac je već imao drugu porodicu, nije ni pitao za mene. Nisam imala kome da se požalim. Trpela sam i ćutala.

Rodila sam i drugog sina. Mislila sam: „E, sada će biti bolje“. Eto, rodila sam, i nisam bezvredna. Ali, pogrešila sam.

Tako sam živela 20 godina. Sve dok mi muž nije umro. Mnogo se razboleo, jer je mnogo pio. E, tada sam se vratila za Srbiju.

Sada živim sama. Deca se poženila, svako na svoju stranu.

Mogu samo da kažem, da imam žensko dete, nikada joj ne bih dala da se uda kao devojčica, a nikako da ode u inostranstvo gde nikoga nema.

Važno je za žensko dete da završi školu i da radi, a ne da joj drugi kroje sudbinu.

Priča br. 3

A.P, 34 godine

Ispitanica je završila je osnovnu školu, nezaposlena je i majka je dvoje dece, devojčice od 14 i dečaka od 12 godina. Trenutno živi u kući svojih roditelja, u petočlanoj porodici, sa bratom, sestrom i decom.

Nasilje je počelo posle 8 godine braka, kada smo se odelili od njegovih roditelja. Lepo smo se slagali, zaposleni su bili i on i njegovi roditelji, ja sam gajila decu, tako da nisam nikada pitala koliko ima novca, jer sve što mi je bilo potrebno oni su priuštili i meni i deci.

Mesec dana pre nego što ćemo se odeliti od njegovih roditelja, primetila sam česte svađe između njega i njegovog oca. Nisam znala o čemu se radi, zašto se svađaju, sve dok jednog dana, posle njihove žučne svađe, njegov otac je odlučio da se preselimo u kuću njegove bake koja je umrla pre par godina. Ja sam plakala... Nisam želela da izađemo iz kuće, kao da sam predosetila da to neće biti dobro, ali njegova majka mi je rekla da će to samo kratko biti, dok mu se otac odljuti.

Ubrzo smo se odselili. Tada mi se život skroz preokrenuo. Po celu noć nije dolazio kući. Ujutru, kada bih ga budila da mi da novac da idem u prodavnicu da kupim u kući šta mi treba, on bi se svađao sa mnom.

Ne, ne, nisam rekla nikome. Znaš, roditelji su mi tada bili bolesni, brat i sestra su blizanci, mlađi su od mene, a i oboje su invalidi. Nisam htela da ih nasekiram... Malo im je problema, nisam, eto, htela nikome da ispričam, sve sam mislila biće bolje.

Kada bih izašla i vodila decu u predškolsko, kupila mi svekrva neki puder koji prikriva modrice, ja bih stavljala taj puder, da se ne vidi, a sa komšinicama, kada dolaze, ja sam se uvek smejala, šalila, da ne bi one primetile.

Jednog dana, kada je došao sa posla, zamolila sam ga da mi kaže šta se dešava sa njim, čemu takvo ponašanje, i ako bude tako nastavio ostaviću mu decu i otići ću. On

je ustao, udario me je pesnicom u nos, počeo je da me šutira, izgovarajući takve ružne reči – „da je hteo gazdu nad glavom, živeo bi sa roditeljima“.

Mislila sam da će ga proći, možda je takav jer ne priča sa ocem... Majka mu je dolazila često, ali kada on nije bio kući. Kupovala je deci, davala mi je novac da imam za decu. Uvek kada bih joj se požalila, ona bi samo slegla ramenima, govoreći mi: „Proći će ga, nemoj ostavljati svoju decu, biće to sve dobro“.

Međutim, iz dana u dan, bio je sve gori. Saznao je da mu majka dolazi i da mi daje novac. Kada mu nisam davala, on bi znao sve da prevrne po kući, gađao me čime god stigne i kada sam jednog dana rekla da imam novac i da ću mu dati kada mi bude rekao zašto mu treba, e tada me je tukao dok se nisam onesvestila. Znam samo da sam čula da deca vrište oko mene, ustala sam polako i videla da mu je majka tu. Pomogla mi je da sednem, bila je sva uplakana, sela je pored mene i tada mi je ispričala celu istinu. On se u stvari kockao i pre nego što se oženio sa mnom, znao je celu platu da ostavi za dan na nekim aparatima.

„Mislili smo da će biti bolji, da će prestati kada se odselite... Ali, nema njemu spasa“, govorila mi je njegova majka.

Deca se privila oko mene, drhte, plaču. Njegova je majka u momentu ustala i rekla: *„Eee, dosta je bilo, neću ovo više dozvoliti“*, uzela je telefon i pozvala policiju. *„Sada im sve ispričaj, pa neka vidi. Nemoj da si prećutala nešto, ne dozvoli da ti se deca razbole“*, rekla mi je.

Počela sam da plačem, što je to uradila, gde ću sada, tek će me sada ubiti. Ja nemam gde, decu ne mogu da ostavim, ne idem nikuda bez svoje dece. Plašila sam se, jer sam čula da je jedna moja drugarica isto pozvala policiju, išli su u SUP, dali izjavu, njemu su zabranili jedan dan da dođe kući, posle toga je tek nagrabusila. Pretio je da će da je ubije, a da ti kažem, da nikada niko nije više ni dolazio, ni policija, niti ovi iz centra, da vide kako su ona i dete.

Posle pola sata došla je policija. Prvo su ispitivali moju svekrvu, u kom svojstvu prijavljuje, a onda se drugi policajac onako, kako da ti kažem, arogantno, obratio meni rečima, kao da ga sada čujem: *„A ti, ti jesi punoletna, treba ti advokat. Što ti nisi prijavila? Bože me sačuvaj... Rođena majka da prijavi sina... Ovo samo kod vas ima“*.

Kažem ja njemu: *„Imam usta, naravno da ću da pričam, ali nisam htela da upadam njoj u reč i da pričamo svi, a onda nas vi ne bi razumeli“*.

Drugi policajac se nasmejao i rekao: *„A nije tebi ništa, vidite, rešite to nekako, a ako bude bilo potrebe pozovite nas opet, sutra će biti druge kolege, pa će vas možda oni razumeti“*. Okrenuli se i otišli.

Šta sada, ja ne smem da ga čekam kući, ubiće me. Svekrva je rekla da pokupim decu, odvešće me ona do autobuske stanice, daće mi novac i da odem kod mojih roditelja. Međutim, mi taman da izađemo, eto ti njega, verovatno mu je neko javio. Počeo je da

vređa majku, svašta joj je govorio, okrenuo se prema meni i rekao: „Znaš, odavde samo mrtva možeš da izađeš”. Počeo je da psuje, deca plaču, vrište.

Verovatno je neko od komšija ponovo prijavio, došla je policija. Ovoga puta su došli drugi policajci i odmah su ga priveli, a ja i svekrva da se javimo odmah u centar za socijalni rad.

U centru za socijalni rad su mi rekli da sačekam ispred vrata. Posle pola sata izlazi socijalna radnica, pogleda nas i kaže: „Znala sam da ste vi, šta je, potukle ste.... Svašta... Pa šta bi drugo radile i ovako ne radite ništa, čekate samo socijalnu pomoć”.

Tada sam joj svašta rekla i da ću je prijaviti. Nasmejala se i rekla: „Slobodno, pa vi to samo i radite”.

Taman da izađem, policija je već bila pred vratima, pitali je da li je uzela izjave i kakav plan imaju za mene i decu. Ona ih je pogledala zbunjeno i rekla: „Ne, ne, nisam, sada su tek došle”. Tada joj je moja svekrva rekla: „Slušam Vas sve vreme i ne mogu da verujem šta pričate”, a zatim se obratila policajcu: „Gospodine, došle smo odmah, čekale smo ispred, gospođa je izašla, i sa vrata počela da nas vređa po nacionalnoj osnovi, nije nam dozvolila ništa da kažemo, pitajte je da li zna o čemu se radi, pojma nema, kaže da smo se nas dve potukle jer nemamo druga posla”.

Socijalna radnica je sagla glavu i tiho rekla: „Pa nije baš tako”. Policajac je, ne mogu da kažem, bio mnogo ljubazan, rekao je da će se ubrzo sve rešiti. Njemu je izrečena zabrana prilaska meni i deci u roku od 48 sati, slučaj je preuzeo javni tužilac. Rekli su mi da se slobodno vratim kući sa decom, bude li se pojavio, da pozovem policiju, a radnica iz centra će doći sutra da nas obiđe.

Vratila sam se sa decom kući, pokupila stvari i vratila se kod mojih roditelja.

Posle tri dana, on je zvao telefonom i dalje je pretio. Ja sam pozvala policiju i prijavila ga. Istog dana, kada sam ga prijavila, došli su iz centra za socijalni rad kod mojih roditelja. Dala sam izjavu, rekli su mi da deca moraju da krenu u školu, da moram da se pridržavam pravila i zakona, da će dolaziti nenajavljeni i bude li primetila da sam zapostavila decu, bez razmišljanja će ih dati u hraniteljsku porodicu. Rekla sam joj: „Da nisam brinula o svojoj deci, i da sam htela da ih napustim, sigurno ih ne bih pvela sa sobom”.

Ma kakvi, nikada, kažem ti, nikada ni mene ni decu nisu pozvali iz centra za socijalni rad ni na kakav razgovor. U školi su deca razgovarala sa psihologom i imali su tretmane svaki dan. Jednom su tada došli socijalni radnici i više se nikada nisu pojavili. Kada sam predala za socijalnu pomoć, bila je druga socijalna radnica, pitala kako su deca, i to je to...

I od tada više nisu ni dolazile, niti sam ga ja tužila za alimentaciju, niti sam dobila nikakav poziv za suđenje, jer su rekli da je predato javnom tužiocu.

U međuvremenu su mi umrli i otac i majka, i to u roku od tri meseca. Radila sam u gradskoj čistoći tri meseca na javnim radovima, sada sam bez posla. Dobijam dečiji dodatak, na socijalnu pomoć imam pravo samo šest meseci u toku godine, brat i sestra primaju za stalno. Predali smo za tuđu negu, jer su invalidi, odbili su ih. Bivši svekar i svekrva dolaze, šalju nam novac. Kažu da je on postao pravi uličar.

Eto, tako sam ja to nasilje trpela, pa, više od godinu dana, a možda i dve.

Sada se mnogo više priča o tome nego tada, kada sam ja to sve preživljavala. Čujem imaju sigurne kuće za žene. Eto, baš pre neki dan, čujem na pijaci, kažu bila neka žena u sigurnoj kući, ne znam tačno u kom gradu. Kažu, kod nas nema, bila žena mesec dana i vratila se kod svojih roditelja.

Da kažem da sam znala koja prava imam. Čula sam tako od žena, na televiziji sam čula, ali da ti kažem, te zakone niko ne sprovodi do kraja, ni kako treba, posebno za nas Rome. Mada čujem da neromkinje imaju i pomoć i podršku, a nama kažu da je to naša tradicija.

O ORGANIZACIJAMA KOJE SU UČESTVOVALE U SASTAVLJANJU OVOG IZVEŠTAJA

Bibija Romski ženski centar, Beograd

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
B I B I J A

BIBIJA - Romski ženski centar osnovan je 1998. godine u Beogradu. Namera osnivačica je da učini vidljivijim ženska prava Romkinja u društvu, kao i predrasude i diskriminaciju koja vlada prema Romkinjama, da učini vidljivim nasilje nad njima, da pruži podršku Romkinjama i da ih povezuje sa zvaničnim insitucijama i drugim grupama.

Za više od dvadeset godina aktivnog rada RŽC BIBIJA je realizovala više od 90 projekta, radila je u 60 romskih naselja u Beogradu i okolini. Kroz programe prošlo je oko 7000 Romkinja. Učesnice smo kreiranja niza strateških dokumenata na nacionalnom i lokalnom nivou, a aktivno zagovaramo prava Romkinja i ostalih žena na evropskom nivou. Deo smo Romske ženske mreže i Lige Roma.

Kontakt:

BIBIJA Romski ženski centar, Gospodara Vučića 3/7, 11 000 Beograd

E-mail: bibija@eunet.rs

Website: www.bibija.org.rs

Femplatz, Pančevo

Udruženje građanki FemPlatz je feministička organizacija osnovana u septembru 2017. godine sa namerom da zastupamo za unapređivanje i ostvarivanje prava žena i devojčica, zaštitu od diskriminacije i nasilja, ekonomsko osnaživanje i društveno uključivanje žena, sa

posebnim fokusom na žene i devojčice koje se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom.
Kako radimo?

Poboljšanje i primena zakona i javnih politika → pristup pravima i potrebnim uslugama
Unapređivanje znanja i promena stavova → promene u praksi, bolji kvalitet podrške i usluga

Informisanje i osnaživanje žena i devojčica → aktivno učešće i autonomija

FemPlatz želi društvo u kojem je svakoj ženi i devojčici obezbeđena:

- Društveno uključivanje i participacija
- Ravnopravnost
- Samostalnost i poštovanje lične autonomije
- Osnaživanje

Kontakt:

FemPlatz, Žarka Zrenjanina 16b/19, 26000 Pančevo

E-mail: femplatz@gmail.com

Website: www.femplatz.org

Most 014, Valjevo

Organizacija „Most 014“ je osnovana oktobra 2017. godine u Valjevu sa ciljem da poboljša integrativni proces žena, dece i mladih iz osetljivih grupa i njihovo uključivanja u sve društvene tokove. Udruženje je u 2018. godini realizovala dva projekta koji su finansirani iz budžeta grada Valjeva. Jedan projekt je realizovan sa ciljem prevencije i sprečavanje ranih brakova u romskoj populaciji, drugi projekat je realizovan sa ciljem prevencije i smanjenjem nasilja nad romskom decom i ženama. U 2018. godini je otpočela i saradnja na projektu “Ujedinjeno za zaustavljanje nasilja nad ženama “, koja je nastavljena i u 2019. godini.

Trenutno organizacija realizuje dva projekta koji su finansirani iz budžeta grada Valjeva; nastavak prevencije ranih brakova i reproduktivno zdravlje žena u romskoj populaciji.

Kontakt:

E-mail: g.simicpetrovic@gmail.com

Praxis, Beograd

Praxis je domaća, nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Beogradu, koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija, prava deteta i reforme javne uprave.

Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje i kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemska rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukacije, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

Kontakt:

NVO Praxis, Palmotićeva 25/20, 11 000 Beograd

E-mail: bgoffice@praxis.org.rs

Website: www.praxis.org.rs

Romani Cikna, Kruševac

UG „Romani cikna“ nastalo je 2010. godine na inicijativu dugogodišnjih romskih aktivistkinja u cilju jačanja integrativnih procesa Romkinja u zajednicu, kroz rad na poboljšanju njihovog socijalnog, ekonomskog, zdravstvenog, obrazovnog i kulturnog statusa.

Svesne potrebe da je važno pokrenuti promene, uz veliki entuzijazam, altruizam, ulaganje vremena, znanja i iskustava učinile smo da problemi Romkinja postanu vidljiviji i da se počnu rešavati.

Kao prvo i jedino žensko romsko udruženje na teritoriji Rasinskog okruga, tokom svog rada realizovale smo preko trideset projekata na teritoriji celog Okruga, a i šire na prostorima Srbije.

Kontakt:

Romani cikna, Jordana Simića 33, 37000 Kruševac

E-mail: romanicikna.ks@gmail.com

Website: romanicikna.org.rs

Ternipe, Pirot

UG „TERNIPE“ je osnovano 2010. godine u Pirotu. Mi smo organizaciju koja se bavi problemima Roma, a pre svega mladih Roma. U okviru organizacije imamo plesnu, folklornu, dramsku i sportsku sekciju koja su stalno aktivne. Ternipe je počelo da se bavi unapređenjem položaja Romkinja, pogotovo ekonomskim osnaživanjem gde smo postigli odlične rezultate. Članovi smo i koordinirajuća organizacija RŽM Srbije. U okviru rada sa Romkinjama, održali smo mnogobrojne radionice, okrugle stolove, tribine iz raznih oblasti u cilju unapredjenja položaja Romkinja. Prioritetna oblast u kojoj delujemo je ekonomsko osnaživanje Romkinja. Vođeni tim ciljem, radili smo na kampanji uključivanja što većeg broja romskih devojaka u sektor bezbednosti.

Imamo izuzetnu saradnju sa lokalnim institucijama i radimo na rešavanju mnogih problema romske zajednice. Učestvovali smo u radnim grupama za izradu Lokalnih akcionih planova za decu, za mlade, unapredjenje položaja žena. Članovi smo Komisije za rodnu ravnopravnost. Sada je u toku izrada Strategije Socijalne zaštite opštine Pirot, gde vodimo oblast za Rome. Na nacionalnom nivou smo članovi mreža - Liga za dekadu, Romska ženska mreža a upisani smo i u registar Ministarstava omladine i sporta kao udruženje mladih. Takođe smo učestvovali u izradi Akcionog plana za implementaciju Strategije za unapredjenje položaja Roma. Naša organizacija ima za cilj da integriše Rome a pre svega mlade i da im obezbedi bolje uslove za život.

Kontakt:

Udruženje Ternipe, Kneza Lazara 83,18300 Pirot

E-mail: nvoternipe@gmail.com

VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE

Victimology Society of Serbia

Viktimološko društvo Srbije je nezavisno i neprofitno udruženje građana, osnovano 1997. godine sa ciljem da okupi što veći broj humanistički orijentisanih naučnih radnika i stručnjaka koji su zainteresovani da rade na razvoju viktimologije (nauke o žrtvama) i unapređenju zaštite žrtava krivičnih dela, kršenja ljudskih prava, rata i drugih oblika stradanja u društvu bez obzira na pol, versku i religijsku pripadnost, politička opredeljenja i druga obeležja žrtava.

Delatnost Viktimološkog društva Srbije je organizovana u dve glavne grupe aktivnosti: VDS info i podrška žrtvama i VDS centar za istraživanje i edukaciju u okviru koga postoji posebni program koji se bavi istinom i pomirenjem. Služba VDS Info i podrška žrtvama je namenjena svim žrtvama kriminaliteta i kršenja ljudskih prava, ženama i muškarcima.

Služba pokušava da odgovori na najčešće potrebe žrtava i pruža:

Informacije o pravima žrtava i načinima na koje ih mogu ostvariti. Poverenje, razumevanje, osnažujuću podršku, razmatranje mogućnosti za rešavanje problema, aktiviranje podrške u porodici i socijalnoj sredini, informacije o psihološkim reakcijama i dinamici oporavka, praktične informacije za ponovno uspostavljanje životnih tokova posle traumatičnog događaja i dr. Upućivanje u nadležne i specijalizovane institucije/organizacije u zavisnosti od konkretnih potreba žrtava u Beogradu i Srbiji. Praćenje i podršku na sudu i kontakte sa državnim institucijama. Podrška osuđenima koje su posle dugogodišnjeg trpljenja nasilja izvršile krivično delo.

Kontakt:

Viktimološko društvo Srbije, Ismeta Mujezinovića 21/6, 11 000 Beograd

E-mail: vdsrbija@gmail.com

Ženski Romski Centar je organizacija osnovana 2002. godine u Velikim Crljenima, opština Lazarevac. Misija organizacije je unapređenje položaja romskih žena i romske dece. Zalažemo se za veća prava Romkinja u društvu, njihovo povezivanje sa institucijama, borimo se protiv diskriminacije. Osnažujemo romsku decu u procesima obrazovanja.

Do sada smo realizovali preko 30 projekata na temu rodno zasnovanog nasilja, reproduktivnog zdravlja žena, ekonomskog osnaživanja, obrazovanja odraslih, obrazovanja dece osnovnoškolskog uzrasta. Učesnice smo u kreiranju L.A.P-a za unapređenje nacionalnih manjina u opštini Lazarevac. Aktivno zagovaramo prava Romkinja na lokalnom nivou. Članice smo Romske ženske mreže.

Kontakt:

Ženski Romski Centar Veliki Crljeni, 13. Proleterska br. 7, 11563 Veliki Crljeni

E-mail: zenskircentar@gmail.com

Ženski prostor, Niš

Ženski prostor je udruženje građanki koje postoji od 1997. godine sa ciljem podrške ženama iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa. Tokom rada Ženski prostor je najveći broj aktivnosti realizovao u cilju osnaživanja Romkinja, kako onima koje žive u romskim naseljima, tako i onima koje su integrisane ali se suočavaju sa diskriminacijom na osnovu svog porekla.

Oblasti u kojima smo radile do sada su: feministička i antifašistička edukacija, opismenjavanje i doškolovanje, ekonomsko osnaživanje, politička participacija, lobiranje i zagovaranje sistemskih rešenja, jačanje ženskih inicijativa i organizacija, rad sa medijima i javnošću na ukidanju stereotipa i predrasuda, kultura i umetnost.

Sa lokalnog, ubrzo smo počele da delujemo i na nacionalnom nivou kroz mreže u kojima smo aktivne. Takođe, organizacija je aktivna i na internacionalnim aktivnostima i mrežama. Ženski prostor je jedna od organizacija osnivačica i članica Romske ženske Mreže Srbije koja broji 26 romsko-ženskih organizacija i inicijativa na teritoriji cele Srbije. Takođe, prva smo organizacija na teritoriji južne Srbije koja je pokrenula aktivnosti na osnaživanju LGBT osoba, kao i Prvu nedelju ponosa u gradu Nišu.

Kontakt:

Ženski prostor, Milorada Veljkovića Špaje 9, 18 000 Niš

E-mail: vera.kurtic@zenskiprostor.org

Web: www.zenskiprostor.org